T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI | ORTAÖĞRETİM | DERS KİTABI

KLASİK AHLAK METİNLERİ -I-

DERS KİTABI

ORTAÖĞRETİM

Klasik Ahlak Metinleri

-I-

Ders Kitabı

Yazarlar

Bayram EKER
Celal ÇOBAN
Cemil KISMET
Ekrem ÖZBAY
Emrullah BULUT
Hacer GÖÇÜ
Hakan KURNAZ
Mehtap SEZER
Osman BOZALİ
Zehra SAĞLAM

DEVLET KİTAPLARI
Kitabın Basıldığı Matbaa Adı, 202.

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI NO..... : 9611
DERS KİTAPLARI DİZİSİ NO..... : 2032

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

Editör
Fatma ŞAHİN

Dil Uzmanı
Deniz Devrim ŞAHİN

Görsel Tasarımcı
Özlem GÜNEŞ
Zeynep KOCA

Çoklu Ortam Tasarımcısı
Alev ATCI

Program Geliştirme Uzmanı
İffet Nur ALAN

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı
Yusuf EĞİL

Rehberlik Uzmanı
Fatma YILMAZ

Baskı
Baskı Matbaanın Adı ve
Ticaret Ünvanı
tel.: (0000) 000 00 00

ISBN 978-975-11-8041-4

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 01.07.2024 tarih ve 105391650 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiştir. Kurulca bu kitabın kabul edilmiş olması ders kitabından yayınevi ve yazarın/yazarların sorumluluğunu kaldırmaz.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

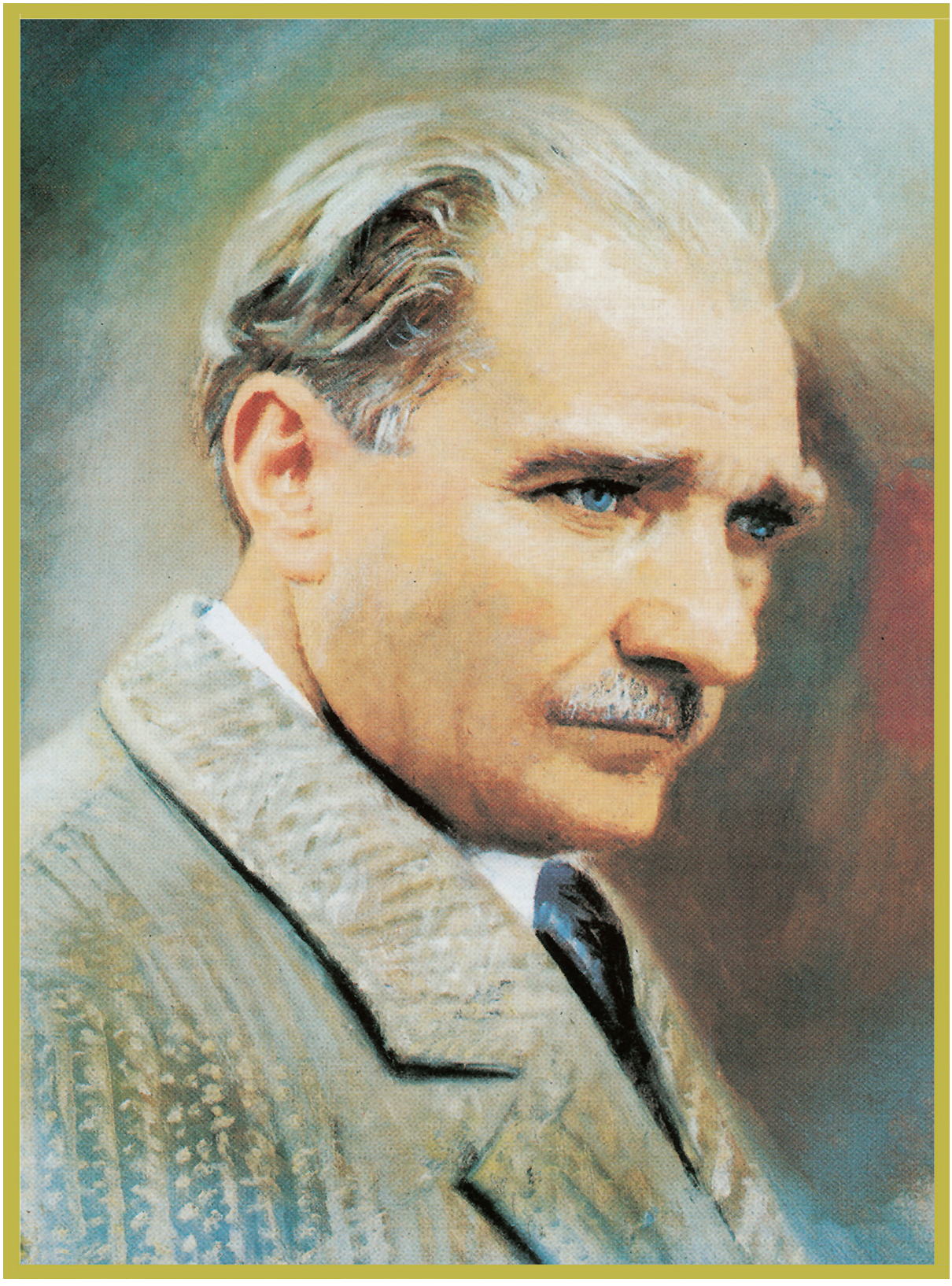
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

Kitabın dijital kopyalarında "İçindekiler" sayfasında başlıklar üzerine tıklayarak ilgili sayfalara, iç sayfalarda da Ünite isimleri üzerine tıklayarak "İçindekiler" sayfasına ulaşabilirsiniz.

İçindekiler

Kitabın Tanıtımı **8**

1. Ünite Ahlakın Doğası **10**

1.1. Ahlak Kavramı **12**

1.1.1. Din, Dil ve Felsefe Açısından Ahlak 12
1.1.2. Ahlakla İlgili Temel Kavramlar 15
1.1.3. Teorik ve Pratik Ahlak 20
1.1.4. Türk-İslam Düşünürlerinde Ahlak 23
1.1.5. Niçin Ahlaklı Olmalıyız? 28

1.2. Ahlakın Kaynakları **33**

1.2.1. Ahlakın Dinî, Felsefi ve Kültürel Kaynakları 33
1.2.2. İyi Davranışların Ahlaki Kaynakları 37
1.2.3. Ailede ve Okulda Ahlak Eğitiminin Önemi 42

1. Ünite Ölçme Değerlendirme Soruları **46**

2. Ünite Ahlak, Akıl, Mutluluk ve Huzur **50**

2.1. Ahlak, Akıl, Mutluluk ve Huzur İlişkisi **52**

2.1.1. Sosyal İlişkilerde Akılcı Davranmanın Faydaları 52
2.1.2. Kişisel ve Toplumsal Huzur Açısından Ahlaki Kurallara Uygun Yaşamanın Önemi 54

2.2. Ahlak, Akıl ve Mutluluk Temelinde Klasik Metin Analizi **58**

2.2.1. *et-Tenbih Alâ Sebîli's-Saâde*'de Yetkinlik ve Mutluluk İlişkisi 58
2.2.2. *Kutadgu Bilig*'de Aklın Ahlaki Yaşama Etkisi 63
2.2.3. *Atabetü'l-Hakâyık*'ta Ahlakın Gerekliliği 71
2.2.4. *Mesnevî*'de İnsanıkâmil Anlayışı 76
2.2.5. *Risâletü'n-Nushiyye*'de İyi ve Kötü Kavramının Karşılaştırılması 83
2.2.6. *Ahlâk-ı Alâî*'de Ahlak İlminin Faydaları 87
2.2.7. *Maarifname*'de Ahlakla İlgili Nasihatler 92
2.2.8. *Nehcü'l-Belâga*'da İyi İnsanın Özellikleri 97

2.3. Ahlakın Doğası Üzerine Görüş ve Argümanlar **107**

2.3.1. Karacaoğlan, Hacı Bayram Veli ve Neşet Ertaş'ın Şiirlerinde Ahlaki Kavram ve Yargılar 107

2. Ünite Ölçme Değerlendirme Soruları **113**

Sözlük **118**
Kaynakça **122**
Cevap Anahtarı Karekodu **126**
Görsel ve Genel Ağ Kaynakçası Karekodu **126**
Türkiye'nin Mülki İdare Bölümleri ile Kara ve Deniz Komşuları Haritası **127**
Türk Dünyası Haritası **128**

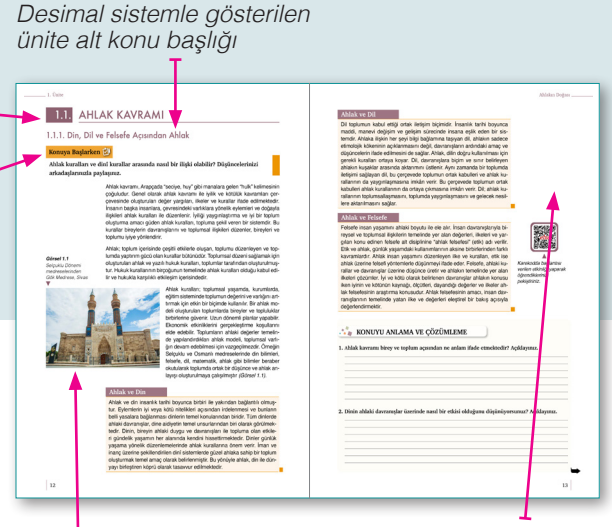
Kitabın Tanıtımı

Kitap ünitelerden oluşmaktadır. Her ünite başında Ünite Kapak Sayfası yer almaktadır.

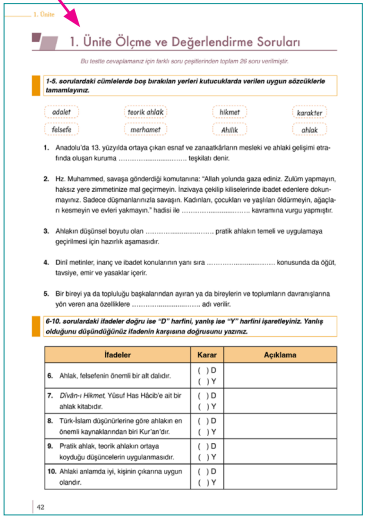
Ünite kapaklarında ünitenin adı, alt konu başlıkları; ünitede öğrenilecek kavramlar, öğrenciden beklenen öğrenme hedefleri ve ünite sonunda öğrenciden beklenen görev ya da sorumluluklar hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca ünite ile ilgili olarak hazırlanan sunum ve diğer e-içeriklere ulaşmak amacıyla karekodlar yerleştirilmiştir.

Kitap genelinde kullanılan tüm karekodlar akıllı cihazlarla okutularak ya da kitabın dijital kopyalarında karekod üzerine tıklanarak kitaba ait e-içeriklere ulaşılabilir.

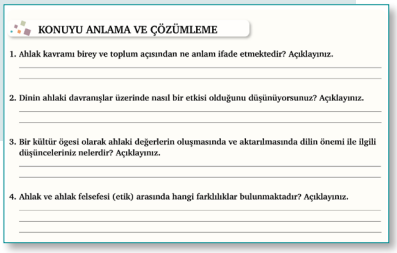

Ünitede işlenen kazanımların açık uçlu, boşluk doldurma, eşleştirme, doğru-yanlış ve çoktan seçmeli sorular aracılığıyla ölçüldüğü bölümdür.

Konuların daha iyi kavranması ve pekiştirilmesi amacıyla oluşturulan yorumlama, sorgulama,tartışma sorularının yer aldığı bölümdür.

KONUYU ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Ahlak kavramı birey ve toplum açısından ne anlamı ifade etmektedir? Açıklayınız.

2. Dinin ahlaki davranışlar üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu düşünüyorsunuz? Açıklayınız.

3. Bir kültür ögesi olarak ahlaki değerlerin oluşmasında ve aktarılmasında dilin önemi ile ilgili düşünceleriniz nelerdir? Açıklayınız.

4. Ahlak ve ahlak felsefesi (etik) arasında hangi farklılıklar bulunmaktadır? Açıklayınız.

SEMBOLLERİN AÇIKLAMASI

"Başlarken" alanı

"Konuya Başlarken" alanı

"Farklı Kaydet" alanı

Sonraki sayfada devam eden çalışma

UYGULAMA

Aşağıdaki tabloda ahlakla ilgili temel kavramlara ilişkin örnekler ve açıklamalar verilmiştir. **Verilen örnek ve açıklamaların yanlarına kutucuklardaki ilişkili kavramları örnekteki gibi yazınız.**

iyi | kötü | doğru | yanlış | huy | irade | fıtrat | erdem | vicdan | edep | karakter | güzel

Ahlakla İlgili Temel Kavramlara İlişkin Örnek ve Açıklamalar	Kavram
Öğrencilerin herhangi bir karşılık beklemeden yardımlaşma faaliyeti düzenlemesi.	İyi
İnanılan dinin veya yaşanılan toplumun genel kuralı olarak kabul edildiği için bireyin; çevresindekilere selam verme, arkadaşlarına karşı güler yüzlü olma, küçüklerine sevgi gösterme davranışlarını öğrenmesi ve bu davranışları yaşamında uygulaması.	
Karşılaşılan ahlaki bir problemde ahlaki muhakeme gücünü kullanan bireyin, kendisi için olumsuz da olsa değerlerine uygun ahlaki bir karar almasına, başka bir bireyin ise aynı problemde çıkarlarına uygun olan kararı almasına neden olan bireysel farklılıklar.	
Bir yöneticinin yanında çalışan kişilere yalan söylemesi, adaletsiz davranması, zulmetmesi ve haksızlık yapması.	
Bir sürücünün iyilik ilkesi çerçevesinde trafikteki diğer sürücülere ve yayalara saygılı davranması, trafik kurallarına uyması	
Bir politikacının elde ettiği siyasi gücün verdiği özgüvenle kendisini toplumun üzerinde görmesi, gücünü kendisi ve çevresindekilerin çıkarları için kullanması.	
Bir öğretmenin benimsemiş olduğu değerlere uygun biçimde alçak gönüllü, ölçülü ve dengeli davranışlar sergilemesi.	
Bir gencin kahvaltıda istediği yemeği hazırlamadığı için annesiyle	

Konu ile ilgili bilgi ve becerilerin etkin bir şekilde kullanıldığı, etkinliklerin yönerge ve aşamalara göre gerçekleştirildiği, şema, tablo gibi materyallere yönelik uygulamaların yapıldığı bölümdür.

İçeriği destekleyen, konuların pekiştirilmesine yönelik okuma metinleri ve soruların yer aldığı bölümdür.

OKUMA METNİ

SERÇENİN AVCIYA VERDİĞİ ÖĞÜT

Bir avcı kuş avlamak için tuzak kurmuştu. Tuzağa küçük bir kuş yakalandı. Minik kuşu eline aldı. Hayret; minik kuş konuşuyordu:

"Ey büyük efendi! Sen birçok koyunlar, sığırlar, develer yiyerek doymadın da, benim azıcık etimle mi doyacaksın? Ben senin düşinin konuşunu bile dolduramam.

Beni salıverecek olursan, sana üç öğüt vereceğim. Bu öğütlerden ilkini senin elindeyken, ikincisini şu damın üstünde, üçüncüsünü ise ağacın üstünde söyleyeceğim. Bu üç öğüdümü tutacak olursan, ömür boyu mutlu olursun," dedi.

Avcı bu öneriyi beğendi; aslında eti olmayan bu küçük kuşla nasıl doyacaktı ki? Kuşun öğüdü belki işe yarardı. Avcı:

"Peki, söyle bakalım," dedi.

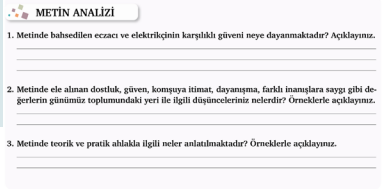
Minik kuş:

"Elindeyken vereceğim öğüt şudur: Olmayacak şeye, kim söylerse söylesin, inanma."

Kuş, bu birinci öğüdünden sonra avcının elinden uçup karşıdaki damın üstüne kondu ve şöyle dedi:

"İkinci öğüdüm: Geçmiş gitmiş şeyler için üzülme; bir şey senden gittikten sonra, onun özlemini çekme. Benim karnımda on dirhem ağırlığında çok değerli bir inci vardı. O inci seni de, çocuklarını da zengin ederdi. O inci senindi, ama kısmetim değilmiş. Öyle bir inci kaçırdın ki, dünyada eşi benzeri yoktu," dedi.

Kazanımlar doğrultusunda metinleri anlamaya, yorumlamaya ve analiz etmeye yönelik soruların verildiği bölümdür.

METİN ANALİZİ

1. Metinde bahsedilen eczacı ve elektrikçinin karşılıklı güveni neye dayanmaktadır? Açıklayınız.

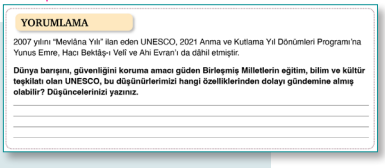
2. Metinde ele alınan dostluk, güven, komşuya itimat, dayanışma, farklı inanışlara saygı gibi değerlerin günümüz toplumundaki yeri ile ilgili düşünceleriniz nelerdir? Örneklerle açıklayınız.

3. Metinde teorik ve pratik ahlakla ilgili neler anlatılmaktadır? Örneklerle açıklayınız.

İçeriği destekleyen, konuların pekiştirilmesine yönelik bilgilerin yer aldığı bölümdür.

Bilgi Kutusu

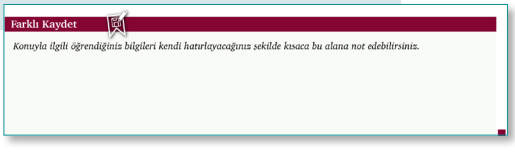
İçeriği destekleyen, düşünmeye ve düşünceleri ifade etmeye yönelik çalışmaların yer aldığı bölümdür.

YORUMLAMA

2007 yılını "Mevlâna Yılı" ilan eden UNESCO, 2021 Anma ve Kutlama Yıl Dönümleri Programı'na Yunus Emre, Hacı Bektâş-ı Veli ve Ahi Evran'ı da dâhil etmiştir.

Dünya barışını, güvenliğini koruma amacı güden Birleşmiş Milletlerin eğitim, bilim ve kültür teşkilatı olan UNESCO, bu düşünürlerimizi hangi özelliklerinden dolayı gündemine almış olabilir? Düşüncelerinizi yazınız.

Öğrencinin öğrendiği bilgilerini kendi hatırlayacağı şekilde kısaca bu alana not edebilirsiniz.

Farklı Kaydet

Konuyla ilgili öğrendiğiniz bilgileri kendi hatırlayacağınız şekilde kısaca bu alana not edebilirsiniz.

Öğrencinin öğrendiği bilgilerini kendi hatırlayacağı şekilde kısaca not etmesi amacıyla "Farklı Kaydet" alanları bırakılmıştır. Alanın bittiği yere ■ sembolü yerleştirilmiştir.

1. ÜNİTE
AHLAKIN DOĞASI

1.1. Ahlak Kavramı
1.2. Ahlakın Kaynakları

Bu ünitede öğrenilecek kavramlar

- **ahlak**
- **doğru**
- **edep**
- **erdem**
- **fıtrat**
- **huy**
- **iyi**
- **karakter**
- **kötü**
- **pratik ahlak**
- **teorik ahlak**
- **vicdan**
- **yanlış**

Bu ünitede sizlerden

- ahlak kavramının anlamını açıklamanız,
- teorik ahlak ve pratik ahlaka örnekler vermeniz,
- Türk-İslam düşünürlerinin ahlak tanımlarını karşılaştırmanız,
- "Niçin ahlaklı olmalıyız?" sorusuna görüş bildirmeniz,
- ahlakın kaynaklarını öğrenmeniz,
- günlük hayattan hareketle sorumluluk ve irade kavramları çerçevesinde ailede ve okulda ahlak eğitiminin önemini yorumlamanız

beklenmektedir.

Ünite sonunda sizlerden ölçme ve değerlendirme sorularını çözmeniz, öz ve grup değerlendirme formlarını doldurmanız istenecektir.

Ünite Sunusu

Ünite Karekodu

Başlarken

1. Günlük yaşam içerisinde insanların hangi davranışlarını iyi olarak nitelendirebilirsiniz?

2. Hukuki, dinî, toplumsal kurallara ve bu kurallara bağlı yaptırımlara rağmen bazı insanların kötü davranışlarda bulunmasının nedenleri neler olabilir?

3. Toplumsal yaşamı düzenleyen kuralların davranışlarınız üzerinde ne gibi etkileri olduğunu düşünüyorsunuz?

1.1. AHLAK KAVRAMI

1.1.1. Din, Dil ve Felsefe Açısından Ahlak

Konuya Başlarken

Ahlak kuralları ve dinî kurallar arasında nasıl bir ilişki olabilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Ahlak kavramı, Arapçada "seciye, huy" gibi manalara gelen "hulk" kelimesinin çoğuludur. Genel olarak ahlak kavramı ile iyilik ve kötülük kavramları çerçevesinde oluşturulan değer yargıları, ilkeler ve kurallar ifade edilmektedir. İnsanın başka insanlara, çevresindeki varlıklara yönelik eylemleri ve doğayla ilişkileri ahlak kuralları ile düzenlenir. İyiliği yaygınlaştırma ve iyi bir toplum oluşturma amacı güden ahlak kuralları, topluma şekil veren bir sistemdir. Bu kurallar bireylerin davranışlarını ve toplumsal ilişkileri düzenler, bireyleri ve toplumu iyiye yönlendirir.

Ahlak; toplum içerisinde çeşitli etkilerle oluşan, toplumu düzenleyen ve toplumda yaptırım gücü olan kurallar bütünüdür. Toplumsal düzeni sağlamak için oluşturulan ahlak ve yazılı hukuk kuralları, toplumlar tarafından oluşturulmuştur. Hukuk kurallarının birçoğunun temelinde ahlak kuralları olduğu kabul edilir ve hukukla karşılıklı etkileşim içerisindedir.

Görsel 1.1
Selçuklu Dönemi medreselerinden Gök Medrese, Sivas

Ahlak kuralları; toplumsal yaşamda, kurumlarda, eğitim sisteminde toplumun değerini ve varlığını arttırmak için etkin bir biçimde kullanılır. Bir ahlak modeli oluşturulan toplumlarda bireyler ve topluluklar birbirlerine güvenir. Uzun dönemli planlar yapabilir. Ekonomik etkinliklerini gerçekleştirme koşullarını elde edebilir. Toplumların ahlaki değerler temelinde yapılandırdıkları ahlak modeli, toplumsal varlığın devam edebilmesi için vazgeçilmezdir. Örneğin Selçuklu ve Osmanlı medreselerinde din bilimleri, felsefe, dil, matematik, ahlak gibi bilimler beraber okutularak toplumda ortak bir düşünce ve ahlak anlayışı oluşturulmaya çalışılmıştır *(Görsel 1.1)*.

Ahlak ve Din

Ahlak ve din insanlık tarihi boyunca birbiri ile yakından bağlantılı olmuştur. Eylemlerin iyi veya kötü nitelikleri açısından irdelenmesi ve bunların belli yasalara bağlanması dinlerin temel konularından biridir. Tüm dinlerde ahlaki davranışlar, dine aidiyetin temel unsurlarından biri olarak görülmektedir. Dinin, bireyin ahlaki duygu ve davranışları ile topluma olan etkileri gündelik yaşamın her alanında kendini hissettirmektedir. Dinler günlük yaşama yönelik düzenlemelerinde ahlak kurallarına önem verir. İman ve inanç üzerine şekillendirilen dinî sistemlerde güzel ahlaka sahip bir toplum oluşturmak temel amaç olarak belirlenmiştir. Bu yönüyle ahlak, din ile dünyayı birleştiren köprü olarak tasavvur edilmektedir.

Ahlak ve Dil

Dil toplumun kabul ettiği ortak iletişim biçimidir. İnsanlık tarihi boyunca maddi, manevi değişim ve gelişim sürecinde insana eşlik eden bir sistemdir. Ahlaka ilişkin her şeyi bilgi bağlamına taşıyan dil, ahlakın sadece etimolojik kökeninin açıklanmasını değil, davranışların ardındaki amaç ve düşüncelerin ifade edilmesini de sağlar. Ahlak, dilin doğru kullanılması için gerekli kuralları ortaya koyar. Dil, davranışlara biçim ve sınır belirleyen ahlakın kuşaklar arasında aktarımını üstlenir. Aynı zamanda bir toplumda iletişimi sağlayan dil, bu çerçevede toplumun ortak kabulleri ve ahlak kurallarının da yaygınlaşmasına imkân verir. Bu çerçevede toplumun ortak kabulleri ahlak kurallarının da ortaya çıkmasına imkân verir. Dil; ahlak kurallarının toplumsallaşmasını, toplumda yaygınlaşmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlar.

Ahlak ve Felsefe

Felsefe insan yaşamını ahlaki boyutu ile ele alır. İnsan davranışlarıyla bireysel ve toplumsal ilişkilerin temelinde yer alan değerleri, ilkeleri ve yargıları konu edinen felsefe alt disiplinine "ahlak felsefesi" (etik) adı verilir. Etik ve ahlak, günlük yaşamdaki kullanımlarının aksine birbirlerinden farklı kavramlardır. Ahlak insan yaşamını düzenleyen ilke ve kuralları, etik ise ahlak üzerine felsefi yöntemlerle düşünmeyi ifade eder. Felsefe, ahlaki kurallar ve davranışlar üzerine düşünce üretir ve ahlakın temelinde yer alan ilkeleri çözümler. İyi ve kötü olarak belirlenen davranışlar ahlakın konusu iken iyinin ve kötünün kaynağı, ölçütleri, dayandığı değerler ve ilkeler ahlak felsefesinin araştırma konusudur. Ahlak felsefesinin amacı, insan davranışlarının temelinde yatan ilke ve değerleri eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmektir.

Karekodda bağlantısı verilen etkinliği yaparak öğrendiklerinizi pekiştiriniz.

KONUYU ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Ahlak kavramı birey ve toplum açısından ne anlam ifade etmektedir? Açıklayınız.

2. Dinin ahlaki davranışlar üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu düşünüyorsunuz? Açıklayınız.

3. Bir kültür ögesi olarak ahlaki değerlerin oluşmasında ve aktarılmasında dilin önemi ile ilgili düşünceleriniz nelerdir? Açıklayınız.

4. Ahlak ve ahlak felsefesi (etik) arasında hangi farklılıklar bulunmaktadır? Açıklayınız.

UYGULAMA

Aşağıdaki tabloda ahlak kavramı ile ilgili açıklamalar verilmiştir. Verilen açıklamanın hangi disipline ait olduğunu örnekteki gibi işaretleyiniz. Seçiminizin gerekçesini ilgili alana yazınız.

Ahlak Kavramı ile İlgili Açıklamalar	Din	Dil	Felsefe	Neden?
İnsan davranışlarının özgür irade ile gerçekleşmesi ahlaki eylemin olmazsa olmazıdır.	○	○	✓	Çünkü ahlak felsefesine göre bir eylemin ahlaki olması, onun özgür irade ile gerçekleşmesine bağlıdır.
Ahlak, iman ve inanç üzerine oluşturulan sistemlerin tamamlayıcısıdır.	○	○	○	
Bir toplumda ahlaki değerler ile normların oluşması ve aktarılması iletişimle gerçekleşmektedir.	○	○	○	
İnanç sistemleri, günlük yaşamın her alanına yönelik düzenlemeleri ahlak kuralları aracılığıyla gerçekleştirir.	○	○	○	
Ahlaki eylemin temelinde yer alan niyet ve amaçlar kavramlarla ifade edilir.	○	○	○	
İnsan aklı, ahlaki eylemin arkasında bulunan temel gerçekliktir.	○	○	○	

1.1.2. Ahlakla İlgili Temel Kavramlar

Konuya Başlarken

"Benzeye benzeye yaz, benzeye benzeye kış olur." **atasözü ile ilgili düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.**

Ahlak insan ilişkilerinde iyi, kötü, doğru ve yanlış olarak adlandırılan değer yargılarını ifade eder. Ahlakın temelini oluşturan bu değer yargıları topluma uyarıda ve çağrıda bulunur. Ahlak, norm ve uygulamalarla bu değer yargılarını toplumun kültürüne ve yaşam biçimine aktarır. Toplumsal davranışları yönlendiren ahlak, insan eylemlerini nitelendiren bazı kavramları esas almaktadır. Bu kavramların açıklamaları aşağıda verilmiştir.

İyi	Ahlakça değerli olanı vurgulayan "iyi" kavramı, olası eylemler arasında bir seçim yapılması durumunda tercih edilmesi gereken olumlu davranışın arkasında yatan değeri, ilkeyi ifade eder. İnsandan yapması beklenen davranışlardır.
Kötü	Ahlaki çerçevede ele alındığında kurallara ve iyiye aykırı görülen, insanın yapmaması gereken davranış ve eylemlerdir. Kötü kavramı ahlaki anlamda olumsuz olarak kabul edilen nesne, istek ve davranışları ifade etmektedir.
Doğru	Ahlaki anlamda olumlu olarak belirlenen, iyi kavramı ile nitelendirilen söz, eylem ya da davranışların gerçekleştirilmesidir.
Yanlış	Ahlaki anlamda olumsuz olarak belirtilen, kötü kavramı ile nitelendirilen söz, eylem ya da davranışların gerçekleştirilmesidir.
Huy	İnsanın yaratılışında var olan özellikler olarak tanımlanmaktadır. Ahlaki çerçevede ise insanın alışkanlıkları olarak ifade edilir. Bu alışkanlıklar bireyin tabiatını, mizacını, duygularını, davranış biçimlerini etkiler.
Fıtrat	İnsanın yaratılıştaki temel yapısının ve karakterinin iyiye, doğruya ve güzele yönelik olmasını ifade eden kavramdır. Fıtrat doğuştan gelmekle beraber aile, eğitim gibi toplumsal etkilerle kişi iyiye ya da kötüye yönelebilir.
Erdem	İyiyi isteme eğiliminin alışkanlığa dönüşmesidir. İradesi ile ahlaki açıdan iyi ve değerli davranışlara yönelen bireyin bu davranışları ilke hâline getirmesidir.Bireyin kendisi, çevresi ve toplum için herhangi bir çıkar gözetmeden sadece iyi istenciyle gerçekleştirdiği davranışlardır.
Vicdan	İnsandaki ahlaki değerler ve eylemler hakkında hüküm verme, yargılama, sorgulama kabiliyetine karşılık gelen kavramdır. İnsanın davranış ve eylemlerini değerlendiren iç mahkeme olarak adlandırılabilir.
Edep	Bir toplumda örf, âdet, gelenek ve kural hâlini almış tutum ve davranışlar veya bunları kazandıran bilgilerin genel ifadesidir. Birey, davranışlarını bu bilgilere göre düzenleyerek toplum içerisinde varlığını sürdürür.
Karakter	Bir bireyi ya da topluluğu başkalarından ayıran temel özelliklere ya da bireylerin ve toplumların davranışlarına yön veren ana özelliklere karakter adı verilir.

KONUYU ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Başkalarıyla uyumlu ilişkiler sürdürmek için hangi erdemlerin önemli olduğunu düşünüyorsunuz? Açıklayınız.

2. Kişilerin özgürce karar veremediği durumlarda kişiler eylemlerinden sorumlu tutulabilir mi? Düşüncelerinizi gerekçelendirerek açıklayınız.

3. İnsanın yaratılıştan gelen iyi ve kötü özelliklerinin yönlendirilmesinde ve karakter oluşumunda hangi faktörler etkilidir? Açıklayınız.

4. "İyilerin zekâsı vicdan ve merhamettir." **sözünden ne anlıyorsunuz? Kısaca açıklayınız.**

◀ *Karekodda bağlantısı verilen etkinliği yaparak öğrendiklerinizi pekiştiriniz.*

UYGULAMA

Aşağıdaki tabloda ahlakla ilgili temel kavramlara ilişkin örnekler ve açıklamalar verilmiştir. **Verilen örnek ve açıklamaların yanlarına kutucuklardaki ilişkili kavramları örnekteki gibi yazınız.**

iyi	kötü	doğru	yanlış	huy	irade
fıtrat	erdem	vicdan	edep	karakter	güzel

Ahlakla İlgili Temel Kavramlara İlişkin Örnek ve Açıklamalar	Kavram
Öğrencilerin herhangi bir karşılık beklemeden yardımlaşma faaliyeti düzenlemesi.	İyi
İnanılan dinin veya yaşanılan toplumun genel kuralı olarak kabul edildiği için bireyin çevresindekilere selam verme, arkadaşlarına karşı güler yüzlü olma, küçüklerine sevgi gösterme davranışlarını öğrenmesi ve bu davranışları yaşamında uygulaması.	
Karşılaşılan ahlaki bir problemde ahlaki muhakeme gücünü kullanan bireyin kendisi için olumsuz da olsa değerlerine uygun ahlaki bir karar almasına, başka bir bireyin ise aynı problemde çıkarlarına uygun olan kararı almasına neden olan bireysel farklılıklar.	
Bir yöneticinin yanında çalışan kişilere yalan söylemesi, adaletsiz davranması, zulmetmesi ve haksızlık yapması.	
Bir sürücünün iyilik ilkesi çerçevesinde trafikteki diğer sürücülere ve yayalara saygılı davranması, trafik kurallarına uyması.	
Bir politikacının elde ettiği siyasi gücün verdiği özgüvenle kendisini toplumun üzerinde görmesi, gücünü kendisi ve çevresindekilerin çıkarları için kullanması.	
Bir öğretmenin benimsemiş olduğu değerlere uygun biçimde alçak gönüllü, ölçülü ve dengeli davranışlar sergilemesi.	
Bir gencin kahvaltıda istediği yemeği hazırlamadığı için annesiyle yaşadığı tartışmadan sonra üzülmesi ve sözlerinden pişmanlık duyması.	
Doğuştan sert bir mizaca sahip olan bir askerin bu özelliğini disiplini sağlamada ve mesleğinin gereklerini yerine getirmede kullanması ve bu davranışları yaşamında alışkanlık hâline getirmesi.	
Bireyin yaratılış amacına uygun bir biçimde, faydalı yönlerini ön plana çıkarmak için çaba harcaması, insan doğasına uygun olmadığını bildiği için yalan söylememesi, gıybetten ve kibirden uzak durması.	

OKUMA METNİ

İNSAN NEYLE YAŞAR?

Lev Tolstoy'un *İnsan Neyle Yaşar?* adlı öyküsü insanın yaşamını sürdürmesini sağlayan temel değerin ne olduğu sorusunu ele alan ahlaki ve felsefi bir hikâyedir. Eserde insanın iyilik, merhamet ve sevgi gibi ahlaki değerlerle olan ilişkisi, günlük yaşamdan alınan sade olaylar aracılığıyla anlatılır. Tolstoy bu hikâye ile insan davranışlarını sorgular ve davranışların ardında yatan ahlaki ilkeleri ortaya koymaya çalışır.

Hikâye, Simon'un (Saymın) kışlık bir palto almak için para biriktirmeye çalışmasıyla başlar. Oysa kazandığı para evini geçindirmeye ancak yetmektedir. Tolstoy, Simon'un içindeki çaresizliği şöyle aktarır:

"Simon, bir paltoya muhtaçtı ama bunun için gerekli paranın yarısını bile biriktirememişti. Zorluklar karşısında sabretmeye çalışan Simon yaşamındaki zorlukların bitmesi için her zaman dua etmekteydi."

Ayakkabıcılık yaparak geçinmeye çalışan Simon, bir gün evine dönerken yol üzerinde titreyen, bitkin bir adam görür. Adamın yüzünde öyle bir ifade vardır ki Simon bunun bir insan yüzü değil dünyadan kopmuş birinin yüzü olduğunu düşünür. Kendi yoksulluğunu ve ailesinin geçim sıkıntısını düşünerek bu adama yardım edip etmemekte kararsız kalır. Ancak vicdanının sesini dinler ve merhamet duygusu ağır basar; yabancıyı evine götürür. Simon'un bu davranışı herhangi bir çıkara ya da beklentiye dayanmaz.

Simon'un karısı Matryona (Matriyona), onun eve bir yabancıyla gelmesine öfkelenir. "Biz kendimize ekmek bulamazken şimdi bir de yabancıya bakacağız öyle mi?" diyerek tepki gösterir. Ancak yabancının bakışındaki acı ve çaresizlik Matryona'yı etkiler. Adamın çaresizliğini görünce içi sızlar. Merhamet duygusu ağır basar; kalbi yumuşar ve eve girmesine müsaade eder. Bunun üzerine yabancının yüzünde ilk kez bir gülümseme belirir.

Simon'un yardım ettiği bu yabancı, Mihail (Mihayl) adında gizemli bir kişidir. Sessizliği ve davranışlarıyla dikkat çeken Mihail, Simon'dan ayakkabıcılığı öğrenir. Bu mesleğe kısa sürede alışır ve ayakkabıcılıkta kendini geliştirir. Mihail bir taraftan da insanların yaşamlarını gözlemler. Karşılaştığı bazı durumlarda gülümser, mutlu olur; bazı olaylar karşısında ise derin bir üzüntü yaşar.

Hikâyenin ilerleyen bölümlerinde Mihail'in sıradan bir insan olmadığı anlaşılır. O, dünyaya gönderilmiş bir melektir ve insana dair şu üç sorunun cevabını öğrenmekle görevlendirilmiştir: İnsanın içinde ne vardır? İnsana ne verilmemiştir? İnsan ne ile yaşar?

Mihail, insanlarla yaşadığı deneyimler sonucunda bu soruların cevaplarını bulur. İnsanların davranışlarını gözlemledikçe insanın içinde sevgi ve merhamet bulunduğunu fark eder. İnsanlara geleceği bilme gücünün verilmediğini çünkü bu bilginin insanı kibir ve bencilliğe sürükleyebileceğini anlar. En önemli sonuca ise insanın yalnızca maddi imkânlarla değil sevgi, paylaşma ve başkası için yaşama duygusuyla ayakta kaldığını görerek ulaşır. "İnsan sevgi ile yaşar." gerçeğine ulaştığında Mihail'in yüzünde bir ışık belirir, görevini tamamlar ve dünyadan ayrılır.

Tolstoy bu eserinde ahlakın temelini yasalardan ziyade insanın değerleri, vicdanı ve sevgisi üzerine kurar. Tolstoy'a göre insanın geleceği kendi gücünde değil sevgi, merhamet, dayanışma temelinde bir yaşam kurmasında yatar.

(Komisyon tarafından yazılmıştır.)

Aşağıdaki soruları metinden yararlanarak cevaplayınız.

1. **Simon'un geçim derdi olmasına rağmen yabancıya yardım etmesi, ahlakın kaynağına dair hangi görüşlerle açıklanabilir? Yazınız.**

2. Matryona, eve gelen yabancıya önce kızıp sonra merhamet göstermiştir.
   Buna göre ahlaki eylemde duyguların rolü ile ilgili düşüncelerinizi açıklayınız.

3. **Mihail'in** "İnsan sevgi ile yaşar." **cümlesi evrensel ahlak anlayışını nasıl destekler? Açıklayınız.**

4. **Hikâyedeki sevgi ve merhamet içeren davranışların dinî öğütlerle benzerliği konusundaki düşüncelerinizi açıklayınız.**

5. **Tolstoy'un ahlakın temellerini vicdan, sevgi ve merhamet kavramlarıyla ilişkilendirmesi hakkındaki düşüncelerinizi yazınız.**

1.1.3. Teorik ve Pratik Ahlak

Konuya Başlarken

Teorik ve pratik kelimeleri size neler çağrıştırıyor? Düşüncelerinizi "ilmiyle amel etmek" **ilkesine göre arkadaşlarınızla paylaşınız.**

Ahlakın zihinsel ve davranışsal olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. Bu nedenle ahlak, teorik ve pratik olarak iki yönüyle ele alınmaktadır. Teorik ahlak, pratik ahlakın temelini oluşturur ve insan yaşamının amacı ile ilgili ahlaki tutum ve davranışlara yönelik kriterler ortaya koyar. İyilik, kötülük, erdem, vicdan, mutluluk, sorumluluk gibi kavramların ne olduğunu, değerlerin kaynağının nereye dayandığını araştırır. Ahlak kurallarını inceler ve bu kuralları yorumlar.

Görsel 1.2
Yardımlaşma

Pratik ahlak ise teorik ahlakın uygulanma boyutudur. Pratik ahlak insanın yaşamda uyması gereken kuralları ve yapması gereken görevleri göstererek bu davranışları değerlendirir. Bu yönüyle pratik ahlak, teorik ahlakın sonucudur. Ahlaki yönden eylemlerin iyi, kötü, doğru, yanlış vb. biçimlerde değerlendirilmesi pratik ahlakın kapsamında yer alır.

Bu yönleriyle ahlak; insanların toplum içinde uyması gereken değer, kural ve ilkeleri belirlerken bunların uygulamadaki karşılığını da değerlendirir. Ahlak, düşünce ve davranış birlikteliğinden meydana gelir. Ahlaki ilke ve değerlerin anlaşılmasıyla başlayan bu süreç (teorik ahlak), ahlaki davranışlarla (pratik ahlak) son bulur. Bireyin verdiği sözü tutmayı, ihtiyacı olana yardım etmeyi, farklılıklara saygı duymayı öğrenmesi ahlakın teorik yönüne örnek gösterilebilir *(Görsel 1.2)*. Bu davranışları gerçekleştirip gerçekleştirmemesi ise ahlakın pratik yönüdür. Bireyin bu davranışı gerçekleştirmesi ahlak açısından iyi olarak kabul edilirken gerçekleştirmemesi kötü olarak nitelendirilir.

Farklı Kaydet

Konuyla ilgili öğrendiğiniz bilgileri kendi hatırlayacağınız şekilde kısaca bu alana not edebilirsiniz.

KONUYU ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Verilen bilgilerden hareketle yaşamınızdan teorik ve pratik ahlaka ilişkin örnekler veriniz.

2. Teorik ahlak kuralları sizce evrensel midir? Örneklerle açıklayınız.

3. Ahlak kurallarını pratiğe dönüştürmekte zorlandığınız durumlara örnekler veriniz. Böyle durumlarda neler hissedersiniz? Açıklayınız.

4. Toplumda ahlaki ilke ve kuralların öğrenilmesine rağmen toplum üyelerinin bu ilkelere uygun hareket etmemesi ne gibi sonuçlar ortaya çıkarabilir?

UYGULAMA

Aşağıdaki soruları hikâyeden yararlanarak cevaplayınız.

BİR GÜVEN HİKÂYESİ

Beyazıt Meydanı'na çıkıp sırtınızı İstanbul Üniversitesinin o görkemli kapısına döndüğünüzde solunuzda Sultanahmet, sağınızda Laleli kalır. Yüzünüz denize dönüktür ve o denize çıkan sokakların olduğu alan Gedikpaşa'dır. Eski alt geçidin başındaki geniş sokaktan aşağı doğru yürürken köşe başındaki ayakkabıcıdan sağa döndünüz mü babamın mütevazı elektrik dükkânı çıkar karşınıza. Henüz on üç yaşında bir çocukken babam beni bir komşu dükkâna çırak verdi. Okuma alışkanlığımın yeni yeni başladığı dönemlerde, çıraklık hikayeme "Babam beni Şahmerancı'nın yanına çırak verdi." diye romantik bir cümle ile başlamayı hayal ederken bir eczacıya çırak olmuştum.

▲ ***Görsel 1.3*** *Tarihî bir eczane (temsilî)*

Eczacı Meriç amca, sokaktaki herkesin sevdiği babacan biriydi. Gösterişsiz bir camekân, düzenli tahta raflar, asırlık masa sandalye ve daha birçok detayla insanı içine çeken bir atmosferi vardı eczanenin *(Görsel 1.3)*. İlaç raflarının solunda tahta bir merdivenle dükkânın üst katındaki bir odaya çıkılırdı. Oraya bir tek Meriç amca çıkabilirdi, hatta eşinin bile oraya çıkması yasaktı.

Bir gün babam eczaneye geldi, eczacının çırağı olarak babamı ben karşıladım. "Buyur baba bir emrin mi var?" dedim. "Yok evlat." dedi ve doğru merdivene yöneldi. Daha ilk basamağa bastığında "Baba dur, oraya çıkmak yasak, Meriç amca kızar." dedim. "Bana serbest, evlat." dedi. Buna çok şaşırmıştım. Meriç amcanın eşinin bile çıkamadığı o küçük bölmeye babam destursuz çıkabiliyordu. Akşam sordum babama odada ne olduğunu, oraya çıkmanın neden yasak olduğunu. "Bir şey yok evladım, bir şey yok. Meriç çıkıp odada dinleniyor. E yaşlandı artık." gibi bir şeyler söyleyerek sorumu geçiştirdi. Ben ise yıllarca o odada ne olduğunu merak ettim. Oraya girmek neden yasaktı?

Aradan yıllar geçti. Bir gün Meriç amcanın vefat haberini aldık. Babamla hemen cenaze töreni için yola koyulduk. "Baba cenaze hangi camide, nereye gidiyoruz?" diye sordum. "Camide değil evladım, Samatya'da kilisede olacak tören, sonra mezarlığa gidilecek." dedi. O gün öğrendim, Meriç amca Hristiyan imiş. Mezarlık dönüşü babamla konuşmaya başladık, laf lafı açtı, ta benim çıraklık günlerime kadar gittik. "Evladım" dedi babam "O günler işin çok, paranın bereketli olduğu günlerdi. Dostluk vardı, güven vardı, komşunun komşuya itimadı, esnafın esnafa desteği vardı. İnsanların sözü sorgulanmazdı, sözlerine güvenilirdi." Belki bu güven lafındandır, ansızın aklıma Meriç amcanın çatı katındaki odası geldi. Ben lafı oraya getirmeyi düşünürken babam düşüncelerimi okumuş gibi konuşmaya devam etti: "Gitti koca Meriç. Bütün bilgisi, birikimi, formülleri, tarifleri onunla birlikte tarih oldu gitti." dedi. "Nasıl yani baba?" dedim. "O odada hiç kimsede olmayan ecza kitapları, ilaç tarifleri, formüller, notlar vardı evladım." dedi babam.

Yıllardır merak ettiğim sorunun cevabını Meriç amcanın öldüğü gün öğrenmiştim. Bir yandan babamla konuşuyor bir yandan da olanları anlamaya çalışıyordum: O odaya insanların çıkması neden yasaktı? Eczacı kalfalarının o formülleri öğrenmesini Meriç amca neden istememişti? Karısı bile o

odaya neden çıkamıyordu ve herkesin çıkmasının yasak olduğu odaya Veysi Usta neden çıkabiliyordu? Meriç amcanın kendine ait ilaç formüllerini Veysi Usta'nın ifşa etmeyeceğine dair mutlak bir güveni mi vardı? Bu soruların cevabını hiçbir zaman bulamayacağım ama komşuluğun, dostluğun, dayanışmanın ve güvenin olduğu o çocukluk günlerimi de hep özlemle yad edeceğim.

(Komisyon tarafından yazılmıştır.)

METİN ANALİZİ

1. **Metinde bahsedilen eczacı ve elektrikçinin karşılıklı güveni neye dayanmaktadır? Açıklayınız.**

2. **Metinde ele alınan dostluk, güven, komşuya itimat, dayanışma, farklı inanışlara saygı gibi değerlerin günümüz toplumundaki yeri ile ilgili düşünceleriniz nelerdir? Örneklerle açıklayınız.**

3. **Metinde teorik ve pratik ahlakla ilgili neler anlatılmaktadır? Örneklerle açıklayınız.**

1.1.4. Türk-İslam Düşünürlerinde Ahlak

Konuya Başlarken

Düşünürlerin ahlak kavramıyla ilgilenmelerinin nedenleri neler olabilir?

İslam tarihinin ilk dönemlerinde ahlak kitapları, genellikle Kur'an ve hadislere dayalı eserlerdi. Müslümanlar, Antik Yunan gibi farklı düşünce geleneklerinin birikimiyle karşılaştıktan sonra ahlak düşüncesini bu düşünce birikiminden de faydalanarak geliştirmişlerdir.

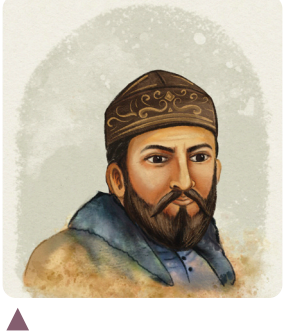
Görsel 1.4
Farabi (temsilî)

Görsel 1.5
Gazali (temsilî)

Görsel 1.6
Nasirüddin Tusi (temsilî)

Görsel 1.7
Yusuf Has Hacib (temsilî)

Tarihte ortaya çıkmış her medeniyetin içinde farklı düşünce ekolleri vardır. Dolayısıyla İslam medeniyeti içinde de felsefe, kelam ve tasavvuf olmak üzere üç ana düşünce ekolünden bahsetmek mümkündür. Bu ekollerin kendilerine göre varlık, Tanrı, evren, insan, bilgi ve ahlak anlayışları vardır. Dolayısıyla bu farklı ekollere sahip düşünürlerin ahlak tanımlarında ortak yönler olduğu gibi farklılıklar da söz konusudur.

Felsefe geleneğinin ilk ve en büyük temsilcilerinden olan Farabi *(Görsel 1.4)* özellikle *Fusûlü'l-Medenî* ve *et-Tenbîh ala Sebîli's-Saâde* adlı eserlerinde ahlakı, eylemlerin ve nefse ilişen şeylerin iyi ya da kötü olmasına vasıta olan huy (hulk) şeklinde tanımlar. Ona göre iki çeşit ahlak vardır: İnsanda iyi eylemlerin meydana gelmesine vasıta olan iyi ahlak ve kötü eylemlerin meydana gelmesine sebep olan kötü ahlak. Farabi'ye göre ahlak ilmi ise insan davranışlarını inceler. Ancak insanın her davranışını değil onun iradeli eylemlerini, huylarını, alışkanlıklarını ve yeteneklerini inceler. Bu konuların yanında ahlaki davranışın öznesi olan insan ve onun akıl-irade gibi ahlaki yetenekleri, ahlak ilminin incelediği konular arasında yer alır.

Hem kelam hem de tasavvuf geleneğinin temsilcisi olan Gazali *(Görsel 1.5),* Kur'an ve sünnete dayanan geleneksel ahlak ile felsefi ve tasavvufi ahlakı birbirine yaklaştıran, hatta birleştiren âlimdir. Önemli eseri *İhya'ü Ulûmid'dîn*'de ahlak konularını geniş bir şekilde ele almıştır. Ona göre ahlak, nefse yerleşmiş bir melekedir. Gazali'ye göre bu meleke; akıl ve din açısından övülen bir eylemse güzel ahlak, övülmeyen bir eylemse kötü ahlaktır. Gazali, "meleke" yi insanda iyilik yapmanın fıtrat hâline gelmiş olması anlamında kullanmıştır.

Büyük bir matematikçi ve astronomi âlimi olan Nasirüddin Tusi *(Görsel 1.6)* ise ahlakı düşünüp taşınmaya gerek kalmadan fiil ve davranışların kolaylıkla ortaya çıkmasını sağlayan melekeler olarak tanımlar. Tusi önemli eseri *Ahlâk-ı Nâsırî*'de doğuştan gelen her türlü eğilimin, ham ve kaba davranışın eğitim ve alışkanlıklarla değiştirilebileceğini savunmaktadır. Ahlaki eğitim ve alışkanlıkların amacı faziletleri kazandırmaktır. Tusi'ye göre insanın yaratılış gayesi en yüksek yetkinliğe ve mutluluğa ulaşarak Allah'ın halifesi olmaktır. Bunun yolu da fazilete aykırı tutum ve davranışlardan arınıp güzel ahlakla donanmaktır.

Büyük Türk düşünürü Balasagunlu Yusuf Has Hacib *(Görsel 1.7),* bir ahlak kitabı niteliğinde olan *Kutadgu Bilig* adlı eserinde birbirine çok sıkı bağlarla bağlı bulunan fert, cemiyet ve devlet hayatının ideal bir biçimde nasıl düzenleneceğini ele alır. Bunun için gerekli olan bilgi ve erdemlerin nelerden ibaret olduğunu, bunların nasıl elde edileceğini ve nasıl kullanılacağını anlatır. Buna göre faziletli insan; iyiliğin, doğruluğun, sakinliğin, alçak gönüllülüğün, kanaatkârlığın, nefsine hâkim olmanın, helal kazanmanın, vefa ve merhametin, fedakârlığın, hayâ sahibi olmanın, sır saklamanın ve dostluğun derin manasını idrak edip anlayan insandır. Çünkü böyle şuurlu bir insan neyi seçeceğini ve neyi seçmeyeceğini iyi bilir. Artık hep iyiyi, doğruyu, güzeli, adaleti vb. ister ve bunlara yönelir. Erdemli ve bilgili insan, hayatın derin manasını bir bütünlük içerisinde idrak ederek bu mananın farkına varan ve bu derinliği kendi benliğinde yaşamak isteyen insandır. Bu özelliklere sahip olan insan nefsini terbiye edip benlik duygusunu aşarak kendi benliğini ve menfaatini öne çıkarma duygusunu yener. Bahsedilen bu özelliklere sahip olmanın en temel şartı ise "kendini tanımak ve kendini bilmek"tir.

Türk tasavvuf anlayışının kurucusu kabul edilen Hoca Ahmed Yesevi *(Görsel 1.8) Dîvân-ı Hikmet*'te İslam ahlak felsefesinin hem teorik hem de pratik yönünü büyük bir ustalıkla işlemiştir. Türkçe dile getirdiği hikmetlerinde ahlakın tanımı, kaynağı, ilkeleri, söz konusu ilkelerin bilinmesi, hayata tatbiki ve birbirleriyle ilişkileri konularını ele almıştır. Diğer yandan ahlaki sorumluluk ve bu sorumluluğun temellendirilmesi, erdemli birey ve erdemli toplum hedefine ulaşmak için yapılması gerekenler, toplumsal erdemsizlikler vb. konularda birçok fikir ortaya koymuştur. Onun ahlak anlayışında en çok üzerinde durduğu kavramlar "muhabbet" ve "aşk" kavramlarıdır. Allah aşkını, klasik İslam düşüncesinde olduğu gibi insan hayatının ve ahlakın temeline koymuş ve yaratılan her şeye Yaradan'dan ötürü aynı muhabbetle bakma tavrını benimsemiştir. Yesevi'nin ahlak anlayışında öne çıkan bir diğer husus insana verdiği değer ve kâmil insan anlayışıdır. Ona göre bir insan, gerçek anlamda erdemli bir insan olmak istiyorsa önce temiz bir kalp sahibi olmalıdır. Ahmed Yesevi'nin "yetmiş iki millete bir gözle bakmak" şeklinde ifadesini bulan anlayışı, kendisinden sonra da onun yolundan giden Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Sarı Saltuk, Hacı Bayram Veli gibi pek çok düşünüre ilham vermiştir. Tüm bunlardan yola çıkarak Ahmed Yesevi'nin ahlak tanımı "nefsini kötülüklerden arındırma, yaratılan her şeye karşı muhabbet ve aşk duyma, bildikleriyle amel etme, erdemleri geliştirip erdemsizlikleri yok etme, Allah'ın razı olduğu kâmil insan olma, böylece erdemli bir topluma ulaşma" şeklinde özetlenebilir.

Görsel 1.8
Hoca Ahmed Yesevi (temsilî)

Osmanlı Dönemi'nin önemli âlimlerinden biri olan Taşköprizâde Ahmet Efendi *(Görsel 1.9)*, hem dinî ilimlerde hem de felsefi ilimlerde çok sayıda eser vermiştir. *Şerhul-Ahlâkil-Adudiyye* adlı eserinde ahlakın hem teorik hem de pratik yönüne özel bir önem vermiştir. Ona göre ahlak; insan nefsinden düşünüp taşınmadan, zorlanmadan, kolaylıkla ortaya çıkan melekelerdir ki bu melekelere "huy" denir. Taşköprizâde ahlak ilmini "övülen huyları kazanmak ve yerilen huyları terk etmek için bu huylara dair bilgi" olarak tanımlamaktadır. Ahlak ilminin konusu övülen huyların yerilen huylarla değiştirilmesi bakımından insan huylarıdır. Ahlak ilminin gayesi ise dünya ve ahiret hayatında iftihar edilecek mutluluklar elde edilmesi ile insan nefsinin yetkinleşmesidir.

Görsel 1.9
Taşköprizâde Ahmet Efendi (temsilî)

Yine bir Osmanlı âlimi olan Kınalızâde Ali Efendi *(Görsel 1.10)* bir klasik hâline gelen *Ahlâk-ı Alâî* adlı eserinde ahlakı tüm yönleriyle ele almıştır. Kınalızâde'ye göre ahlak, eylemlerin insandan fikir ve düşünceye muhtaç olmadan kolaylıkla ortaya çıkmasını sağlayan melekedir. Ahlak ilmi, insan nefsinin eylemleri ve huyları üzerine araştırma yapan ilimdir. İnsanın yapması gereken ve övülen davranışları ile yapmaması gereken ve beğenilmeyen kötü davranışları inceler. İnsan nefsinden güzel ve beğenilen fiillerin ortaya çıkması için hangi huyların kazanılması gerektiği bu ilim sayesinde bilinir.

Görsel 1.10
Kınalızâde Ali Efendi (temsilî)

Farklı Kaydet

Konuyla ilgili öğrendiğiniz bilgileri kendi hatırlayacağınız şekilde kısaca bu alana not edebilirsiniz.

KONUYU ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. **Türk-İslam düşünürlerinin ahlak tanımlarında hangi kavramlar öne çıkmaktadır? Ahlak size göre bu kavramlardan hangisiyle ilişkilendirilmelidir? Açıklayınız.**

2. **Türk-İslam düşünürlerinin tanımlarında ahlak ile insan doğası arasında ne tür bir ilişki bulunmaktadır? Açıklayınız.**

3. **Ahlak ilminin konusu ve amaçları nelerdir? Açıklayınız.**

4. **Bireysel ve toplumsal yaşamda ahlakın önemi ile ilgili neler söylenebilir? Açıklayınız.**

UYGULAMA

Aşağıda verilen Türk-İslam düşünürlerinin ahlak tanımlarından hareketle soruları cevaplayınız.

Gazali
Eylemlerin fikrî bir zorlama olmaksızın ortaya çıkmasını sağlayan, insan nefsine yerleşen bir melekedir.

Farabi
İnsanda iyi ve kötü fiillerin ortaya çıkmasını sağlayan yatkınlıklardır.

Kınalızâde Ali Efendi
Ahlak, eylemlerin insandan fikir ve düşünceye muhtaç olmadan kolaylıkla ortaya çıkmasını sağlayan melekedir. Ahlak ilmi, insan nefsinin eylemleri ve huyları üzerine araştırma yapan ilimdir.

Yusuf Has Hacib
Hayatın her alanında etkili olan ve insanların bir arada huzurlu bir şekilde yaşamalarını sağlayan erdemdir.

AHLAK

Taşköprizâde Ahmet Efendi
İnsanın iyi huylar kazanmasını ve kötü huyları bırakmasını sağlayarak insan nefsini yetkinleştiren ilimdir.

Ahmed Yesevi
İnsanın kendini bilmesi ve ilmi ile amel etmesidir.

Nasirüddin Tusi
Eylemlerin düşünmeye gerek olmaksızın nefiste kolaylıkla gerçekleşmesini sağlayan melekedir.

1. Türk-İslam düşünürlerinin ahlak tanımlarının benzer ve farklı yönleri nelerdir? Karşılaştırınız.

2. Yukarıda verilen ahlak tanımlarından hareketle kendi ahlak tanımınızı oluşturunuz ve aşağıda boş bırakılan alana yazınız.

Ahlak tanımım: _____

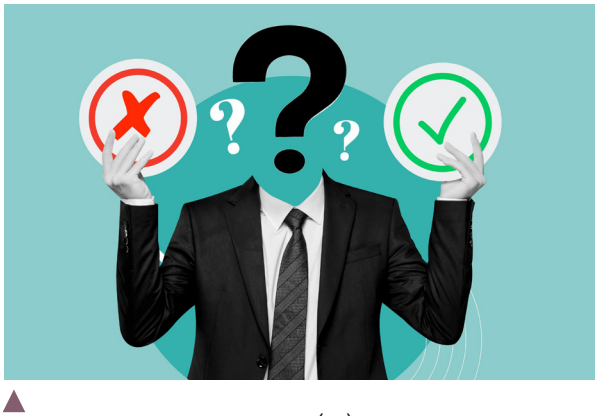
1.1.5. Niçin Ahlaklı Olmalıyız?

Konuya Başlarken

Yeni tanıdığınız birini hangi ölçütlere göre iyi bir insan olarak tanımlarsınız?

Toplum bizden ahlâklı olmamızı istediği için mi ahlâklı oluyoruz? Ahlâklı olmak, sosyal organizasyonun kurallarına uymaya indirgenebilir mi? Ahlâklı olmamızın -müşterilerine karşı dürüst olan iş adamının, sözüne sadık politikacının, tutarlı ve ilkeli davranan bürokratın vd.- gerekçesi sadece toplumsal onay mıdır? Bir hayatı başkaları için yaşayan birisi, farkına varmadan veya vararak başkalarının kendisi üzerinde egemenlik kurmasına izin veren kişidir. (...) Ahlâklı olmayı başkasının bakışına hapsedemeyiz! Ahlâkın yüzdeki yansıması, başkasının bakışları tarafından yakalanma korkusu değil, bakacak yüzü olmaktır. Bu nedenle ahlâklı olmak, toplum baskısıyla, sosyal izolasyon korkusuyla "Başkası ne der?" diye davranışlarını ayarlayarak değil, kendine egemen bir kişi olarak yaşayarak gerçekleşebilir.

(...)

Görsel 1.11
"Niçin Ahlaklı Olmalıyız?" sorusu insanlığın en önemli sorularından biridir.

Bu noktada "Niçin Ahlâklı Olmalıyız?" sorusu, "Bu ahlâkı nasıl yaşamalıyız?" sorusuna bağlıdır ve bu soruyu ancak onu nasıl yaşamamız gerektiğine dair ilke kararlarına sahip olan bir bilinç ile cevaplandırabilir *(Görsel 1.11)*. Bu bilinç, etik bilinçtir. (...) Ahlâk kuralları bağlayıcıdır ve içinde yaşadığımız toplumsal yapı bizden ahlâklı olmamızı bekler, bizi ahlâklı olmaya zorlar. İnsan toplumsal bir varlıktır. Toplum, üyeleri ile kendi arasında bir uygunluk tesis eder. Bu uygunluk o topluluğun ortak değerleri ile mümkün olmaktadır.

(...)

Ahlâkî mecburiyet, bir boyun eğme değildir. Sadece toplumsal tasvip için ahlâklı olmayız. (...) Tasvip, takdir edilme duygusu, duygudaşlık, fayda, mutluluk ahlâklı olmanın dış gerekçeleridir asıl gerekçeleri değil. Ahlâk kişide iyi duygular uyandırır ama duyguya indirgenemez. (...) Toplumsal kurallardan, yasadan gizlensek bile kendimizden, kendi insanlığımızdan gizlenemeyiz. Başkalarına yakalanmasak da vicdanımıza yakalanırız. (...) Hangi çağda ve hangi kültür çevresinde yaşarsa yaşasın, insan kendini değerler dünyası içinde inşa eder. İnsan olarak bizler, varoluş ödevimizi gerçekleştireceğimiz bir çerçeve ahlâkın içine doğarız. Bu çerçeve, bu kalıp içerisinde gerçekleştireceğimiz kendi özümüz, gerçeğimizdir. 'İnsanlık' denince akla, zeki bir memeli türünden çok, bu kavramın değer boyutu gelmektedir. Çünkü "insan olma" erdemi, insanın ahlâkî yolculuğundaki son durakta, insanlık idealinde, gerçekleşir. Hâl, yani yaşama durumu, yaşayandan kopartılamayacağına; bu ideal ve onu gerçekleştirecek değerler, değerlendirmeler yapan bireyden bağımsız bir ide olarak düşünülemeyeceğine göre, ahlâk hem yaşayan, hem de yaşatandır.

Hakan Poyraz, *Ahlâklı Olmanın Gerekçesi Nedir?*
(Metin, aslına sadık kalınarak kısaltılmıştır.)

Karekodda bağlantısı verilen etkinliği yaparak öğrendiklerinizi pekiştiriniz.

KONUYU ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. **Ahlaklı olmak vicdani bir kararın mı, toplumsal onay ya da yaptırımların mı sonucu olmalıdır? Düşüncelerinizi gerekçeleriyle açıklayınız.**

2. **Tutum, karar ve davranışlarınızda ahlaki ilkelerin rolü konusunda neler söyleyebilirsiniz?**

3. **Kişisel çıkarlarınız ile ahlak kuralları arasında tercih yapmak zorunda kaldığınız zaman nasıl davranıyorsunuz? Örnek vererek açıklayınız.**

4. "Ahlak hem yaşayan hem de yaşatandır." **sözünü ahlaki kurallar çerçevesinde yorumlayınız.**

5. **Ahlaklı olmak sadece toplumsal kurallara uygun bir biçimde davranmaya indirgenebilir mi? Düşüncelerinizi gerekçeleriyle açıklayınız.**

UYGULAMA

"Neden ahlaklı olmalıyız?" **sorusuna ilişkin yapacağınız çalışmayı aşağıda verilen adımları takip ederek tamamlayınız.**

1. Adım

- Öğretmeninizin rehberliğinde, sınıftaki sıraları birleştirerek üç ayrı istasyon oluşturunuz. Bu istasyonlarda çalışmak üzere üç gruba ayrılınız.
- Her istasyon için gruplardan bağımsız olarak gözlem yapacak ve grupların çalışmalarını düzenleyecek üç istasyon şefi belirleyiniz. İstasyon şeflerinin görevi; sürekli kendi istasyonunda kalarak gruplara kılavuzluk etmek, çalışma süresini tutmak ve daha önce yapılan çalışmaları gelenlere aktarmaktır. İstasyon şefi, kendi istasyonunda yapılan çalışmaları etkinliğin sonunda öğretmene teslim edecektir.
- Birinci istasyonun görevi konu ile ilgili slogan oluşturma, ikinci istasyonun görevi afiş hazırlama, üçüncü istasyonun görevi öykü yazma olacaktır.

2. Adım

- Kendi grubunuzla öğretmeninizin belirlediği istasyonlara gidiniz ve istasyonlarda onar dakika çalışınız.
- Verilen sürenin sonunda öğretmeninizin belirlediği sıraya bağlı olarak diğer istasyona geçiniz ve bir önceki gruptan devraldığınız ürünün bütünlüğünü gözeterek çalışmayı sürdürünüz.
- İstasyon şeflerinden aldığınız çalışmaları sınıfta okuyunuz ve sergileyiniz.

3. Adım

- Çalışmanın sonunda aşağıdaki soruları cevaplayınız ve cevaplarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

- **Toplumda ahlaki kurallarla yaptırımlar olmasaydı insanlar yine de erdemli ve ahlaklı davranır mıydı?**

- **İnsan kendi çıkarlarına ters olsa dahi niçin ahlak açısından doğru olanı yapmalıdır? Düşüncelerinizi yazınız.**

OKUMA METNİ

NE OLALIM

Çalışkan olalım. Dünyadaki herkesten fazla çalışalım. İlim yapalım, üretelim, sanata koşalım. Saatlerce, günlerce, aylarca yıllarca çalışarak ortaya eserler konabileceğini bilelim. Sadece bunu yapan ecdadın muhteşemliği ile övünmeyelim. En az onlar kadar mümkünse onlardan bir gömlek daha fazla çalışalım. (…)

Fedakâr olalım. Paylaşmayı bilelim, hep bana diyen keser değil hep sana diyen rende de değil ama en azından bir sana bir bana diyen testere olalım. Hadiseler karşısında kimin fedakârlık yapacağı sorulursa "ben" diyelim. Kim az kazansın "ben". Kim çok çalışsın "ben". Kim sıkıntı çeksin "ben". Herkesin ben dediği yer bir anda biz olacaktır. Benler önemsizleşecek ve biz olmanın muhteşem gücü ortaya çıkacaktır. "Ben" in bizi önlediği bilinirse "biz" in "ben" e hizmet edeceğini anlayalım.

(…)

Medeni olalım. Konuşurken, otururken, alırken, verirken, işimizi yaparken birine işimizi yaptırırken, bitkiyi ekerken, ağacı budarken, hayvanın başını okşarken medeni olalım. (…) Bizim duruşumuz başkalarına barış mesajı versin. Mutlu olsun insanlar bizimle vakit geçirmekten. Biz değil ama başkaları bizimle olmanın ayrıcalıklı olduğunu düşünsün.

Adil olalım. Adaletin; tüm kutsal metinlerin, tüm ideolojilerin, sistemlerin "aradığı" olduğunu bilelim. Gücün insanı bozduğunu, mutlak gücün ise mutlaka bozduğunu unutmayalım. Kuran'ın özünün de adalet olduğunu fark edelim. Yaradan'ın insanları yaratırken adil bir biçimde, mükemmel bir dengede ve günahsız olarak yarattığını unutmayalım. İnsanları başka canlılardan ayıran en önemli şeylerden birisinin de başkasını mutlu etmek olduğunu düşünelim. "Bir tek insanın başkasını mutlu etmekten mutlu olduğunu" bilelim. Hayvanlar da elde eder, paylaşır, sever, kavga eder. Ama onlar bunu sadece içgüdüsel olarak yaparlar. Vazifedir yani. İnsan ise fikrederek yapar bunu. "Farik ve mümeyyiz" olarak…

Şahsiyetli olalım. Sağa doğru koyacağınız bütün sıfırlar sizi toplumda yüceltecek şeylerdir. Para, makam, güç, boy-pos, güzellik, ilim vb. Eğer ki bu sıfırların başında "1" varsa. Eğer o "1" yoksa sıfırlar 10 tane de olsa sıfırdır. Ancak başındaki 1 diğer sıfırlara değer cezbedebilir. İşte o "1" şahsiyettir. Zengin ama cimri, ilim sahibi ama paylaşmayan, makamı büyük ama kibri ondan da büyük, güzel ama kaba, boyu uzun ama gönlü cüce. (…) Fakir ama onurlu, makamı büyük ama mütevazı, yakışıklı ama zarif, ilim sahibi ama adeta talebe…

(…)

İnsan olalım. Yeter.

Vesselam…….

Yavuz Han, *Saman Kağıda Notlar*

(Metin, aslına sadık kalınarak kısaltılmıştır.)

Aşağıdaki soruları metinden yararlanarak cevaplayınız.

1. Yukarıdaki metinde fedakârlığın bireysel "ben" anlayışından toplumsal "biz" bilincine geçişi nasıl mümkün kıldığı anlatılmaktadır.

   "Ben" yerine "biz" demenin sosyal ilişkiler üzerindeki etkisini günlük hayattan bir örnek vererek açıklayınız.

2. Metinde "bir sana bir bana diyen testere olalım" ifadesiyle paylaşma ve fedakârlık vurgulanmaktadır.

   Günlük hayatta bir grup çalışması, aile ilişkisi veya arkadaş çevresinde bu anlayışı uyguladığınız bir durumu düşününüz. Bu durumda "ben" demek yerine "biz" demenin nasıl sonuçlanacağını açıklayınız.

3. Metinde kullanılan "keser–rende–testere" benzetmeleri, paylaşma anlayışıyla ilgili bir değerlendirme sunmaktadır.

   Buna göre toplumda dengeli bir paylaşım kültürünün oluşması için bireylere düşen sorumlulukları yazınız.

4. **Aşağıdaki cümleleri uygun ifadelerle tamamlayınız.**

   - Güç, insanı değiştirebilir çünkü .....
   - Adalet, Kur'an'ın önemli mesajlarındandır çünkü .....
   - Başkasını mutlu etmek de mutluluktur çünkü .....

5. **Aşağıda bazı ifadeler ve açıklamaları verilmiştir. Bu ifadelerin başındaki yay ayraç içine ilgili olduğu açıklama cümlesinin başındaki harfi yazınız.**

İfadeler	Açıklamalar
(...) İnsan davranışı	*a) İçgüdüsel olarak yapılır, vazifedir.*
(...) Hayvan davranışı	*b) Tüm kutsal metinlerin ve ideolojilerin aradığı bir değerdir.*
(...) Adalet	*c) Başkasını mutlu etmekten mutlu olabilir.*

1.2. AHLAKIN KAYNAKLARI

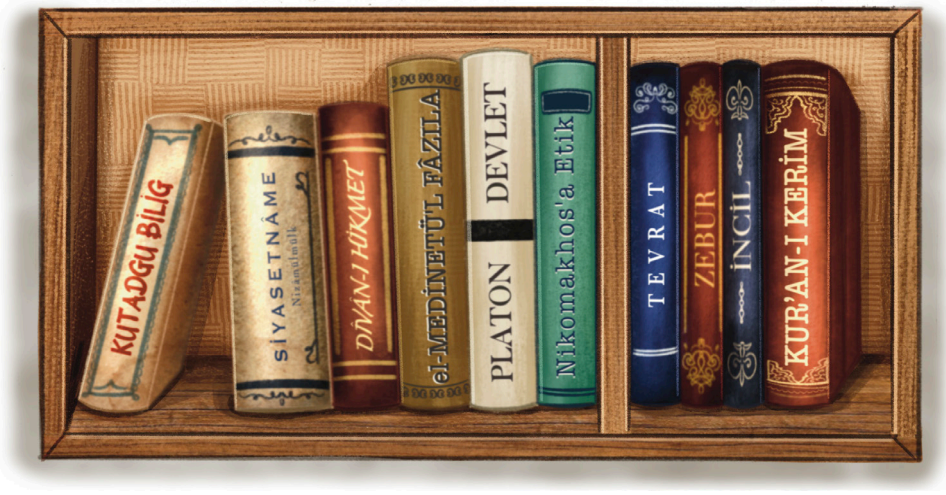
1.2.1. Ahlakın Dinî, Felsefi ve Kültürel Kaynakları

Konuya Başlarken

"Ey iman edenler! Kendinizin veya anne babanızın ve akrabanızın aleyhine bile olsa adaleti ayakta tutun, Allah için şahitlik eden kimseler olun. (İnsanlar) Zengin olsunlar, yoksul olsunlar Allah onlara sizden daha yakındır. Öyleyse siz hislerinize uyup adaletten ayrılmayın. Eğer adaletten sapar veya üzerinize düşeni yapmaktan geri durursanız bilin ki Allah yaptığınız her şeyden haberdardır." (Nisa suresi, 135)

Bu ayeti ahlak-adalet bağlamında yorumlayınız.

İnsan, diğer canlılardan farklı olarak akıl sahibi bir varlıktır. Aklıyla öğrenir, anlar, yorumlar ve analiz eder. Ayrıca insan irade sahibi olduğu için eylemleri arasında tercih yapabilen, bunun sonucunda da sorumluluk sahibi olan tek varlıktır. Çünkü insanlar diğer canlıların yaptıklarına iyi ya da kötü demez, herhangi bir hayvanı ahlaklı ya da ahlaksız olarak nitelendirmez. Ahlaklı olmak ya da olmamak sadece insan için kullanılan bir yargıdır. Diğer yandan insan, toplumsal bir varlıktır. Toplum hayatı, zorunlu olarak insanlara sorumluluklar yükler. İşte ahlak, bir toplum içinde kişilerin uyması gereken davranış biçimleri ve kurallardır; toplumu oluşturan bireylerin görev ve sorumluluklarını ifade eder. Ahlak ilkelerinin temeli; insanın sahip olduğu akıl, irade, inanç ve kültürdür. Bu kurallara uyulduğu zaman insanlar rahat ve kolay yaşarlar, mutlu olurlar. Böylece hem bireysel hem de toplumsal huzura ulaşılır. Dolayısıyla insanlık tarihi boyunca insanın nasıl bir varlık olduğu, hangi özelliklere sahip olduğu, huzur ve mutluluğa ulaşabilmek için nasıl davranması gerektiği hem dinlerin hem de düşünce tarihinin en büyük sorularından biri olmuştur. Bu çerçevede kutsal metinler, peygamberler, dinî önderler ve düşünürler büyük bir birikim ortaya koymuştur *(Görsel 1.12)*.

Görsel 1.12
Ahlak hem kutsal metinlerin hem de felsefi düşünceleri ortaya koyan eserlerin konusu olmuştur.

Bilgi Kutusu

Türk ahlakı denince mertlik, hamiyet duygusu, affetmek, yardımseverlik, konukseverlik, vakar, büyüğüne saygı, insana değer vermek, kimseyi hor görmemek, kimseyi küçük düşürmemek, küçüğe ve zayıfa yardım etmek, gösteriş ve ikiyüzlülükten uzak durmak ve adaletten yana olmak gibi ahlaki meziyetler akla gelir. Milletimizin hasletleri hâline gelen bu özellikler diğer milletlerde de vardır. Ancak bu değerleri en yüksek noktalara taşıyan milletlerden biri de Türkler olmuştur.

Ahlakın Dinî Kaynakları

Dinler tarihine bakıldığında her dinin bir ahlak anlayışına sahip olduğu görülür. Örneğin Buda, Konfüçyüs, Lao Tzu (Laozi) gibi bilgeler aynı zamanda birer ahlak sistemi kurucularıdır. Diğer yandan Yahudilik ve Hristiyanlık, kendi kutsal kitaplarından hareketle ahlak öğretileri ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda dinî metinler ahlaki yönden hem bireysel hem de toplumsal öğüt, tavsiye, emir ve yasaklar içerir. İslam'da ise ahlakın en önemli kaynakları Kur'an ve sünnettir. Kur'an, bireyden topluma hayatın tümüyle ilgili birçok ahlaki ilke içerir. Kur'an'ın amacı; güzel ahlaklı bireylerden oluşan, güvenin, adaletin, merhametin hâkim olduğu bir toplum inşa etmektir. Kur'an; peygamberleri sabır, iffet, adalet, merhamet, fedakârlık, yardımlaşma vb. erdemlerle insanlara örnek olarak sunar. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in ahlakını "Sen elbette üstün bir ahlaka sahipsin." (Kalem suresi, 4) ayetiyle ortaya koyarken "İçinizden Allah'ın lütfuna ve ahiret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Resulullah'ta güzel bir örneklik vardır." (Ahzap suresi, 21) ayetiyle de onu bir rol model olarak sunar. Böylece onu örnek alan güzel ahlaklı bir birey ve toplum inşa etmeyi amaçlar. "Ben, güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim." (İmam Mâlik, Muvatta, Hüsn'ül-Hulk, 8) diye buyuran Hz. Peygamber de hayatı boyunca tam bir tutarlılık ve süreklilik içinde insanlık için güzel ahlakın en güzel örneği olmuştur.

Ahlakın Felsefi Kaynakları

Düşünce tarihinde birçok düşünür, insanın nasıl bir varlık olduğu ve eylemlerinin nasıl olması gerektiği konusunda görüşler ortaya koymuştur. Ahlakın kaynağı ile ilgili olarak da akıl, toplum, doğa, vahiy gibi farklı cevaplar verilmiştir. Antik Yunan felsefesinde özellikle Sokrates ile başlayan insan ve ahlak üzerine düşünme süreci Platon ile devam etmiş, Aristoteles ile daha sistematik hâle gelmiştir. Aristoteles, aklı "insanı insan yapan temel şey" olarak tanımlamış ve ahlakın kaynağı kabul etmiştir. Bu düşünce mirasından faydalanan Müslüman filozoflar vahyin yanında aklı da ahlakın kaynağı olarak kabul edip akıl ile vahyi birleştiren bir anlayış geliştirmişlerdir. Özelikle ahlak konusunda ilk sistematik düşünceleri ortaya koyması bakımından Farabi çok önemli bir filzoftur. Daha sonra İbn Miskeveyh ve Nasirüddin Tusi bu anlayışın en büyük temsilcileri olarak kabul edilir ve kendilerinden sonraki düşünürleri çok etkilemişlerdir. Osmanlı Dönemi'nde ise Kınalızâde ve Taşköprizâde, Farabi-İbn Miskeveyh-Nasirüddin Tusi çizgisini takip ederek ahlak düşüncesini hem teorik hem pratik yönüyle işlemişlerdir. Bunların yanında özellikle ahlakın pratik yönüyle ilgili olarak gerek dinî ilimlerde uzmanlaşan bilginler gerek mutasavvıflar gerekse devlet görevi yapmış bürokratlar, ahlakın bireysel ve toplumsal yönüyle ilgili eserler kaleme almıştır. Gazali, Yusuf Has Hacib, Nizamülmülk, Ahmed Yesevi gibi isimler bu konuda ilk akla gelen örneklerdir.

Ahlakın Kültürel Kaynakları

Kültür, bir milletin tarihsel ve toplumsal gelişme sürecinde oluşturduğu maddi ve manevi değerlerdir. Toplum hayatını düzenleyen değer, yasa, örf, âdet, gelenek, görenek, dil, sanat, ahlak ve inançlar birer manevi kültür unsurudur. Dolayısıyla ahlak ile kültür arasında da doğrudan bir ilişki vardır. Ahlaki değerler kültürü, kültürel değerler de ahlakı etkiler. Her toplumda ortak şekilde bazı şeyler iyi, güzel, faydalı, kutsal kabul edilirken bazı şeyler kötü, çirkin ve

zararlı kabul edilir. Bir toplumun yüzyıllar içinden süzülüp gelen örf, âdet ve gelenekleri, bazı gündelik hayat alışkanlıkları zamanla bir ahlaki değer hâline gelebilir. O toplumun fertleri de zamanla bu değerleri benimser. Başka bir kültürle karşılaşıldığında evrensel değerlerin dışında sosyal hayatın her alanında şahit olunan farklılıkların sebebi budur.

Görsel 1.13
Orhun Kitabeleri

Her kültürün kendine has özellikleri vardır. Türk-İslam ahlakının özelliklerini Türk tarih ve kültüründe aramak gerekir. Tarihin derinliklerinden gelen töre ve gelenekler olduğu gibi İslam sonrası kazanılan birçok değer ve meziyetler de vardır. Türkler, Müslüman olduktan sonra İslam'ın yayılması ve korunmasını üstlenmişlerdir. Köklü bir tarihe sahip olan Türkler, tarih boyunca insana ve insan hayatına çok değer vermiştir. Örneğin Bilge Kağan, *Orhun Kitabeleri*'nde milletinin açlarını doyurduğunu, çıplaklarını giydirdiğini, dört bucaktaki milletleri barışa mecbur ettiğini, düşmanlıktan vazgeçirdiğini ve bu uğurda gece gündüz çalıştığını ifade eder *(Görsel 1.13)*. Yine aynı kitabelere göre Türklerde kanunların adı "töre" idi. Törenin bazı hükümleri zamana göre değişse bile bazı hükümleri vardı ki onlar kesinlikle değişmezdi. Örneğin adalet, iyilik, mazlumdan yana olmak, yardımseverlik gibi değerler hiç değişmemiştir. Selçuklular Dönemi'nde yapılan hanlar, kervansaraylar, sebiller, yetimhaneler ve aşevleri insan hayatına verilen değerin ve ahlaki sorumluluğun bir sonucudur. Yine Osmanlılar Dönemi'nde yetimler, kimsesizler, yaşlılar ve engelliler için kurulan vakıflar, insana verilen değerin yansımalarıdır. Türkler, Yunus Emre'nin yaratılanı Yaradan'dan ötürü sevme anlayışını, Mevlana ve Hacı Bektaş Veli'nin insan sevgisini özümsemişlerdir. Ayrıca Türk kültüründe kimi devlet görevlileri, mutasavvıflar, şairler ve ozanlar ahlakla ilgili siyasetname, nasihatname (pendname) adıyla öğüt veren eserler yazmışlardır. Bunlar yazıda kalmamış, Ahilik gibi ocaklarda yaşanarak ve yaşatılarak Türk kültürünün bir parçası hâline getirilmiştir. Ahiliğin bazı ilkeleri şunlardır:

Bilgi Kutusu

Ahilik: 13. yüzyılda Anadolu'da ortaya çıkan esnaf ve zanaatkârların mesleki ve ahlaki gelişimi etrafında kurulmuş teşkilattır.

- Aşına, işine, eşine değer vermek,
- Eli, kapısı, sofrası açık olmak,
- Öfke, kibir ve dedikoduya kapalı olmak,
- İçi, dışı, özü, sözü bir olmak,
- Ahdinde ve sevgisinde vefalı olmak.

Farklı Kaydet

Konuyla ilgili öğrendiğiniz bilgileri kendi hatırlayacağınız şekilde kısaca bu alana not edebilirsiniz.

KONUYU ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Kur'an-ı Kerim ve hadislerin ahlak anlayışının oluşmasına nasıl etkileri olmuştur? Açıklayınız.

2. Bir millete özgü örf, âdet ve gelenekler ahlaki erdemlerin kaynağı olabilir mi? Açıklayınız.

3. Filozofların ahlak düşüncesinin Türk-İslam düşüncesinin ahlak anlayışına etkileri nelerdir? Tartışınız.

UYGULAMA

Ahlakın dinî, felsefi ve kültürel kaynakları ile ilgili çalışmayı aşağıdaki adımları takip ederek tamamlayınız.

1. Adım

- Öğretmeninizin rehberliğinde iki gruba ayrılınız.
- Gruplardan birini soru, diğerini cevap grubu olarak belirleyiniz.
- Her gruba birer başkan (lider) seçiniz.
- Soru grubunun görevi ahlakın dinî, felsefi ve kültürel kaynakları ile ilgili sorular hazırlamak, cevap grubunun görevi ise olası sorulara tahminî cevaplar hazırlamaktır.
- Bu görev için gruplara 15-20 dakika süre veriniz.

2. Adım

- Hazırlık sürecinin ardından soru grubu olarak hazırladığınız soruları sorunuz.
- Cevap grubu olarak hazırladığınız tahminî cevapları paylaşınız.
- Gruplar arasında rol değişimi yaparak çalışmayı tekrarlayınız.
- Verilen cevapları arkadaşlarınızla tartışınız.

3. Adım

- Tartışmanızdan hareketle ahlakın dinî, felsefi ve kültürel kaynakları ile ilgili çıkarımlarınızı aşağıda boş bırakılan alana yazınız.

Çıkarımlarım: _____

1.2.2. İyi Davranışların Ahlaki Kaynakları

Konuya Başlarken

İnsan hakları kavramından ne anlıyorsunuz? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

İnsanlara Sevgi ve Saygının Ahlaki Kaynağı

İnsan, çok değerli bir varlıktır. Akıl ve irade sahibi olmasının yanında inanç, sevgi, saygı, güven, merhamet gibi duygulara fıtratı gereği ihtiyaç duyar. Temelinde sevgi olmayan eylemler, bireyleri mutlu etmemektedir. Dolayısıyla insanlara ve diğer varlıklara karşı beslenen sevgi, huzur ve mutluluğun da gereğidir. İslam dininde Müslüman olsun olmasın her insan, sadece insan olduğu için birtakım temel haklara sahiptir. Bu haklar; yaşama, inanç, mülkiyet, aile kurma hakkı gibi temel insan haklarıdır. Dolayısıyla Müslümanlar canın, aklın, dinin, neslin ve malın korunmasını toplumsal hayatın esası kabul etmişlerdir. Bu anlayış, insana duyulan saygı ile ilgilidir *(Görsel 1.14)*. Bu haklar mukaddestir ve dokunulmazdır. İnsanların ırk, sosyal statü, zenginlik vb. bakımından birbirine karşı üstünlüğü yoktur. Müslümanlar, insan tasavvurunu ve diğer insanlarla olan ilişkilerini Kur'an ve sünnete göre belirlemişlerdir. Örneğin Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmuştur: "Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir

Görsel 1.14
İnsanların sevgi, saygı, birliktelikle oluşturdukları denge ve uyum

erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır." (Hucurat suresi, 13). Hz. Peygamber'in *Veda Hutbesi*'nde hayat hakkına saygı, nesli koruma, iffeti koruma, eşitlik, hem kendi onurunu hem başkalarının onurunu koruma, suçun bireyselliği, ticarette dürüstlük gibi insan onurunu ilgilendiren temel hak ve değerlere vurgu yapılırken insan onuruna zarar veren her türlü eylem yasaklanmıştır.

Görsel 1.15
İnsan sevgisinin birleştirici gücü

Türk milletinin Orta Asya'dan Anadolu'ya ve Balkanlara yolculuğunda insanlığa en büyük katkılarından biri, insana verdiği değerdir. Hoca Ahmed Yesevi ile Orta Asya'da başlayıp Hacı Bektaş Veli, Ahi Evran, Yunus Emre, Sarı Saltuk gibi mutasavvıflarla Anadolu ve Balkanlara ulaşan tasavvuf kültüründe dil, din fark etmeksizin insana verilen değerin yansımalarına şahit oluruz. Tüm insanlara bir gözle bakmayı şiar edinmiş Ahmed Yesevi, "Yaratılanı severiz Yaradan'dan ötürü." diye asırlar ötesinden seslenen Yunus Emre, "İncinsen de incitme!" diyen Hacı Bektaş Veli ve "Ne olursan ol, gel!" diye çağrıda bulunan Mevlana, isimleri Türk coğrafyasının sınırlarını aşan sevgi elçilerinden bazılarıdır *(Görsel 1.15)*. Bu anlayışın sonucu olarak Türkler, tarih boyunca hâkimiyet kurdukları çok farklı coğrafyada insanlara adalet ve merhametle davranmış, inançlarına ve kültürlerine müdahale etmemiştir.

YORUMLAMA

2007 yılını "Mevlana Yılı" ilan eden UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı), 2021 Anma ve Kutlama Yıl Dönümleri Programı'na Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli ve Ahi Evran'ı da dâhil etmiştir.

Dünya barışını, güvenliğini koruma amacı güden UNESCO, bu düşünürlerimizi hangi özelliklerinden dolayı gündemine almış olabilir? Düşüncelerinizi yazınız.

Dinî Kural ve Değerlere Saygılı Olmanın Ahlaki Kaynağı

Tarihte her toplumun bir inancı vardır. Bu inanç, toplumların birlik ve beraberliklerinin sağlanmasında ve sürdürülmesinde olduğu gibi diğer tüm kültürel unsurların şekillenmesinde de (gündelik hayat, dil, sanat, örf, âdet vb.) en belirleyici etkendir. Çünkü din insanla beraber doğan ve yaşayan bir olgudur. Bunun sonucu olarak toplumu oluşturan ilişkiler ağında dinî değerler belirleyicidir. Hangi eylemlerin iyi, hangi eylemlerin kötü olduğu bilgisinden

adabımuaşeret kurallarına, örf ve âdetlerden edebiyat ve mimariye kadar hayatın her alanında dinî değerlerin etkisi görülür. İnançlı bir insanın inancı gereği yapmış olduğu eylemlerin dinî ve insani açıdan saygıyı hak etmesi beklenir.

İnsanların inançları, ibadetleri, kutsal mekânları onlar için birer dinî değerdir ve mukaddestir. Dolayısıyla insanların bu değerlerine karşı her türlü aşağılama ve hakaret insanın temel hak ve hürriyetlerine saygısızlıktır. Çünkü insanın inanma, inandığı değerleri yaşama ve ifade etme hakkı temel insan haklarındandır. Kur'an'ın dinde zorlama olmadığını ifade eden Bakara suresinin 256. ayeti, dine ve dinî değerlere saygılı davranmaya işaret eder. Hz. Peygamber'in Mescid-i Nebi'ye *(Görsel 1.16)* gelen Necranlı Hristiyan heyetin mescitte ibadet etmelerine izin vermesi de aynı şekilde dine ve dinî değerlere saygılı davranmanın bir örneğidir.

Görsel 1.16
Mescid-i Nebi

YORUMLAMA

Peygamberimizin savaşa gönderdiği komutanına "Allah yolunda gaza ediniz. Zulüm yapmayın, haksız yere zimmetinize mal geçirmeyin. İnzivaya çekilip kiliselerinde ibadet edenlere dokunmayınız. Sadece düşmanlarınızla savaşın. Kadınları, çocukları ve yaşlıları öldürmeyin. Ağaçları kesmeyin ve evleri yakmayın." (Vâkıdî, Meğâzî, 2/757) talimatı, Müslümanlar için tarih boyunca ahlak ilkesi olmuştur.

Savaş hukukunu araştırınız. Araştırmanızdan hareketle yukarıdaki hadisi günümüzdeki olaylarla ilişkilendirerek yorumlayınız.

Diğer Canlılara Karşı Merhametli Olma ve Onları Korumanın Ahlaki Kaynağı

İnsanın içinde yaşadığı doğaya ve doğayı paylaştığı diğer canlılara karşı ahlaki sorumluluğu vardır. Çünkü insan da doğal çevrenin bir parçasıdır ve doğanın zarar görmesi önünde sonunda insanın da zarar görmesiyle sonuçlanacaktır. Nitekim Kur'an-ı Kerim bu gerçeğe şöyle işaret etmektedir: "İnsanların kendi işledikleri kötülükler sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır. Yanlıştan dönmeleri için Allah yaptıklarının bazı kötü sonuçlarını (dünyada) onlara tattıracaktır." (Rum suresi, 41). Hz. Muhammed de doğaya ve diğer canlılara karşı insanın sorumluluğuna dikkat çekmiş ve "Müslüman, bir ağaç diker, o ağaçtan insan, hayvan veya kuş istifade ederse bu, kıyamet gününe kadar o kimse için sadaka olur." (Müslim, Müsâkât, 10) buyurmuştur. İnsan doğayı ve diğer canlıları bir emanet olarak görmeli, onları korumalı ve onlara karşı merhametli olmalıdır *(Görsel 1.17)*.

Görsel 1.17
Canlıları koruma, onlara karşı şefkat ve merhamet gösterme

"Her canlıya yapılan iyilikte bir sevap vardır." (Buhârî, Müsâkât, 9) buyuran Hz. Muhammed'in hayatında canlılara karşı şefkat ve merhametle ilgili birçok örnek vardır. Hz. Peygamber, hayvanlara karşı her türlü kötü muameleyi yasaklamış; yapılan kötü muameleye şahit olduğunda bu duruma müdahele etmiş ve ilgilileri uyarmıştır. Hayvanlara sevgi ve şefkat gösterilmesini, merhametle muamele edilmesini ve onların korunmasını emretmiştir. Örneğin açlıktan karnı sırtına yapışan deveyi gördüğünde "Bu dilsiz hayvanlar hakkında Allah'tan korkun!" (Ebû Dâvûd, Cihad, 44) buyurmuştur. Hayvanlara karşı merhametli ve şefkatli davranmanın Allah katında ne kadar değerli olduğunu, tersi bir durumun da insanı ne kadar değersizleştirdiğini geçmiş toplumlardan da örnekler vererek anlatmıştır. "Merhamet edene Allah da merhamet eder. Siz yerdekilere merhamet edin ki göktekiler de size merhamet etsin." (Ebû Dâvûd, Edeb, 58) buyurarak insanın diğer canlılara karşı sorumluluğunun önemini vurgulamıştır.

Türk milletinin kültürel yapısında hayvan sevgisi farklı bir yer tutmaktadır. Bu durum Orta Asya Türklerinden günümüze süregelmektedir. Tabiat ile iç içe yaşamış, zengin bir kültüre sahip Türk milletinin edebiyatında, folklorunda, mitolojisinde, askerî, sosyal ve ekonomik hayatında da hayvanların ayrıcalıklı bir yeri olmuştur. Türk-İslam kültüründe Osmanlıların hayvanlar için kurdukları vakıflar ve bina duvarlarına yaptıkları kuş evleri bu sevginin bir göstergesidir *(Görsel 1.18)*. Onların diğer canlılara karşı bu tutumları, İslam inancı ve Türk kültürünün değerleri çerçevesinde şekillenmiştir. Nitekim Osmanlı coğrafyasını farklı sebeplerle ziyaret eden Batılı seyyahlar; insanların hayvanlara olan ilgisi, sevgisi, merhameti karşısında hayrete düşmüşler ve Avrupa'da görülmeyen bu durumu eserlerinde anlatmışlardır. Zira Osmanlılar, hayvanlara merhamet ve şefkatle yaklaşmışlar; sokaktaki hayvanların dahi haklarını korumaktan geri durmamışlardır. Hatta bu konuyla ilgili yasal düzenlemeler yapmışlardır. Tüm bu örnekler, Türk-İslam kültüründe canlılara karşı merhametli olma ve onları korumaya verilen önemi göstermektedir.

Görsel 1.18
Osmanlı'da kuş evi

YORUMLAMA

1. Metin

Peygamber Efendimiz zamanında yaşayan Zeyd adında bir çocuğun çok sevdiği ve adını Umeyr koyduğu küçük bir kuşu vardı. Efendimiz her gördüğünde ona "Umeyr'in babası" anlamına gelen "Ebu Umeyr" diye hitap ederdi. Bir gün Zeyd'in kuşu öldü ve Zeyd buna çok üzüldü. Zeyd'in üzüntüsünü duyan Peygamber Efendimiz çocuğun evine taziyeye gitti. Allah Rasûlü Zeyd'i kucağına aldı, saçını okşayıp öptü, onu teselli etti.

Buhârî, *Edeb, 112.*

2. Metin

Osmanlı'da hayvan sevgisi, zamanla bir mesleğin de doğuşuna zemin hazırlamıştır. Sokaklarda, uzun bir sırık üzerine dizilmiş ciğer, dalak gibi sakatatları taşıyan insanlar (mancacılar) ortaya çıkmış ve bu insanlar sokak hayvanlarının beslenmesinde önemli rol oynamışlardır. Şehir halkı, bu insanlardan aldıkları etlerle hayvanları beslemişlerdir. Bazen de bu insanlara para vererek düzenli olarak hayvanların beslenmesini sağlamışlardır.

Metin Menekşe, *Osmanlı Medeniyetinde Hayvan Sevgisinin Mesleğe Dönüşümü: Mancacılık*

Yukarıdaki olayları hayvanlara karşı merhametli olma ve onları koruma ahlakı ile ilişkilendirerek düşüncelerinizi verilen boşluklara yazınız.

1.2.3. Ailede ve Okulda Ahlak Eğitiminin Önemi

Konuya Başlarken

Ahlak eğitiminde "okul, aile, öğrenci iş birliği" sözünden ne anlıyorsunuz?

Görsel 1.19

Aile ve okul; bireyi yetiştiren, geliştiren ve sosyal hayata hazırlayan iki ana kurumdur. Toplumun en küçük birimi olan aile, ilk insan topluluğundan günümüze kadar var olagelmiştir. Toplumların varlığını sürdürebilmesi ailelerin varlığına bağlıdır *(Görsel 1.19)*.

Eğitimin temeli ailede atılır. Çocuğun eğitiminden birinci derecede ailesi sorumludur. Aile, çocuğun yetişmesini ve hayata hazırlanmasını sağlar. Çocuk, bir arada yaşamanın ilk deneyimlerini ailede yaşar. Anne, baba ve ailedeki diğer bireylerle iletişim, çocuğun sosyal hayatını şekillendirir.

Aile, bir okul gibidir. Vatan, millet ve devlet sevgisi; yardımseverlik, şefkat ve merhamet aileden görülerek benimsenen duygulardır. Adalet ve sorumluluk duygularını aile yanında tecrübe eden çocuk; Allah'a imanı, dine hürmeti, başka insanların inançlarına saygıyı ve hoşgörüyü hep bu ocakta içselleştirir. Ahlaklı davranmayı, edepli olmayı, hayâyı, cömertliği, iyi ve doğruyu aileden görür ve ailede öğrenir. Çocuk için ahlak rehberi anne, baba ve evdeki diğer büyükleridir. Bu bağlamda aile fertlerinin davranışları çocuk için çok önemlidir.

Görsel 1.20

Çocukların karakteri, genetik özellikleriyle birlikte yakın çevresindeki bireylerle iletişimleri çerçevesinde gelişir; bunlar evde ebeveyni, okulda ise öğretmen ve arkadaşlarıdır. Bu manada okul, çocukları hayata hazırlayan ve onlara karakter kazandıran bir kurumdur *(Görsel 1.20)*. Okulda verilen ahlak eğitimi, onları ahlak dışı davranışlardan uzak tutarak ahlaki olan davranışlara yöneltir; iyi bir insan ve iyi bir vatandaş olmaya hazırlar. Ayrıca çocuklara sorumluluk bilinciyle hareket etmenin ve iradesini ahlaki olandan yana kullanmanın önemini kavratır. Ahlaki kişiliği gelişmiş bireyler yetişmesi açısından okulların önemi büyüktür. Çocuklar; adabımuaşereti, insani ilişkileri, saygıyı, devlet malını ve çevreyi korumayı okul ortamında öğrenirler. Ayrıca iş birliği yapmayı, ailenin önemini, bayrağa sevgiyi, *İstiklal Marşı* gibi millî değerlere saygıyı okulda yaşayarak fark ederler.

Çocukları ahlaklı, iyi bir insan ve iyi bir vatandaş olarak yetiştirebilmek için okul ve aile iş birliğine ihtiyaç vardır. Ahlak eğitimi okul, aile ve çocuk üçlüsünden herhangi biri ihmal edilmeden verilmelidir. Sorumluluk bilincini, vicdani duyarlılığı ve dengeyi esas alan bir ahlak eğitimi hem ailede hem de okulda önemlidir. Aile ve okul, birbirini tamamlayan iki ana kurumdur.

KONUYU ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Çocuk, bir arada yaşamanın ilk deneyimlerini ailede yaşar. **Sizce ahlak eğitiminde ailenin katkısı nedir? Arkadaşlarınızla tartışınız.**

2. **Size göre çocuklar ailede nasıl bir ahlak eğitimi almalıdır? Yorumlayınız.**

3. **Ahlak eğitimi neden önemlidir? Düşüncelerinizi gerekçeleriyle açıklayınız.**

4. **Çocukların ahlaki gelişiminde aile ve okulun önemi ile ilgili düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.**

UYGULAMA

Ahlak eğitiminde aile ve okulun önemi ile ilgili çalışmayı aşağıdaki yönergeleri takip ederek tamamlayınız.

- Münazara ilkelerini araştırınız.
- Bu ilkeleri göz önünde bulundurarak "Ahlak eğitimi daha çok ailede verilir." tezi ile "Ahlak eğitimi daha çok okulda verilir." antitezini konu alan bir münazara düzenleyiniz.
- Öğretmen rehberliğinde sınıftan seçilecek üç kişilik jürinin aşağıdaki ölçütlere göre münazarayı değerlendirmesini sağlayınız.
- Aşağıda verilen öz değerlendirme ve grup değerlendirme ölçeklerini münazara sonunda kullanarak kendinizi ve arkadaşlarınızın çalışmalarını değerlendiriniz.

ÖLÇÜTLER	PUANLAR	1. EKİP	2. EKİP
İnandırıcılık ve savunma gücü	15		
Karşı ekibin görüşlerini eleştirme ve çürütme gücü	15		
Doğru ve etkili konuşma	15		
Zamanı iyi kullanma	10		
Davranışlar, beden dili ve göz teması	15		
Savunduğu düşünceyle ilgili kaynaklardan yararlanma	15		
Konuya hâkim olma	15		
TOPLAM	100		

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

Adı ve Soyadı: .....

Sınıfı: .....

Numarası: .....

Bu form kendinizi değerlendirmeniz amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmalarınızı en doğru yansıtan seçeneğe (✓) işareti koyunuz. Değerlendirme sonucunda "hiçbir zaman" seçeneği çoğunluktaysa çalışmanızı tekrar gözden geçirmelisiniz. Etkinliğe dair yorumunuzu tablonun altında verilen boşluklara yazınız.

BECERİLER	DERECELER		
	Her zaman	Bazen	Hiçbir zaman
Konuşmaya etkili bir başlangıç yaptım.			
Konuya hâkimiyet sağladım.			
Düşüncelerimi inandırıcı bir şekilde savundum.			
Kaynak ve kanıtları yerinde kullandım.			
Karşıt düşünceyi çürütecek tezler sundum.			
Türkçeyi doğru ve etkili kullandım.			
Beden dilini ve yüz ifadelerini etkili kullandım.			
Ses tonumu etkili kullandım.			
Görgü ve nezaket kurallarına uygun davrandım.			
Zamanı verimli kullandım.			
Konuşmamı etkili bir şekilde sonlandırdım.			

Bu etkinliğe dair yorumlarım: .....

.....

.....

.....

GRUP DEĞERLENDİRME FORMU

Grubun Adı: .....

Sınıfı: .....

Bu form grubunuzu değerlendirmeniz için hazırlanmıştır. Grubunuzu en doğru yansıtan seçeneği işaretleyiniz (✓). Değerlendirme sonucunda "hiçbir zaman" seçeneği çoğunluktaysa çalışmanızı tekrar gözden geçirmelisiniz.

BECERİLER	DERECELER		
	Her zaman	Bazen	Hiçbir zaman
Grup üyelerinin her biri çalışmalarda rol alır.			
Grup üyeleri bireysel sorumluluklarını yerine getirir.			
Grup üyeleri verimli bir şekilde çalışır.			
Grup üyeleri birbirlerine güvenir.			
Grup üyeleri birbirlerini cesaretlendirir.			
Grup üyeleri birlikte çalışmaktan hoşlanır.			
Grup üyeleri birbirleriyle yardımlaşır.			
Grup üyeleri birbirlerleriyle etkileşim hâlinde ve uyum içinde çalışır.			
Grup üyeleri birbirlerinin düşüncelerine ve çabalarına saygı gösterir.			
Grup üyeleri söz hakkının adil bir biçimde paylaşılmasına özen gösterir.			
Grup üyeleri çalıştıkları konuda ortak bir görüş oluşturur.			

1. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

1-5. sorulardaki cümlelerde boş bırakılan yerleri kutucuklarda verilen uygun sözcüklerle tamamlayınız.

adalet	teorik ahlak	hikmet	karakter
felsefe	merhamet	Ahilik	ahlak

1. Anadolu'da 13. yüzyılda ortaya çıkan esnaf ve zanaatkârların mesleki ve ahlaki gelişimi etrafında oluşan kuruma ……..…… teşkilatı denir.

2. Hz. Muhammed, savaşa gönderdiği komutanına: "Allah yolunda gaza ediniz. Zulüm yapmayın, haksız yere zimmetinize mal geçirmeyin. İnzivaya çekilip kiliselerinde ibadet edenlere dokunmayınız. Sadece düşmanlarınızla savaşın. Kadınları, çocukları ve yaşlıları öldürmeyin, ağaçları kesmeyin ve evleri yakmayın." hadisi ile ……..…… kavramına vurgu yapmıştır.

3. Ahlakın düşünsel boyutu olan ……..…… pratik ahlakın temeli ve uygulamaya geçirilmesi için hazırlık aşamasıdır.

4. Dinî metinler, inanç ve ibadet konularının yanı sıra ……..…… konusunda da öğüt, tavsiye, emir ve yasaklar içerir.

5. Bir bireyi ya da topluluğu başkalarından ayıran ya da bireylerin ve toplumların davranışlarına yön veren ana özelliklere ……..…… adı verilir.

6-10. sorulardaki ifadeler doğru ise "D" harfini, yanlış ise "Y" harfini işaretleyiniz. Yanlış olduğunu düşündüğünüz ifadenin karşısına doğrusunu yazınız.

İfadeler	Karar	Açıklama
6. Ahlak, felsefenin önemli bir alt dalıdır.	( ) D ( ) Y	
7. *Dîvân-ı Hikmet*, Yusuf Has Hacib'e ait bir ahlak kitabıdır.	( ) D ( ) Y	
8. Türk-İslam düşünürlerine göre ahlakın en önemli kaynaklarından biri Kur'an'dır.	( ) D ( ) Y	
9. Pratik ahlak, teorik ahlakın ortaya koyduğu düşüncelerin uygulanmasıdır.	( ) D ( ) Y	
10. Ahlaki anlamda iyi, kişinin çıkarına uygun olandır.	( ) D ( ) Y	

11-15. sorulardaki kavramlarla açıklamaları eşleştiriniz.

	Ahlak ile ilgili Kavramların Özellikleri	Kavramlar
11. ( )	Ahlaki çerçevede insanın alışkanlıkları olarak ifade edilir. Bu alışkanlıkların bireyin tabiatını, mizacını, duygularını, davranış biçimlerini etkilediği kabul edilir. Bu etki, bireyin yaşamsal niteliklerini oluşturur.	a. Erdem
12. ( )	İnsanın yaratılıştaki temel yapısının ve karakterinin iyiye, doğruya ve güzele yönelik olmasını ifade eden kavramdır. Doğuştan gelen bu özellikler aile, eğitim gibi toplumsal etkilerle kişiyi iyiye ya da kötüye yöneltebilir.	b. Vicdan
13. ( )	Bireyin iradesi ile iyi davranışları ilke hâline getirmesidir. Bireyin kendisi, çevresi ve toplum için herhangi bir çıkar gözetmeden, sadece iyi istenciyle gerçekleştirdiği davranışların alışkanlık hâline dönüşmesidir.	c. Huy
14. ( )	İnsandaki ahlaki değerler ve eylemler hakkında hüküm verme, yargılama, sorgulama kabiliyetine karşılık gelen kavramdır. İnsanın davranış ve eylemlerini değerlendiren iç mahkeme olarak adlandırılabilir.	ç. Fıtrat
15. ( )	İnsandan yapması beklenen, ahlakça değerli olanı vurgulayan, olası eylemler arasında bir seçim yapılması durumunda tercih edilmesi gereken olumlu davranışın arkasında yatan değeri vurgulayan kavramdır.	d. İyi
		e. Kötü

16-20. soruların cevaplarını boş bırakılan alanlara yazınız.

16. İçinde yüklü miktarda para olan bir cüzdan bulduğunuzda nasıl davranırsınız? Gerekçeleriyle açıklayınız.

17. Bir toplumun ahlakının şekillenmesinde dinin önemi ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?

18. Ahlaki değerlerin kültürler arasında farklılık gösterdiğini düşünüyor musunuz? Örneklerle açıklayınız.

19. Bireysel ve toplumsal açıdan ahlaklı davranmak neden önemlidir? Açıklayınız.

20. Ahlaki değerlerin kazandırılmasında ailede ve okulda verilen eğitimin nasıl bir rolü olduğunu düşünüyorsunuz?

21. Aşağıdaki bulmacada ünitede öğrendiğiniz kavramlar yer almaktadır.
Bu kavramları bulmaca üzerinde bulunuz. Bulduğunuz kavramların tanımlarını tablo üzerine örnekteki gibi yazınız.

İ	R	A	D	E	A	İ	B	S	A	Y	G	I	C	D
E	R	D	E	M	D	Y	E	F	İ	G	H	L	K	O
D	M	İ	N	O	P	İ	R	S	L	D	İ	N	A	Ğ
E	Ş	L	T	K	Ö	T	Ü	Ü	E	V	Y	Z	L	R
P	A	B	~~V~~	~~İ~~	~~C~~	~~D~~	~~A~~	~~N~~	C	D	E	F	H	U
H	F	E	L	S	E	F	E	S	F	I	T	R	A	T
U	G	H	K	A	R	A	K	T	E	R	İ	J	K	L
Y	A	N	L	I	Ş	M	N	O	P	S	E	V	G	İ

Vicdan	Kişiyi kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya iten, kişinin kendi ahlak değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapmasını sağlayan duygu.

22-26. sorulardaki doğru seçeneği işaretleyiniz.

22. Aşağıdakilerden hangisi insanın ahlaki bir varlık olmasının gerekçelerinden biri değildir?

A) Aklı
B) Canlılığı
C) İnancı
D) İradesi
E) Toplumsallığı

23. "İnsan, doğaya ve diğer canlılara karşı sorumluluk içinde ve merhametli davranmalıdır." **cümlesi aşağıdaki kaynaklardan hangisine dayandırılamaz?**

A) Akıl B) Ayet C) Hadis
D) Felsefe E) Teknoloji

24. "Ahlaki bir varlık olan insan aynı zamanda iman varlığıdır. İnsan ahlaki ilke ve değerler etrafında hayatını inşa ederek idame ettirir. Ahlaki ilke ve değerlerine göre birey ve toplum ile olan ilişkilerini sürdürür. İnançları ise ahlaki değerlerini de etkileyerek bireysel ve sosyal yaşamına yön verir."

Açıklamada ahlak ile hangi disiplinin ilişkisinden söz edilmektedir?

A) Bilim B) Din C) Felsefe
D) Sanat E) Spor

25. İyiyi isteme eğiliminin ya da gerçekleştiren eylemlerin alışkanlık hâline dönüşmesidir. Sürekli iyiye yönelişin getirdiği ahlaki yetkinlik bireyi, herhangi bir çıkar gözetmeksizin sadece iyi ilkesi çerçevesinde eylemler yapmaya yönlendirir. Böylece birey, ahlaki olgunluğa ulaşır.

Yukarıdaki açıklamada hangi ahlak kavramından bahsedilmektedir?

A) Erdem B) Huy C) İyi
D) Karakter E) Kötü

26. Aşağıdakilerden hangisi felsefenin ahlaka ilişkin sorularından birisi değildir?

A) Herkes için geçerli bir ahlak yasası var mıdır?
B) Ahlaki kurallardan hangileri toplum üzerinde daha fazla etkilidir?
C) Ahlak yasasını belirleyen özellikler nelerdir?
D) İnsan ahlaki eylemde bulunurken özgür müdür?
E) Ahlaki yargılar öznel midir, nesnel midir?

Üniteyle ilgili daha fazla soruya karekoddan ulaşabilirsiniz.

2. ÜNİTE

AHLAK, AKIL, MUTLULUK VE HUZUR

2.1. Ahlak, Akıl, Mutluluk ve Huzur İlişkisi
2.2. Ahlak, Akıl ve Mutluluk Temelinde Klasik Metin Analizi
2.3. Ahlakın Doğası Üzerine Görüş ve Argümanlar

▶ **Bu ünitede öğrenilecek kavramlar**

- **ahlak**
- **akıl**
- **huzur**
- **insanıkâmil**
- **mutluluk**
- **yetkinlik**

▶ **Bu ünitede sizlerden**

- akıl, ahlak, mutluluk ve huzur ilişkisini tartışarak çıkarımlar yapmayı,
- klasik metinleri ahlak, akıl ve mutluluk temelinde analiz etmeyi,
- ahlakın doğası üzerine görüş ve argümanları değerlendirmeyi

öğrenmeniz beklenmektedir.

Ünite sonunda sizlerden ölçme ve değerlendirme sorularını çözmeniz, konu ile ilgili yazılı üretim çalışması yapmanız istenecektir.

Ünite Sunusu

Ünite Karekodu

Başlarken

1. **Ahlakla ilgili bilgilerin verildiği eserleri okumak kişiye neler kazandırabilir?**

2. "Akıl bir işin sonunu görmektir." **sözü size neleri çağrıştırıyor?**

3. **Mutluluk ve huzuru birer cümle ile ifade etmeniz istenseydi bunlar neler olurdu?**

2.1. AHLAK, AKIL, MUTLULUK VE HUZUR İLİŞKİSİ

2.1.1. Sosyal İlişkilerde Akılcı Davranmanın Faydaları

Konuya Başlarken

Sosyal ilişkilerinizde daha çok duygularınızla mı aklınızla mı hareket edersiniz? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

İnsan akıl ve irade sahibi bir varlıktır. Akıl doğru ve yanlışı belirlerken irade de bunlardan birini tercih eder. Akıl ve irade sahibi olmak insanı davranışlarından sorumlu kılar. Huzur ve mutluluk ancak sorumluluk bilinciyle elde edilir.

Hayatta iş, alışveriş, eğitim öğretim, sağlık, seyahat gibi nedenlerle birçok insanla karşılaşılır. Sosyal ilişkilerde akıl ve mantık dairesi içinde hareket etmenin önemli bir yeri vardır. Çünkü insanın her eyleminde doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ayıran akıl, ahlaki değerleri de belirler. Akıl yardımseverliğin, iyilik yapana teşekkür etmenin iyi olduğunu; haksız kazancın, adaletsizliğin, canlılara zarar vermenin ise kötü olduğunu bilir. Kişi, aklın ortaya koyduğu iyi veya kötüyü ahlaki sorumluluk bilinciyle kabul eder. Örneğin çevreyi kirletmenin iyi olmadığını bilir. İnsan yaşadığı çevrenin hâkimi değil, diğer canlılar gibi bir üyesidir. Çevreye gereken hassasiyet gösterilmediği zaman o çevrede bulunan tüm varlıklar olumsuz etkilenir. Hâlbuki akılcı bir yaklaşım içinde olan insan çevrede tüm canlıların hakkı olduğunu bilir ve ona göre davranır. Bir kişinin "Benim işim acele!" diyerek hastanede sıra bekleyenlerin önüne geçmeye çalışması sıradaki diğer fertlerin huzurunu kaçırır ve sıradakiler haksızlığa uğramış olur *(Görsel 2.1)*. Sınıfta arkadaşlarıyla alay eden bir öğrencinin yaptıklarını öğretmenden gizleyen, ahlaklı davranmamış olur. Gerçeği gizleyerek belki alay eden öğrenciyi korumuş olur fakat vicdanı ona yanlış yaptığını, ahlaki olmayan bir eylemde bulunduğunu söyler ve onu huzursuz eder. Bu gerçeği belki öğretmeninden gizleyebilir fakat insanlığından ve vicdanından gizleyemez.

Görsel 2.1
Başkalarının hakkına saygı göstermek

Sosyal ilişkilerde huzur ve güvenin olması için ahlaklı ve sorumlu davranmak gerekir. İnsan akıl ilkelerinden uzaklaştığında adil olamaz. Adaletin olmadığı yerde haksızlık olur, haksızlık olan yerde de ne ahlak ne huzur ne de mutluluk olur. Nitekim Kur'an-ı Kerim bir toplum için adaletin önemine şöyle değinir: "Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutun, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Herhangi bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adaletsiz davranmaya itmesin. Adaletli olun; bu, takvâya daha uygundur. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır." (Maide suresi, 8)

Sosyal ilişkilerde akılcı davranmanın bireysel ve toplumsal birçok faydasından bahsedilebilir. Örneğin akılcı davranıldığında sorumluluk sahibi, adil ve

ahlaklı olmanın huzur ve mutluluğu yaşanır. Ayrıca bireyler arasında sevgi, saygı ve dostluk bağları güçlenir. Bu bağlamda Hz. Peygamber bir hadisinde, "Sevdiğini ölçülü sev, belki bir gün düşmanın olur. Nefret ettiğine de ölçülü davran, belki bir gün dostun olur." (Tirmizî, Birr, 60) buyurarak, sosyal ilişkilerde olduğu gibi sevgi ve nefrette de akılcı bir yol izlemeyi ve ölçülü olmayı önermiştir. Bu tür bir yaklaşım kişiye huzur, topluma da esenlik getirir.

Akılcı davranan kişi yalan, iftira, dedikodu, kıskançlık, haddi aşmak, cimrilik gibi gayriahlaki davranışlardan uzak durur. Samimiyet, adalet, doğruluk, sabır, cömertlik, şefkat, merhamet, iffet, edep, hayâ gibi ahlaki davranışlara yönelir. Çevresiyle uyumlu ve barışık bir insan olur. Sosyal ilişkilerini bu şekilde düzenleyen bir kişi çevresi tarafından sevilir, takdir edilir; çevresinden iyilik ve ilgi görür.

Şema 2.1
Ahlak, akıl, mutluluk,irade, huzur ilişkisi

Akılcı davranışlar adaleti de beraberinde getirir ve erdemli davranışları ortaya çıkarır. Erdemli davranışlar da insana huzur ve mutluluk verir *(Şema 2.1)*. Bireylerin ahlaklı davranması ile toplumda güven, huzur ve emniyet ortamı oluşur. Böylece farklılıklara saygı ve bir arada yaşama kültürü gelişir. Sevinç ve üzüntülerin paylaşılmasıyla toplumda birlik ve beraberlik duyguları güçlenir.

KONUYU ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. Sizce ahlaki davranışlar nasıl öğrenilir? Açıklayınız.

2. Ahlaki davranışlar ile irade arasında sizce nasıl bir bağ vardır? Açıklayınız.

3. Sosyal ilişkilerde akılcı davranmanın ne gibi faydaları vardır? Örnek vererek açıklayınız.

4. Adalet-mutluluk ilişkisine dair düşünceleriniz nelerdir? Arkadaşlarınızla tartışınız.

UYGULAMA

Aşağıdaki tabloda akılcı davranış ve akılcı davranışların bireysel ve toplumsal faydasına dair örnekler verilmiştir.

Siz de tablodaki ilgili boşlukları kendi yaşamınızdan örnekler vererek doldurunuz.

Akılcı Davranış Örneği	Bireysel Fayda	Toplumsal Fayda
Toplantıya zamanında gitmek	Sorumluluğunu yerine getirmenin verdiği huzur	Saygınlık, güven

2.1.2. Kişisel ve Toplumsal Huzur Açısından Ahlaki Kurallara Uygun Yaşamanın Önemi

Konuya Başlarken

"Huzur bulmak", "huzur vermek" ifadelerinden yola çıkarak insan için huzurlu olmanın önemi ile ilgili neler söyleyebilirsiniz? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Bireysel ve toplumsal tüm eylemler, insanı mutluluğa götürüp götürmediğine göre bir anlam ifade eder. Çünkü her insan huzur ve mutluluk ister. Mutluluk, bireyin olduğu gibi toplumun da temel amaçlarından biridir. Örneğin ihtiyacı olan bir kişiye beklentiye girmeden yapılan iyilik, o kişiyi ve iyilik yapanı mutlu eder. Bireylerin uyumu, dayanışması ve yardımlaşması ile toplumsal mutluluğa ulaşılır. Ayrıca dinî ve millî bayramlarda ortak bir şuurla yaşanan coşku da toplumu huzurlu ve mutlu kılar.

Bazı Müslüman düşünürler, klasik ahlak metinlerinde insanda akıl, arzu ve öfkeden oluşan üç temel güç olduğunu kabul eder. Bu güçlerin dengelenmesiyle erdeme ulaşılır. Bu bağlamda aklın erdemi hikmettir, yani sağlıklı düşünmesidir. Erdem için pratik de gereklidir. İradeli eylemler içinde insanı mutlu kılacak olan sadece "iyi" eylemlerdir. Arzular dengelenerek iffet erdemi elde edilir. Öfke gücünün erdemi ise öfkeyi dengede tutmaktır. Öfke dengelenerek şecaat (yiğitlik) erdemi elde edilir. Bu erdemlerin bütününden adalet meydana gelir. Adalet, her şeyin yerli yerinde ve dengede olması demektir. Bir davranışın adil olup olmadığı akılla anlaşılır. Bu erdemlere ancak aklın kılavuzluğunda ulaşılır. Erdemli davranışlar insanları mutluluğa, mutluluk da huzura kavuşturur.

◀ ***Görsel 2.2***
Sosyal ilişkilerde adaletli olmak

Sosyal bir varlık olan insanın birçok ihtiyacını karşılayabilmesi için toplumsal yaşama dâhil olması gerekir. Örneğin fırıncı manavdan, kasap marketten, doktor berberden ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. Sosyal ilişkilerde kişilerin hikmet, iffet, şecaat ve adaletle davranmaları toplumun huzur ve mutluluğunda belirleyici olur *(Görsel 2.2)*. Bu bağlamda kişinin kendine, ailesine, çevresine, topluma ve yaratıcısına karşı ahlaki sorumlulukları vardır. Kişilerin insanlara güven vermesi, çalışması ve üretime katkıda bulunması topluma karşı sorumluluklarındandır. Peygamberimiz ahlaklı Müslüman kişiyi şöyle tarif etmiştir: "Sizin en hayırlınız ahlakı en güzel olanınızdır." (Buhârî, Edeb, 38.) "Sizin en hayırlınız, kendisinden hayır umulan ve asla kötülük beklenmeyendir." (Buhârî, Edeb, 57.) "Müslüman, elinden ve dilinden diğer insanların güvende olduğu kimsedir." (Buhârî, İman, 4-5.)

Kişinin dürüst, yardımsever, sabırlı, hoşgörülü, saygılı ve ölçülü davranması ahlaki sorumluluğudur. Ahlaki kurallar, insanların ne zaman nasıl davranacağını belirlediği için toplumsal düzeni sağlar. İnsanlar bu düzende kendilerini güvende hissederler. Hukuk, örf, âdet ve ahlak kaynaklı kuralların pratiği yoksa bu kurallar bir değer ifade etmez. Bir toplum dünyanın en iyi kanunlarını çıkarıp adalet, dürüstlük, sevgi, saygı ve sorumluluk gibi değerleri en güzel şekilde tarif etse de kurallar ancak yaşandığı takdirde bir anlam kazanır. Bu anlamda ahlaki olan bir davranış uzun uzun düşünmeye ve herhangi bir zorlanmaya ihtiyaç olmaksızın gerçekleştirilmelidir. Çünkü bütün ahlaki davranışlar, içselleştirilmiş yatkınlıklardır. Zira bir beklenti ile veya zorla yapılan davranışlar ahlaki davranış olamaz. Bu bağlamda toplumun her bir üyesinin ahlaki kurallara dikkat ederek toplumsal huzur ve mutluluğa katkı sunması gerekmektedir.

▲ *Karekodda bağlantısı verilen videoyu izleyerek öğrendiklerinizi pekiştiriniz.*

KONUYU ANLAMA VE ÇÖZÜMLEME

1. **Toplum düzeninin sağlanmasında ahlaki kuralların önemiyle ilgili düşünceleriniz nelerdir? Açıklayınız.**

2. **Davranışlar ve iç huzuru arasında nasıl bir ilişki kurulabilir? Düşüncelerinizi** "Huzurlu toplum huzurlu bireylerden oluşur." **ifadesi bağlamında açıklayınız.**

3. **"Sosyal farkındalık" ifadesinden ne anlıyorsunuz? Örneklerle açıklayınız.**

4. "Müslüman, elinden ve dilinden diğer insanların güvende olduğu kimsedir." **hadisini günlük hayattan örneklerle açıklayınız.**

UYGULAMA

Kişisel ve toplumsal huzur açısından ahlaki kurallara uygun yaşamanın önemi ile ilgili çalışmayı verilen adımları takip ederek tamamlayınız.

1. Adım

Günlük hayatta karşılaşabileceğiniz bazı durumlara ilişkin aşağıda verilen soruları gerekçeleri ile cevaplayınız.

- Yolda tek başına ağlayan bir çocuk gördüğünüzde ne yaparsınız?
- Kantinde sıra beklerken biri önünüze izinsiz geçince nasıl davranırsınız?
- Çevreye çöp atan birini gördüğünüzde nasıl bir tepki verirsiniz?
- Yolda yürürken size çarpan birine nasıl davranırsınız?
- Babanız araba kullanırken telefonuna baktığında ona ne söylersiniz?
- Komşunuzun yaptığı gürültüden rahatsız olduğunuzda nasıl bir yol izlersiniz?
- Sınıfınızda bir arkadaşınıza lakap takıldığında bu duruma tepkiniz nasıl olur?

2. Adım

- Sorulara verdiğiniz cevapların ahlaki değer ve kurallara uygunluğunu arkadaşlarınızla tartışınız.

3. Adım

- Tartışmanızdan hareketle kişisel ve toplumsal huzur açısından ahlaki kurallara uygun yaşamanın önemine dair çıkarımlarınızı aşağıda boş bırakılan alana yazınız.

UYGULAMA

Tabloda bazı tanımlar verilmiştir. **Tablodan yararlanarak ahlak, akıl, mutluluk ve huzur ilişkisini tartışınız. Tartışmayı yürütürken aşağıdaki adımları takip ediniz.**

Ahlak	İnsanı iyi ve kötü olarak vasıflandıran manevi nitelikler, huylar, ilkeler, kurallar ve değerler bütünüdür.
Akıl	İnsanı diğer canlılardan ayıran ve onu davranışlarından sorumlu kılan düşünme ve anlama gücüdür.
Mutluluk	İnsanın tüm özlem ve isteklerine eksiksiz ve sürekli erişmekten duyduğu kıvanç; insan nefsinin maddi bir ihtiyaç duymayacak şekilde yetkinleşmesidir.
Huzur	İnsanın gönül rahatlığı, ruhsal dinginlik; tasavvufta kişinin kalbinde her zaman Allah'ı hissetmesidir.

- Öğretmeninizin rehberliğinde iki grup oluşturunuz.
- Gruplar olarak iç içe iki çember oluşturacak şekilde düzenlediğiniz sıralara oturunuz.
- Dış çemberde yer alanlar içe, iç çemberde yer alanlar dışa bakacak şekilde yüz yüze oturunuz.
- Karşınıza oturan arkadaşınız ile düşüncelerinizi paylaşınız.
- Beş dakika dolduğunda öğretmeninizin yönlendirmesiyle dış çember sabit iç çember saat yönünde olacak şekilde bir sıra atlayınız.
- Karşınıza gelen yeni arkadaşınızla düşüncelerinizi paylaşınız.
- Bu uygulamayı üç ya da dört tur tekrarlayınız.

Değerlendirme: Bu tartışma size hangi bakış açılarını kazandırdı? Konuyla ilgili nasıl bir sonuca ulaşmanızı sağladı? Açıklayınız.

2.2. AHLAK, AKIL VE MUTLULUK TEMELİNDE KLASİK METİN ANALİZİ

2.2.1. *et-Tenbih Alâ Sebîli's-Saâde*'de Yetkinlik ve Mutluluk İlişkisi

Konuya Başlarken

Bir işi başardığınızda hissetiğiniz duyguları nasıl tarif edersiniz? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Görsel 2.3
Farabi (temsilî)

Görsel 2.4
et-Tenbîh Alâ Sebîli's-Saâde (temsilî)

Tam adı Ebû Nasr Muhammed b. Uzluğ el-Farabi et-Türkî olan Farabi'nin, 870 yılında Türkistan coğrafyasında bugünkü Kazakistan sınırları içinde yer alan Fârâb şehrinde dünyaya geldiği tahmin edilmektedir *(Görsel 2.3)*. Orta Çağ Latin dünyasında "Alfarabius" ve "Abunaser" olarak tanınmıştır. Babası bir kale komutanı olan Farabi, Türkistan coğrafyasının önemli ilim merkezlerine seyahat etmiştir. Hayatı boyunca bu seyahatlerini sürdüren filozof hem dinî ilimleri tahsil etmiş hem de döneminin büyük felsefe hocalarından ders almıştır. Abbasi Devleti'nin başkenti Bağdat'ta yirmi yıl yaşamış ve önemli eserlerini burada kaleme almıştır. Hayatının son yıllarını Şam'da geçiren Farabi burada 950 yılında vefat etmiştir. Maddi servete değer vermeyen, şöhret ve gösterişten uzak duran, ahlakı ve ruh temizliğini her şeyden üstün tutan Farabi, hayatı boyunca Orta Asya Türk kıyafetlerine uygun giyinmiştir. Münzevi bir hayat yaşamış, fırsat buldukça bağlık bahçelik yerlerde dinlenmiş, öğrencilerine buralarda ders anlatmıştır.

Farabi, felsefenin İslam dünyasına girişinden sonra İslam dünyasının yetiştirdiği en büyük filozoflarından biri olmuştur. Antik Yunan felsefesi birikimine kendi inanç ve kültürünün tevhit, peygamberlik ve ahiret konularını ekleyerek yeni bir sistem kurmuştur. Farabi özellikle mantık, ilimler tasnifi, ahlak, siyaset felsefesi ve musiki konularında çok önemli eserler vermiştir. Eserleri Orta Çağ'da Latinceye çevrilmiş olan Farabi, felsefesiyle hem İslam dünyasını hem Batı dünyasını çok derinden etkilemiştir. Bu sebeple felsefe tarihindeki önemini anlatmak için Aristoteles'ten sonraki ikinci öğretmen anlamına gelen "Muallim-i Sânî" ünvanıyla anılmıştır.

et-Tenbîh Alâ Sebîli's-Saâde (Mutluluk Yoluna Yöneltme), Farabi'nin ahlak alanındaki görüşlerini ve mutluluk ahlakını ele aldığı eseridir *(Görsel 2.4)*. Bu eserdeki görüşleri yine ahlaka dair bir diğer eseri olan *Tahsîlü's-Saâde*'nin (Mutluluğun Kazanılması) devamı niteliğindedir. Diğer bir önemli eseri, felsefi sistemini tüm yönleriyle yansıtan *el-Medinetü'l-Fâzıla*'dır (Erdemli Şehir). Filozof, *et-Tenbîh Alâ Sebîli's-Saâde*'de bireyin ahlaki eylemlerinin nihai amacının mutluluk olduğunu, mutluluğu ve erdemi elde etmenin birtakım yetkinlikler gerektirdiğini ve bu yetkinliklerin insanın doğasında bulunduğunu ifade etmektedir. Ancak bireysel mutluluğun sürdürülebilmesi için de toplumsal iyiliğin sağlanması gerektiği görüşündedir. Dolayısıyla erdemli bireyin ancak erdemli toplumda olabileceğini düşünür.

Farabi'de mutluluk ile ahlak yakından ilişkilidir. Onun düşünce sisteminde mutluluk, bedensel hazdan öte bir anlam taşır. Ona göre insan mutluluğu

Bilgi Kutusu

Yetkinlik: 1. İnsanların bilgi, görgü ve hoşgörü bakımından gereği kadar gelişmiş olma durumu; kâmillik, tamlık, kemal.
2. Bir işi yapacak donanıma ve tecrübeye sahip olma durumu.

amaçlar. Bu amaca ulaşmak için de hem bireysel hem toplumsal düzlemde iyi eylemlerde bulunmak gerekir. İyi eylem, aşırı uçlara varmayan, iki uç nokta arasındaki ölçülü eylemlerdir. İnsan bunu gerçekleştirebilecek bir yetkinlikle dünyaya gelmiştir. Çünkü ona göre her varlık kendine özgü yetkinliklerle donanmıştır. İnsanı diğer canlılardan ayıran düşünme gücü, potansiyel bir güç olarak onda bulunmaktadır. Bu güç, insan olmanın gerektirdiği eylemler olan bilmek ve bilgisine göre yaşamakla etkin olur ve yetkinleşmeye başlar. Dolayısıyla insan olmak ile ahlak arasında doğrudan bir ilişki olduğu için insan, erdemleri kuşandıkça "yüce bir mutluluğa ulaşma" yetkinliğine ulaşır. *et-Tenbîh Alâ Sebîli's-Saâde*, filozofun bu görüşlerini anlattığı en önemli eserlerinden biridir.

ET-TENBÎH ALÂ SEBÎLİ'S-SAÂDE

(Mutluluğun Değeri)

Mutluluk her insanın arzuladığı bir amaçtır; ona kendi çabasıyla yönelen herkes ancak bir "yetkinlik" (kemal) olmasından dolayı yönelir; çünkü o çok meşhur bir amaçtır ve bunun böyle olduğunu açıklamak için herhangi bir söze gerek yoktur. İnsanın arzuladığı her yetkinlik ve her amaç ancak bir "iyi" (hayr) olduğu için arzulanır. Bu bakımdan, her "iyi" şüphesiz tercih edilir. İyi ve tercih edilir olmaları sebebiyle arzu edilen amaçlar çok olduğuna göre, mutluluk, tercih edilen iyi şeylerden biridir.

İyi şeyler arasında iyi olanın, tercih edilen şeyler arasında en çok tercih edilenin ve insanın yöneldiği her amacın en yetkininin mutluluk olduğu açıkça görülmektedir. Bu husus, spor ve ilaç içme gibi iyi şeylerden bazılarının başka bir amaca vasıta oldukları için; bazılarının da bizzat kendileri için tercih edilmelerinden anlaşılmaktadır. Kendilerinden dolayı tercih edilenlerin, başkalarından dolayı tercih edilenlerden daha makbul ve daha yetkin olduğu açıkça ortadadır. Yine, bizzat kendilerinden dolayı tercih edilenlerden bazıları, bazen, başka bir şey için de tercih edilebilir. Sözgelişi, başkanlık (riyase) ve ilim böyledir. Çünkü biz onları bazen başka birşeye ulaşmamıza bir vasıta olarak değil, bizzat kendilerinden dolayı tercih ederiz; bazen de zenginlik veya haz (lezze) elde etmeye, ya da başkanlık veya ilim vasıtasıyla elde edilebilen başka her hangi birşeyi elde etmeye bir vasıta olarak tercih ederiz. Bazıları da, esas itibariyle, asla herhangi bir zamanda başka herhangi bir şeyden dolayı değil, daima, bizzat kendilerinden dolayı tercih edilir. Kendilerinden dolayı tercih edilenler arasında, esasen hiçbir zaman başka birşeyden dolayı değil, daima kendilerinden dolayı tercih edilenler, bazen, başkasından dolayı tercih edilenlerden daha makbul, daha yetkin ve daha iyidir. Mutluluğu elde ettikten sonra, onu kendisinden başka bir amaca yöneltmeye asla gerek duymadığımızı neticede anladığımıza göre, mutluluğun, hiçbir zaman başkasından dolayı değil, bizzat kendisinden dolayı tercih edildiği ortaya çıkmıştır. Bundan, mutluluğun , iyi şeylerin en çok tercih edileni, en büyüğü ve en yetkini olduğu ortaya çıkar.

Yine biz mutluluğu elde ettiğimizde, ondan başka herhangi bir şeye ihtiyacımızın olmadığını görürüz. Böyle olan her şey, kendi kendine yeterli olmaya en layık olan şeydir. Bu sözün doğruluğunun delili, her insanın bizzat kendi tahmin ve takdirine dayanarak mutluluğun tek başına yeterli olduğu inanç ve kanaatini taşımasıdır. Çünkü bazıları zenginliğin, bazıları haz veren şeylerden yararlanmanın, bazıları başkanlığın, bazıları ilmin ve diğerleri de bunlardan başka şeylerin mutluluk olduğunu düşünürler. Herkes kendisinin kesin olarak mutluluk olduğunu düşündüğü şeyin en çok tercih edilen, en büyük ve en yetkin "iyi" olduğuna inanır. Mutluluk, iyi şeyler arasında böyle bir derecede bulunduğuna ve en son "beşerî yetkinlik" olduğuna göre, onu kendisi için elde etmeyi tercih eden kimsenin, ona ulaşmasını sağlayacak yollara ve şeylere sahip olması gerekir. (...)

Fârâbî, *et-Tenbîh Alâ Sebîli's-Saâde*
haz.: Hanifi Özcan, *Farabi'nin İki Eseri*
(Metin, aslına sadık kalınarak kısaltılmıştır.)

METİN ANALİZİ

1. Farabi'nin insan anlayışında hangi özellikler ön plana çıkmaktadır? Açıklayınız.

2. Farabi'nin hayatı ile düşünceleri arasında tutarlılık olduğunu düşünüyor musunuz? Çevrenizde ilkeleri ile eylemleri tutarlı olan insanlar hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? Açıklayınız.

3. Farabi'ye göre insanın en çok arzuladığı şey nedir? Gerekçeleriyle açıklayınız.

4. Farabi'nin mutlulukla ilgili görüşleriyle sizin mutluluğa dair görüşleriniz arasında benzerlik veya farklılık var mıdır? Sizin hayatınızda ulaşmak istediğiniz nihai amaç nedir?

5. Farabi, eserlerinde ahlak ve mutluluk kavramlarını bireysel ve toplumsal bağlamda ele almıştır.

Sizce bireysel mutluluğun yaşanmadığı bir ortamda toplumsal mutluluktan söz edilebilir mi? Açıklayınız.

6. Farabi "yetkinlik" kavramını hangi anlamlara gelecek şekilde kullanmıştır? Yetkinlik sahibi olmanın insanın mutlu olmasındaki rolü nedir? Açıklayınız.

OKUMA METNİ

FÂRÂBÎ'DE MUTLULUK

Mutluluk, bilhassa felsefede ve dinde üzerinde durulan en eski ve merkezî problemlerden biridir. Ancak genelde bilimin ve çeşitli dallarının da neticede insanı mutluluğa ulaştırmaktan başka bir hedefinin olmadığı düşünülür. (…) İşte bu ölçüde önemli ve genelde hayatı anlamlı kılan bir "değer" ve bir kriter olmasından dolayı mutluluk çeşitli "dünya görüşleri"ne göre farklı şekillerde açıklanmıştır. Mutluluğu tamamen dünyevî ve maddî bir kazanım olarak görüp onun "bolluk içinde yaşama isteği"nden doğduğunu düşünenler olduğu gibi, onu tamamen dînî ve mânevî bir başarı olarak görüp ona ancak kendi yöntemleriyle ulaşılabileceğini ileri süren dînî ve mistik eğilimler de hiç eksik olmamıştır. (…)

Bilhassa Mutluluk Yoluna Yöneltme, Mutluluğu Kazanma ve Siyaset Felsefesine Dair Görüşler isimli eserleri dikkate alındığında denilebilir ki, Fârâbî'ye göre, insan bu dünyaya mutluluğu elde etmek için gelmiştir. Bir başka deyişle, mutluluğun kazanılması insanın dünyaya gelişinin ve varoluşunun, yani yaratılışının sebebini oluşturmaktadır. O halde, insanın mutluluğu kazanmaktan başka bir amacı olamaz. Kısacası, mutluluk insanın nihâî hedefidir. Öyle ki, ona göre, gerek teorik, gerekse pratik; bütün ilim ve felsefenin; gerek maddî, gerekse mânevî bütün beşerî fiil ve davranışların sonunda ulaştırmak istediği ana hedef mutluluktur. (…) Çünkü o, bütün arzu ve isteklerini gerçekleştirmiş, ruhunu doyurmuş ve ulaşılabilecek en üst noktaya, mutluluk noktasına ulaşmıştır. Bu demektir ki, mutluluk bir üst noktayı, bir yetkinlik ve bir olgunluk derecesini ifâde etmektedir.

(…)

Nitekim Fârâbî'ye göre, ancak "hissetme" derecesinden "akletme" derecesine geçen akıl kendisi hakkında bilgi sahibi olabilir ve dolayısıyla, ancak o zaman mutluluğa ulaşabilir. Bu, aklın ulaşabileceği en yüksek derecedir. Ancak bu dereceye ulaşan akıl, Tanrı'yı, diğer ruhsal varlıkları ve mutluluğu idrak edebilir; aslında Fârâbî'ye göre, bilgi ve mutluluğun kaynağını da bu aşamada aramak gerekir. Fakat bu, herkesin kolayca başarabileceği bir iş değildir. Çünkü insanların anlayış ve kavrayış dereceleri farklıdır.

(…)

Nitekim, Fârâbî'nin felsefesinde "siyâset" bir "sanat"tır ve felsefenin bölümlerinden biridir. Bu felsefe, daha doğrusu bu sanat, toplumda, mutluluğun elde edilme yollarını öğretmek ve gerçek mutluluk ile, mutluluk zannedilen şeylerin ayırt edilmesini sağlamak için vardır. Çünkü, toplum hayatında gerçek "iyi" ile vasıta olan iyi, insanlar tarafından kolayca ayırt edilemez ve böylece hayatın nihâî amacı gölgede kalabilir. Bu nedenle, insanları belli ve programlı bir eğitime tâbi tutmak gerekir. Aslında bu, toplumda vazgeçilmez bir görevdir. Çünkü bâzı insanlar iyi düşünebilme ve irâde gücüne sahip oldukları halde, bâzıları bu özelliklerden yoksundurlar ve bilhassa, bu ikincilerin daha çok eğitilmeleri gerekir; onlar kendi kendilerine "iyi"yi yapmayı başaracak durumda değildirler.

Toplumda "iyi"nin yapılması alışkanlık haline getirilmeyince, mutluluk sağlanamaz. Fârâbî'ye göre, bu anlamda mutluluk mutlak "iyi"dir ve ancak "iyi"nin bizzat iyi olduğu için yapılmasıyla elde edilebilir. Erdemli bir toplumun bütün fertlerinin fiil ve davranışlarında ifrat ve tefritten uzak durmayı, yani "erdemli orta"ya bağlı kalmayı alışkanlık haline getirmeleri gerekir. Çünkü erdemli toplumda toplumun mutluluğu ferdin mutluluğu; ferdin mutluluğu da toplumun mutluluğu demektir.

(…)

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Fârâbî sisteminde ferdin mutluluğu ancak toplumsal bir eğitimle sağlanabilmekte ve mutluluğun, aslında, yani özü gereği, ferdî ve mistik karakterli olmasına rağmen, elde edilebilmesi ve korunabilmesi açısından toplumsal bir başarı olduğu fikri vurgulanmaktadır.

Hanifi ÖZCAN, *Fârâbî'de Mutluluk*
(Metin, aslına sadık kalınarak kısaltılmıştır.)

Aşağıdaki soruları metinden yararlanarak cevaplayınız.

1. **Farabi'nin mutluluk anlayışıyla bugünün insanlarının mutluluk anlayışı arasında hangi farklılıklar olabilir? Bu farklılıkların nelerden kaynaklanabileceği ile ilgili düşüncelerinizi arkadaşlarınızla açıklayınız.**

2. **Farabi'nin "hissetme derecesinden akletme derecesine yükselen aklın mutluluğa ulaşabileceği" anlayışına göre aklın gelişimi ile mutluluğun ilgisini açıklayınız.**

3. **Ferdin mutluluğunun ancak toplumsal bir eğitimle sağlanabileceği ifadesiyle anlatılmak istenen nedir? Açıklayınız.**

4. **Farabi'ye göre toplumda mutluluğun sağlanabilmesi için bireylerin hangi davranış özelliklerini geliştirmeleri gerekir? Metinde geçen "erdemli orta", "iyi alışkanlıklar" ve "eğitim" kavramlarını dikkate alarak açıklayınız.**

2.2.2. *Kutadgu Bilig*'de Aklın Ahlaki Yaşama Etkisi

Konuya Başlarken

Aldığınız kararların ahlaki değerlere uygunluğu konusunda aklınız size nasıl bir rehberlik sağlar? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

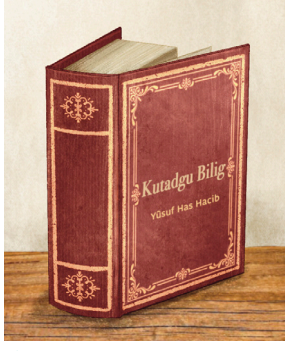
Yusuf Has Hacib, 11. yüzyılın başlarında Türkistan'ın Balasagun şehrinde doğmuştur *(Görsel 2.5)*. Yusuf Has Hacib'in hayatı ile ilgili yazdığı eserlerin mukaddimelerinden edinilen bilgiler sınırlıdır. Buna göre dönemin kültürlü ailelerinden birine mensup olduğu, iyi bir eğitim aldığı, edebî bilgilerini eserlerine yansıttığı anlaşılmaktadır. Şairin aldığı eğitimlerde doğup büyüdüğü Balasagun'un dışında, dönemin kültür merkezlerinden biri olan Kâşgar'ın da önemli bir yeri vardır. Eserlerinde ve yaşamında güçlü bir İslam tesiri bulunan Yusuf Has Hacib Müslüman Türklerin edebiyatında önemli bir fikir ve sanat adamıdır.

Görsel 2.5
Yusuf Has Hacib (temsilî)

Yusuf Has Hacib'in Türk kültürü açısından önemli bir yere sahip olan eseri *Kutadgu Bilig* (Mutluluk Veren Bilgi), İslamiyet etkisindeki Türk edebiyatının ilk mesnevisi ve ilk siyasetnamesidir *(Görsel 2.6)*. Şair, *Kutadgu Bilig*'i Karahanlı hükümdarı Tabgaç Buğra Han'a sunmuştur. Hükümdar bu eserin mükâfatı olarak kendisine devlet başdanışmanlığı olan "has hâciplik" rütbesini vermiştir. Büyük bir düşünür olan şair, bu eserinde düşünce ile şiiri birleştirmiştir.

Kutadgu Bilig, insanlara her iki dünyada da saadete ulaşmak için izlenmesi gereken yolları ve Türkçenin gücünü göstermek amacıyla kaleme alınmıştır. Aruz vezniyle yazılan eserde 6645 beyit ve 173 dörtlük bulunmaktadır. Konular yarı hikâye yarı temsil tarzında ele alınmış; canlı tasvirlere, açıklayıcı konuşmalara yer verilmiştir. Arapça ve Farsçanın Türkçedeki etkisinin yoğun olduğu bir dönemde yazılan *Kutadgu Bilig*'de Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe karşılıkları tercih edilmiş, karşılığı olmayan kelimeler ise aynen kullanılmıştır. Ayrıca atasözlerine, ayet ve hadislere de yer verilmiştir. Ahenk katmak amacıyla kullanılan ölçü, kafiye düzeni, edebî sanatlar ve tasvirler şairin dönemin edebî kaynaklarına da hâkim olduğunu göstermektedir.

Görsel 2.6
Kutadgu Bilig (temsilî)

Kutadgu Bilig'de ahlak, dinin önemi, devlet yönetimi ve sosyal düzenin nasıl olması gerektiği gibi konular dört ana karakter etrafında gelişen olaylar ve diyaloglar temelinde anlatılmıştır. Dört karakterden Küntogdı adaleti / hukuku, Aytoldı saadeti / devleti, Ögdülmiş aklı, Odgurmış akıbeti / kanaati temsil etmektedir. Ayrıca devlet adamlarının yanı sıra âlim, şair, öğretmen, kumandan, tecrübeli ihtiyar vb. toplumun farklı kesimlerinden kişilerin fikirlerine de yer verilmiştir. Eserde ahlak ve erdem, bilgi ve akılla sıkı bir ilişki içinde ele alınmaktadır.

Farklı Kaydet

Konuyla ilgili öğrendiğiniz bilgileri kendi hatırlayacağınız şekilde kısaca bu alana not edebilirsiniz.

KUTADGU BİLİG

(...)

148 Allah insanı yarattı, seçip yükseltti
Ona bilgi, erdem, akıl ve anlayış verdi

151 Allah kime akıl, bilgi verirse
Onun eli uzanır birçok iyiliğe

288 Akıl karanlık gecede meşale gibidir
Bilgi seni aydınlatan ışıktır

289 İnsan akılla değer bulur, yücelir
Bu ikisiyle saygınlık kazanır

303 Kişi akılla insan adını alır
Bilgiyle beyler il işini düzenler

304 Yüz binlerce erdem var övgüye değer
Akılla yapıldığı için övülürler

314 Köstektir kişiye bilgi ve akıl
Köstekli kişi yararsız şeylere pek yanaşmaz

1679 Ögdülmiş dedi ki: Kutlu hakan
Bilgi ve akıldır bir adı da erdemin

1777 Akıllının işi tümüyle ölçülüdür
Bilgisizin tüm işi gelişigüzeldir

1829 Aklı atayan kuşkusuz Allah
Akıldan alır insan, bin türlü iyi payı

1830 İnsanın büyüğü akıllı kişi
Akılla gelir insana bin erdemin başı

1837 Akıl kuşkusuz insan için bir köstektir
Tavrı doğru ve işi ölçülüdür

1838 Merhametli Allah seçtiği kulunun
Tavrını, dilini akılla köstekler

1839 Akılsız ölüdür, akıllı diri
Akıl böyle ayırt eder insanları

1840 Karanlık evdir kişinin bedeni
Akıl, meşale gibi aydınlatır onu

1841 Akıldan gelir bak her türlü iyilik
Bilgiyle büyür er, bulur seçkinlik

1842 Bu ikisiyle insan olur ulu
Bu ikisiyle sağlanır doğruluk yolu

1847 Yine dedi hakan, başka bir sorum
Daha var ey güzel yüzlüm

1848 Bana açıkla şimdi aklın sureti
Ne gibi olur, nedir adı

1849 Yüzü, görünümü, tavrı nasıldır
Yaşı, ayarı, bedeni, avunduğu nedir

1850 Cevap verdi Ögdülmiş, dedi: Aklın
Davranışı doğrudur, ona çok güvenilir

1851 Yüzü, görünümü güzel, yaşı gençtir
Bütün iyiliklere geçit veren odur

1852 Sakin tavırlı ve alçak gönüllüdür
Bütün canlılar için içten bir gönüldür

1853 Nereye eli dokunursa orayı ilerletir
Nereye sözü erişirse yeterlidir

1854 Sıcak yüzlüdür, herkese sevimli gelir
İnsanlara ondan yarar gelir

1855 Keskin gözlü ve uzak görüşlüdür
Hangi işe başlasa, ayağını sağlam basar

1856 Nice bulanık işi el sürünce süzer
Nice ters düğümü bakınca çözer

1857 Soldan sağdan, hem önden arkadan bakar
Tüm işlerin çözümünü ve zamanını bilir

1865 Aklın her şeyden önce tavrı olumludur
Aylar, yıllar geçse de doğrulukla yol alır

1866 Akıl dürüsttür ve yumuşaktır dili
Doğruluk üstünedir tavrının aslı

1867 O ılımlı, sakin ve çok sabırlıdır
İşini dikkatle görüp, sabırla yapar

1868 Tavrı yaşlıdır ama bakarsan yaşı gençtir
Köle ya da prens bir sıkıntısı olan onu arar

1869 Şimdi buna benzeyen şu sözü oku
Dikkat edersen açıktır manası

1870 Aklın tavrı yaşlı, kendi gençtir
Akıl neredeyse git ona yapış

1871 Küçüklüğü sevimli, yaşlılığı sakindir
Kendi alçak gönüllü ve çok yararlıdır

2454 Akıllı olmanın yararı çoktur
Bütün iyiliklerde aklın payı vardır
(...)

Yûsuf Hâs Hâcib, Kutadgu Bilig
Günümüz Türkçesine Uyarlayan: Muzaffer Tunçel
(Metin, aslına sadık kalınarak kısaltılmıştır.)

METİN ANALİZİ

1. "Köstek" kelimesi genel ağda yer alan TDK Güncel Türkçe Sözlük'te "At, eşek, katır gibi hayvanların otlak yerinden kaçmalarını önlemek amacıyla iki ayağına bağlanan kalınca ip veya zincir; bukağı." şeklinde tanımlanmaktadır.

Okuduğunuz metinden aklın kösteğe benzetildiği beyitleri bulunuz. Sizce yazarın bu benzetmeyi yapmasının sebepleri neler olabilir? Açıklayınız.

2. "Allah insanı yarattı, seçip yükseltti
Ona bilgi, erdem, akıl ve anlayış verdi"
Kutadgu Bilig

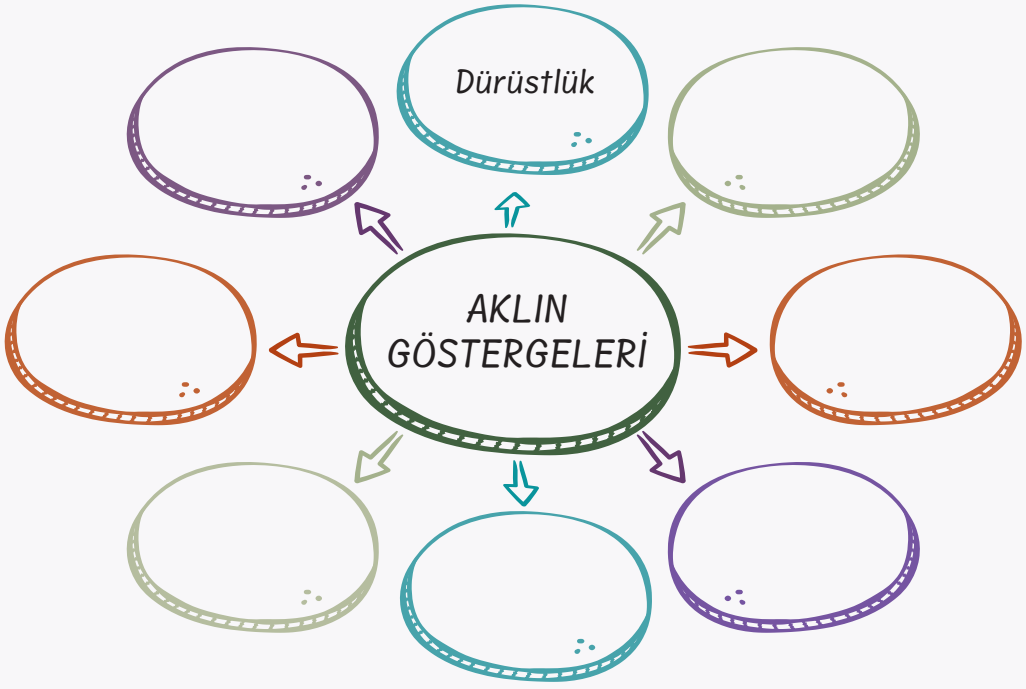
"Andolsun biz Âdemoğluna şan, şeref ve nimetler verdik; onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık (İsra suresi, 70)."

Yukarıda *Kutadgu Bilig*'den bir beyit ve Kur'an-ı Kerim'den bir ayet verilmiştir. **Her iki metnin ortak düşüncesi nedir? Bu ortak düşünceden hareketle size göre aklın tanımını verilen boşluğa yazınız.**

3. "Akıl" ve "özgür irade" kavramları arasında sizce nasıl bir ilişki vardır? Yaşamınızdan örneklerle açıklayınız.

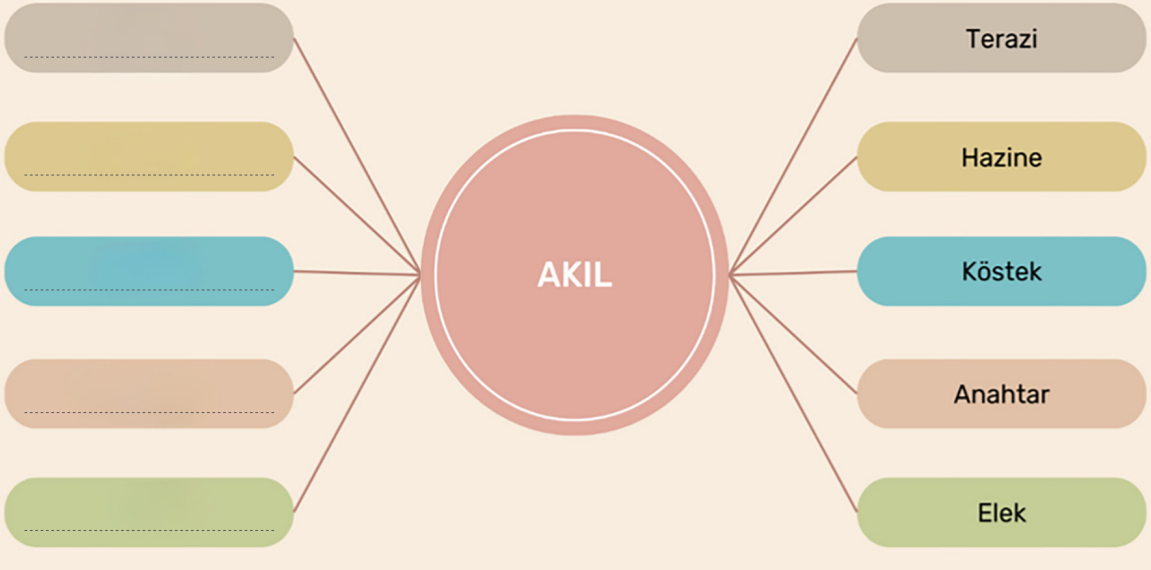
4. *Kutadgu Bilig*'den alınan metinde Hakan, Ögdülmiş'e aklın nasıl olduğunu, neye benzediğini sormaktadır. Ögdülmiş; aklı genç, sevimli, güler yüzlü, alçak gönüllü, güvenilir bir insana benzetmektedir. Aklı olan kimselerin bu kişinin özelliklerini taşıdığını belirtmektedir.
Ögdülmiş'in akılla ilgili benzetmelerine katılıyor musunuz? Gerekçeleriyle açıklayınız.

5. Okuduğunuz metinde aklını kullanan insanda bulunan özelliklere değinilmiştir. **Bu özellikleri şemada verilen boşluklara örnekteki gibi yazınız.**

6. *Kutadgu Bilig*'de akıl; ideal birey, toplum ve devletin oluşumunda önemli yeri olan kavramlardan biridir. Eserde akıl ile diğer kavramlar arasındaki ilişki mecazlarla ortaya konmuştur. Aklın yol gösterme, kontrol etme, destekleme, sorun çözme, başarıyı etkileme gibi özellikleri, dönemin insanı için akıl kavramını bu mecazlar sayesinde daha anlamlı hâle getirmektedir.

Buna göre aşağıdaki şemada *Kutadgu Bilig*'de akıl çeşitli nesnelere benzetilerek somutlaştırılmıştır. **Şemayı inceleyiniz ve akılla ilgili olduğunu düşündüğünüz farklı benzetme örneklerini verilen boşluklara yazınız.**

7. "Akıl kimdeyse belirtisi bunlardır / Bu belirtilerle akıl bilinir." **Bu beyitte bahsi geçen aklın belirtilerini metinden bulunuz. Buna göre aklın ahlaki yaşama yön vermesi ile ilgili düşüncelerinizi verilen boşluklara yazınız.**

8. *Kutadgu Bilig*'de insanı mutluluğa götüren, toplum hayatını düzenleyen ilkeler dönemin hükümdarına öğütler hâlinde anlatılmaktadır. Eserde ahlak, akıl, bilgi, dinin önemi, devlet idaresi gibi konulara değinilmiştir.

Yusuf Has Hacib yaşadığı dönemde neden böyle bir kitap yazma ihtiyacı duymuş olabilir? Günümüzde buna benzer bir kitap yazılacak olsaydı bu kitabın konusu ve içeriği ne olurdu?

9. Elif Hanım aracıyla işe giderken kırmızı ışıkta beklemektedir. O sırada yedi sekiz yaşlarında, üstü başı perişan bir kız çocuğu "Mendil alır mısın abla?" diye seslenir. Elif Hanım bir yandan o kız çocuğunun bu saatte yaşıtlarıyla okulda olması, çalıştırılmaması gerektiğini, bir yandan da mendil satın alarak bu durumu onaylamış olup olmayacağını düşünür. Tam o sırada yeşil ışık yandığı için arkadaki aracın şoförü kornaya basar ve…

Yukarıda sosyal hayattan bir olay örneği verilmiştir. **Sizce bu olay nasıl sonuçlanmalıdır? Günlük hayatta sizin de aklınız ve duygularınız arasında kaldığınız buna benzer durumlar oluyor mu? Örneklendiriniz.**

Karekodda bağlantısı verilen ses kaydını dinleyerek öğrendiklerinizi pekiştiriniz.

OKUMA METNİ

DOSTLUK

Çok dost edinmeye çalış. Kendileri ile sık sık görüş. Dostun ne kadar çok olursa sen o kadar iyi tanınırsın. Bilmeden de olsa insanları kendine düşman edinme. Düşmanı olan insanlar sevinç nedir bilmezler. Düşman ne kadar az olursa olsun zararı yine de çoktur. Düşmandan yarar geldiğini söyleyemem.

(…)

Arkadaşın sana nasıl davranırsa sen de ona öyle davran, her ikiniz de sevinç bulursunuz.

Kendine denk olan birini dost edin. İnsan ancak kendine denk olanla anlaşabilir.

Kötüden arkadaşın olmasın, kötü arkadaş seni yolundan şaşırtır. İyi tanınmak için de kötülerden uzak durup iyilerle ahbaplık etmek gerekir.

(…)

İnsan iki türlü dost edinir. Birisi, her türlü çıkarlardan uzak Allah rızası için edinilen dostluktur. Bu tür dostluklarda sadakatsizlik olmaz. Diğeri de kendi çıkarları için edinilen arkadaşlıktır. Bu arkadaşlık pamuk ipliği ile bağlıdır, esaslı bir arkadaşlık değildir, zoraki arkadaşlıktır.

Eğer sen çıkar gözetmeden Allah rızası için arkadaşlık kurmak istiyorsan arkadaşının yükünü omuzlan, hiçbir zaman yüzünü ekşitme, kaşlarını çatma. Bunun yararını dünyada arama, bunun sevabını Allah öbür dünyada verecektir.

(…)

Arkadaş güvenci içinde kaygısız yaşamak istiyorsan çıkar gözetmeyen dostlar edinmeye çalış. Dost diye sevinç ve kaygıda, iyi ve kötü zamanlarda insana yararlı olan kişilere denir. Seni dostlarının sevmesini istiyorsan onlara yediğinden yedir ve güler yüzlü davran. Bu iki davranış başkalarını kendine ısındırır. Birine gönlü ısınmış olan kişi de iyi ve kötü anlarda yardıma koşar.

(…)

İyi ve seçkin kimseleri dost edin. İnsanın eşi ve arkadaşı kötü olursa sonradan çok pişman olur. Dost olmak istediğin iyi ve seçkin insanlar iki türlüdür. Bunlardan birincisi yaradılıştan iyi olan kişilerdir. Bunları bulmak çok zordur, çünkü sayıları çok azdır. Diğeri ise takva sahipleridir. Bunlar Allah'ı bilen ve ondan korkan kimselerdir ki her türlü iyilik onlardan gelir. Sen bu iki tür insana yakınlık gösterirsen onlar da daima sana iyilikle karşılık verirler.

(...)

İyilik ve kötülük Allah'tandır. Allah'ın verdiğini haset ile nasıl önleyebilirsin? Böyle olunca insanları çekememenin ne yararı olur? Yararsız işlerle uğraştığı için hasetçi sonunda hasta olur.

Sen gücün yettiğince herkese iyilik et. Artık bundan sonra sana hep iyilik geleceğinden şüphen olmasın.

Birinin sevinci varsa sen de bu sevince katıl. Keder ve kaygı içinde ise sen de kederlen. İnsanlar arasında sevilmenin, adını iyiye çıkarmanın yollarından biri de budur. Bundan sonra herkes seninle dost olmaya can atar. Sen ne kadar çok dost edinirsen edin, hiç düşman edinmemeye çalış.

(…)

Eşinin dostunun yükünü yüklen. Gönüllerini kırmaktan sakın. Onlara verdiğin sözü unutma.

Arkadaşın herhangi bir sebeple sana düşman olacak olursa o senin içini dışını bildiğinden çok zarara uğrarsın. Onun için dostunu düşman edinmemeğe çalış. Sen kendini nasıl gözetirsen arkadaşını da öyle gözet.

Dost edinmek kolaydır, ama bu dostluğu korumak çok zordur.

(…)

Yûsuf Has Hâcib, *Kutadgu Bilig*
(Günümüz Türkçesine Aktaran: Yaşar Çağbayır)
(Metin, aslına sadık kalınarak kısaltılmıştır.)

Aşağıdaki soruları metinden yararlanarak cevaplayınız.

1. Metinde iyi insanlarla dost olmak ve kötü insanlardan uzak durmak vurgulanmıştır.
   İyi bir dostta hangi özellikleri aramak gerekir? Yazınız.

2. **İnsanın kendine denk olanlarla neden daha iyi anlaştığını açıklayınız.**

3. **Sevinci ve kederi paylaşmak insanlar arasındaki bağı nasıl güçlendirir? Günlük hayatınızdan örneklerle açıklayınız.**

4. "Dost edinmek kolay, fakat dostluğu korumak zordur." **cümlesi hakkındaki düşüncelerinizi açıklayınız.**

5. **Çevrenin bireylerin karakter gelişimi üzerindeki etkilerine ilişkin görüşlerinizi gerekçeleriyle açıklayınız.**

6. **Metinde verilen öğütlerin hangilerinin günümüz insanları için öncelikli olduğunu düşünüyorsunuz? Neden?**

2.2.3. *Atabetü'l-Hakâyık*'ta Ahlakın Gerekliliği

Konuya Başlarken

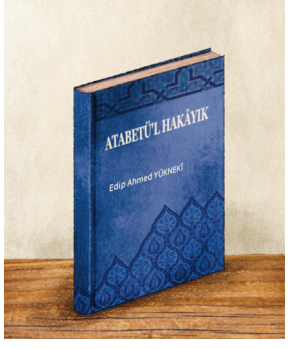
Ahlaki değerlere uygun davranmak içsel ve toplumsal huzuru sağlamada nasıl bir etkiye sahiptir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

12. yüzyılın tanınmış bir şairi olan Edip Ahmed Yüknekî yaşadığı çağda edipler edibi, fazıllar başı olarak ün salmıştır *(Görsel 2.7)*. Arapça ve Farsça bilen, tefsir ve hadis gibi İslami ilimleri tahsil etmiş, yaşadığı dönemin takdir edilen âlimidir. Doğuştan görme engelli olan Edip Ahmed'in doğum yerinin bugünkü Özbekistan'da Taşkent civarında, Yüknek kasabası olduğu sanılmaktadır. Takva sahibi ve ahlaklı bir insan olduğu rivayet edilmektedir. Bütün bu bilgiler ışığında Edip Ahmed'in 12. yüzyılda yaşamış bir Türk edip ve âlimi olduğuna kesin gözüyle bakılmaktadır. *Atabetü'l Hakâyık*'ı (Hakikatlerin Eşiği) yazmadan önce de "edip" sıfatını taşıdığı anlaşılmakla beraber başka herhangi bir eserine rastlanmamıştır.

Görsel 2.7
Edip Ahmed Yüknekî (temsilî)

Atabetü'l Hakâyık, ahlak ve din konularını öğretmek amacıyla yazılan kaside ve dörtlüklerden oluşan didaktik eserdir *(Görsel 2.8)*. Hakaniye lehçesiyle ele alınan eser, bir gelenek olarak zamanın Karahanlı hükümdarlarından Muhammed Dâd Sipehsalar'a ithaf edilmiştir. Eser 40 beyit ve 101 dörtlükten oluşur. Eserde beyitler kaside biçiminde düz kafiye örgüsüyle "aa, ba, ca, da..." şeklinde, dörtlükler ise mâni tipi uyak örgüsüyle yazılmıştır. Bugüne kadar dört nüshası bulunabilen bu eserin hem Uygurca hem de Arapça kaleme alındığı görülmüştür. Eser sekiz bölümden oluşmuştur. Bunlar "Allah'a, Hz.Muhammed'e, dört halifeye, hükümdara övgü olarak dört bölümle başlar. Sonraki bölümlerde ise "bilgelik-cahillik, dili tutmanın yararı ve yolları, cömertlik, cimrilik ve hırs" konuları işlenir. Ayet ve hadislerle desteklenen eserde dil, *Kutadgu Bilig*'in diline göre daha ağırdır. Edip Ahmed'in eserini yazarken büyük ölçüde *Kutadgu Bilig*'in tesirinde kaldığı belli olmaktadır. Eserin İslami bilgileri öğretmek maksadıyla yazılmış mısralarında daha çok didaktik bir üslup hâkimdir. Ağızdan ağıza yayılan şiirlerinde ise hikmetli ifadeler göze çarpar. Şairin adı ve eseri Türk dünyasında asırlardır unutulmamış ve bazı mısraları atasözleri arasına girmiştir.

Görsel 2.8
Atabetü'l Hakâyık (temsilî)

Farklı Kaydet

Konuyla ilgili öğrendiğiniz bilgileri kendi hatırlayacağınız şekilde kısaca bu alana not edebilirsiniz.

ATABETÜ'L-HAKÂYIK

(...)
İyi fiil ile gönüller alıp yaşa
Fenalıktan nefsin bir tarafa salıp
Bir iş yapar olsan, sayıp düşünerek
Gerek mi lüzumsuz mu gerçek bilip

Doğru ol, adalet kıl, adını pakla
Müstekım diye bilsin halayık seni
Eğriliği koyup doğruluk zırhı libasını giy
Giyim libasının mükemmeli istikamet libasıdır

Kabâhatli kişinin kusurunu geçir (affet)
Adâvet kökünü kazıp kes göçür (götür)
Gazab, inat ateşi yal verirse
Hilm suyunu saç, o ateşi söndür

Ululuğa değsen özünü unutma
Atlas da giysen bezini unutma
Büyük olduğunca âli nijad olup
Büyüğe küçüğe temiz söz söyle

Ey mala açgözlü, yakın bil bu mâl
Bugün kaygı, endişe, yarın yük vebâl
Malın haram ise, sonu azaptır
(Sonu) hesaptır, eğer malın helal ise

Sözünü düşünüp söyle, acele söyleme
Sözünü pek gizle, başını gizleme
Bin er dostun olsa çok görme
Bir er düşman olsa az görme

Bütün tavır ve hareketlerini incele
Kerem kimde ise, ona insan de
Yemişsiz ağaç gibidir keremsiz kişi
Yemişsiz ağacı kesip ateşte yak

Müslümâna mihribân müşfik olup
Sana sandığını müslümâna da san
Sana cefâ kılana mukâbil vefâ göster
Ne kadar yunsa kan ile kan arınmaz

Râzını pek gizle kimse bilmesin
Sözünden özüne pişmanlık gelmesin
Bütün gizli işin âşikar olup
Gören, işiten sana gülmesin

Bu dünya görünüşte, dışı güzeldir
Velâkin içinde bin nâ-hoşnutluk
Bakıp dışındaki süsü görüp, sen buna
Gönül bağlamak, bil hatalar başı
(...)

Edip Ahmed Yüknekî, Atabetü'l-Hakâyık
haz.: Serkan Çakmak
(Metin, aslına sadık kalınarak kısaltılmıştır.)

METİN ANALİZİ

1. "Bir iş yapar olsan, sayıp düşünerek yap
Gerek mi lüzumsuz mu gerçek bilip"

Yukarıdaki dizelerde verilmek istenen düşünce nedir? Açıklayınız.

2. "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol." (Hud suresi, 112) **ayetinden yola çıkarak ikinci dörtlükte geçen "istikamet üzere olmak" ifadesinden anladıklarınızı maddeler hâlinde yazınız.**

3. Şair öfkeyi neden ateşe benzetmiş olabilir? Düşüncelerinizi öfkenin zararlarını belirten ayet, hadis, atasözü veya özdeyişlerden yararlanarak açıklayınız.

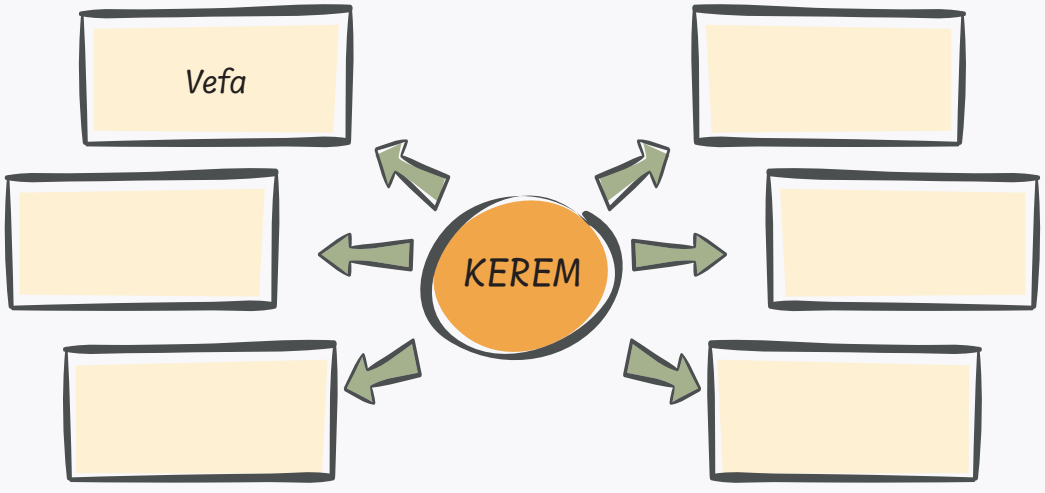
4. "Dünyada yüceliğe kibirle değil tevazuyla ulaşılır." **sözünden hareketle dördüncü dörtlüğü çevrenizden ve kendi yaşamınızdan örnekler vererek açıklayınız.**

5. "Adalet oksijen gibidir, varlığını pek hissetmeyiz fakat yokluğunu hemen hissederiz." **sözünü adalet, devlet ve toplum bağlamında yorumlayınız.**

6. "Malın haram ise, sonu azaptır / (Sonu) hesaptır, eğer malın helal ise"

Bu dizelerden hareketle toplumda helal-haram bilincinin oluşması ve yaygınlaşması ile toplumsal güven ve huzurun sağlanması arasında nasıl bir bağ kurulabileceğini açıklayınız.

7. "Kerem" kavramının anlamını genel ağda yer alan TDK Güncel Türkçe Sözlük'ten araştırınız. Bu kavramla anlam bakımından ilintili olan sözcük ve kavramları metinden bulup ilgili boşluklara yazınız.

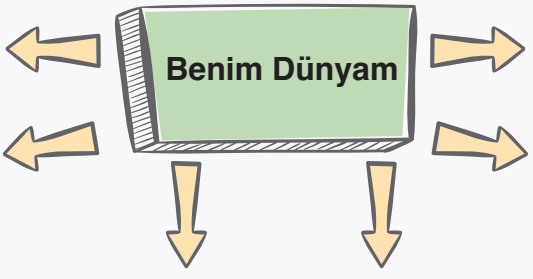

8. Hz. Ali'nin "Sırrın senin esirindir, onu ifşa ettiğinde sen onun esiri olursun." **sözünden hareketle dokuzuncu dörtlüğü açıklayınız. Sır tutmanın önemini anlatan bir özlü söz bulup verilen boşluğa yazınız.**

9. Dervişin birinin yolu bir köye düşer. Köyün mezarlığında her bir mezar taşında farklı farklı sayılar yazdığını görür. Köyün bilge kişisini bulur ve ona bu durumun hikmetini sorar. Bilge kişi: "Evlat bizde bir çocuk doğduğunda beline bir ip bağlanır. Yaşamı boyunca yaptığı her iyilikte ipe bir düğüm atılır. Kişi öldükten sonra belindeki ip çözülür, düğümler sayılır, mezar taşına bu düğümlerin sayısı yazılır. Çünkü bizde insan yaptığı iyilik kadar yaşamış sayılır." der.

Birine iyilik ettiğinizde neler hissedersiniz? Düşüncelerinizi "Karşımızdakine iyilik ederken kendimize de iyilik etmiş oluruz." **cümlesi ile ilişkilendirerek açıklayınız.**

10. Bir dünya hayal etmeniz istenseydi bu dünyayı hangi değerler üzerine kurardınız? Aşağıdaki kavramlardan size göre öncelikli olanları seçerek verilen boşluklara yazınız. Bu kavramları seçme sebebinizle ilgili düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

merhamet *çalışkanlık*

adalet *şefkat* *ilim* *cömertlik* *edep*

inanç *tevazu* *ihsan* *hoşgörü* *saygı*

hakikat *iyilik* *tefekkür* *sanat* *erdem*

barış *ahlak* *liyakat* *doğruluk* *vefa*

2.2.4. *Mesnevî*'de İnsanıkâmil Anlayışı

Konuya Başlarken

Bir insanı erdemli olarak nitelendirebilmeniz için o insanın hangi özellikleri taşımasını beklersiniz? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

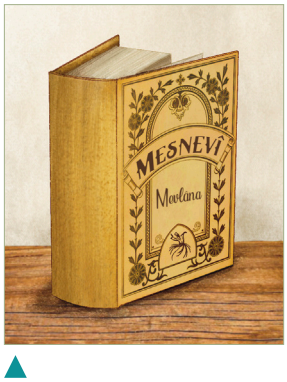
Görsel 2.9
Mevlana Celâleddîn-i Rûmî (temsilî)

Asıl adı Muhammed olan Mevlana Celâleddîn-i Rûmî'nin adındaki "Mevlana", "efendimiz" anlamına gelmektedir *(Görsel 2.9)*. Rûmî ise yaşamış olduğu dönemde Anadolu'ya diyar-ı Rûm denilmesinden kaynaklanmaktadır. Mevlana 30 Eylül 1207'de Horasan'ın Belh şehrinde dünyaya gelmiştir. Dönemin siyasi ve sosyal şartları nedeniyle Mevlana'nın yolunun Bağdat, Hicaz, Şam ve nihayetinde Konya'ya düştüğü rivayet edilmektedir.

İslam'ın yüceliğini, İslam ilimlerini ve diğer ilim dallarını büyük âlim ve sufilerden olan babası Bahaeddin Veled ve hocası Seyyid Burhâneddin Tirmizî'den öğrenmiştir. Mevlana'nın Şems-i Tebrîzî ile karşılaşması hayatında dönüm noktası olmuş, bu karşılaşmadan sonra tam anlamıyla tasavvufa ve ilahi aşka yönelmiştir.

Mevlana, 7 Aralık 1273'te Konya'da vefat etmiştir. Cenazesinde kimsenin ağlamasını istemediğini vasiyet etmesi ve öldüğü günü Allah'a kavuşma vakti olarak tanımlaması sebebiyle ölüm gününe "şebiarus" (düğün gecesi) denmiş ve ölüm yıl dönümü bu isimle anılmıştır.

Mevlana'nın fikirlerinin yüceliği İslam'a, yüce yaratıcı Allah'a ve onun peygamberi Hz. Muhammed'e tam bir ihlasla bağlı olmasından kaynaklanmaktadır. Mevlana hem Doğu'da hem Batı'da insanlar üzerinde derin etkiler bırakmıştır. UNESCO 2007 yılını "Dünya Mevlana Yılı" olarak ilan etmiştir. *Dîvân-ı Kebîr*, *Mesnevî*, *Fîhi Mâ Fîh*, *Mecâlis-i Seb'a*, *Mektûbât* adlı eserleri vardır *(Görsel 2.10)*.

Görsel 2.10
Mesnevî (temsilî)

Her beyti kendi arasında kafiyeli olan bir nazım şeklinin adı olmakla birlikte mesnevi denilince akla ilk gelen Mevlana'nın *Mesnevî* adlı eseridir. Mevlana'nın İslam dünyasında saygıyla anılan ve çok sevilen eseri *Mesnevî* 6 cilt ve 25.618 beyitten oluşmaktadır. Mevlana, *Mesnevî* aracılığıyla Kur'an ayetlerini, hadisleri, Allah'a ulaşma ve insanıkâmil olma yollarını, Peygamber ahlakını ve sevgisini yalın bir sevgi diliyle hikâyeleştirerek tüm insanlığa anlatmıştır. Öğretici olan bilginin yanı sıra efsanelerin ve menkıbelerin de yer aldığı bir eser olan *Mesnevî*'de; görgünün, düşüncenin ve bazı hayat hikâyelerinin gerçekçi, etkili bir şekilde yansıtıldığı görülmektedir. Yüzlerce yıl her dönemde okuyanları etkisi altına alan bir klasik olmayı sürdürmektedir.

Tasavvufi düşüncenin hayata bakış açısında ve tüm eserlerinde yer bulduğu Mevlana, mesnevilerinde insanıkâmilden sıklıkla söz etmektedir. Sufilere göre yetkin, erdemli insan demek olan bu kişiler iyi söz, iyi hareket, iyi ahlak ve bilgileri sayesinde yüzlerine bakıldığında Allah'ın hatırlandığı kişilerdir. Manevi eğitimini tamamlamış, nefsini dizginlemiş, topluma örnek olan ve yön veren kişidir. İnsanıkâmil görüşü tasavvufta ideal, örnek insan anlayışının adıdır ki bunun en iyi örneği Hz. Muhammed'dir.

MESNEVÎ

Gazneli Mahmut ile Köle Ayaz'ın Hikâyesi

(...)

1856 Ayaz, kurnazlığından bir iş etmiş, postuyla çarığını [bir odaya] asmıştı.

1857 Her gün o boş odaya girer, [kendi kendine]: Ululuğuna bakma, işte çarığın şu, [derdi].

1858 Padişaha: Onun bir odası var, oraya altın, gümüş küplerini koymuş, dediler.

1859 Hiç kimseyi oraya sokmuyor. Kapısını da sürekli kapalı tutuyor.

1860 Padişah: "Şaşılacak şey, o kölenin bizden gizleyip sakladığı ne ola ki?" dedi.

1861 Bunun üzerine, "Gece yarısı [kapıyı] aç, odaya gir" diye bir beye işaret etti.

1863 Bunca ikrama, sayısız lütfa karşılık alçaklığından altın gümüş saklıyor ha.

1864 Vefa gösteriyor, aşk duyuyor, coşup köpürüyor, ondan sonra da buğday gösterip arpa satıyor ha!

1865 Aşkta hayat bulana kulluktan başka [işe kalkışmak] haramdır.

1866 Gece yarısı o bey, otuz güvenilir adamla Ayaz'ın odasını açmak için sözleşti.

1867 Nice yiğitler meşaleler yakmış, sevinerek odaya doğru gidiyor,

1868 Padişahın emri böyle, odayı açacağız, her birimiz bir altın torbası alacağız, [diyorlardı].

1869 İçlerinden biri: Hey gidi hey altın da ne ki? Sen akikten, la'lden, inciden haber ver, dedi.

1870 Sultanın hazinesinin en has kuludur o. Hatta padişahın canından ötedir şimdi o.

1871 Böyle bir sevginin yanında, lalin, yakutun, zümrüdün, akiğin lafı mı olur?

1872 Padişahın ona karşı bir suizannı yoktu. Sınamak için bir şaka yapıyordu.

1873 Onu her türlü kirden, pislikten temiz biliyordu. Ama vehmi yüzünden yine de yüreği titriyordu.

1874 Sakın, böyle bir şey olup da incinmesin, ona bir utanç gelmesini istemem.

2068 [Adamlar içeri girip] sağa sola bakındılar. İçeride sadece yırtık bir çarıkla bir post vardı.

2069 Burası boş olamaz, dediler, çarık, burada olsa olsa [bir şeyleri] gizlemek içindir.

2070 Haydi, keskin kazmalar getirelim; odayı, yeri kazmayı deneyelim.

2071 O topluluk her yanı kazıp aradılar. Delikler, derin çukurlar açtılar.

2072 O sırada kazdıkları çukurlar onlara: A kokmuşlar, bomboş çukurlarız biz, diyordu.

2073 Bu zandan dolayı utanç duyuyor, çukurları yeniden dolduruyorlardı.

2074 Her birinin gönlünde sayısız lahavle olduğu hâlde, hırs kuşları yemsiz kalakalmıştı.

2075 Duvarın, kapının aralıkları onların o anlamsız çırpışını gammazlıyordu adeta.

2076 O duvarı sıvayıp tıkamaya imkân yoktu. Ayaz'a karşı hiçbir şeyi inkâr etmeleri mümkün değildi.

2077 Suçsuz birine iftira atarlarsa, duvar da arsa da tanıklık eder ona.

2078 Toz toprak içinde, yüzleri sapsarı, utanmış bir hâlde padişahın huzuruna geri döndüler.

2079 Padişah, mahsustan: "Koltuklarınızda altınlar, keseler yok; nedir bu hâl" dedi.

2080 Dinarları, ağır kumaşları gizlediyseniz, yüzünüzde, yanağınızda sevinç ışıltısı nerede?

2081 Gerçi her kök, gizlice kök verir ama "İzi, yüzlerinde görünür." yaprağı yemyeşildir.

2082 O kök, zehirden, şekerden ne yiyip içtiyse, uzayan dal onları çığırtkan gibi dile getirir.

2083 Kök, eğer azıksızsa, sermayeden yoksunsa, daldaki bu yeşil yapraklar nedir?

2084 Toprak, kökün ağzını mühürlese de el ve ayak dalları [onun varlığına] tanıklık eder.

2085 O emin adamlar, hep birlikte özür dileyip, ayın önündeki gölge gibi [padişahın huzurunda] secdeye kapandılar.

2086 O kızgınlığa, sözlere, benlik bizlik [davasına] özür getirmek için, kılıç ve kefenle padişahın huzuruna çıktılar.

2087 Utançlarından hepsi parmaklarını ısırıyor, her biri: Ey cihan padişahı, diyordu.

2088 Kanımızı döksen sana helâldir, helâl. Bağışlarsan, [bizim için] bir nimet, bir lütuf olur.

2089 Biz, bize yakışanı yaptık. A yüce padişah, sen de buyuracağını buyur artık.

2090 Ey gönülleri aydınlatan, suçumuzu bağışlarsan, gece geceliğini, gündüz de gündüzlüğünü yapmış olur.

2091 Bağışlarsan, umutsuzluğumuz dağılır gider; bağışlamazsan, bizim gibi yüzlercesi padişahımıza feda olsun.

(...)

Mevlâna, *Mesnevî*
çev.: Derya Örs, Hicabi Kırlangıç
(Metin, aslına sadık kalınarak kısaltılmıştır.)

METİN ANALİZİ

1. Gazne Devleti'nin büyük hükümdarı, Gazneli Sultan Mahmut ile bir köle olarak anılan Ayaz karakteri Mevlana'nın *Mesnevî* adlı eserinde bir araya getirilmiştir.

Mevlana bu mesnevisinde farklı statüdeki iki insanı bir araya getirerek okuyucuya ne anlatmak istemiş olabilir? Açıklayınız.

2. Farsçadan dilimize geçmiş olan "post" kelimesi genel ağda yer alan TDK Güncel Türkçe Sözlük'teki tanımına göre tüylü hayvan derisi; çarık ise işlenmemiş sığır derisinden yapılan ve deliklerine geçirilen şeritle sıkıca bağlanan ayakkabı anlamına gelmektedir.

Buna göre Ayaz karakterinin çarık ve postuna nasıl bir anlam ve görev yüklediğini metinden hareketle açıklayınız.

3. Bir eşyayı sizin için değerli ve anlamlı kılan özellikler nelerdir? Sizce eşyaya anlam yüklemek o eşyaya bakışımızı ve tutumumuzu değiştirir mi? Açıklayınız.

4. Okuduğunuz metinde Mevlana okuyucuya hangi ahlaki mesajları vermek istemiştir? Metinden örneklerle açıklayınız.

5. İnsan, özünde hem iyiliği hem kötülüğü barındırır. Bunlardan hangisini ortaya çıkaracağına da akıl yoluyla kendisi karar verir. İyi düşüncelere sahip oldukça Allah'a iyi bir kul, topluma faydalı bir insan olur.

Buna göre metinde padişahın adamlarının hangi davranışlarını değiştirerek erdemli bir insan olabileceklerini açıklayınız.

6. Padişahın adamları Ayaz hakkında yanıldıklarını anlayınca mahcup olmuşlardır.

Padişahın adamlarının yaşadığına benzer bir mahcubiyet yaşadınız mı? Bu durumun size neler hissettirdiğini ve hangi dersleri çıkarmanızı sağladığını açıklayınız.

7. "İslâm düşüncesinde insanla ilgili ilk bilgiler Kur'an'da görülür. İnsanın daha çok ruh yönüne dikkat çeken Kur'an onu, bir taraftan "zayıf olarak yaratılmış", "nankör", "aceleci", "çok cimri", "tartışmaya çok düşkün", "çok zalim, çok cahil" ve "hırslı"; diğer taraftan "Rabbine doğru çabalayıp duran", "üstün ve onurlu", "ilim ve hikmet verilen" ve "en güzel biçimde yaratılan" olarak nitelendirmektedir. Mevlana, tasavvufî düşüncesinde "Kendini bilen Rabbini bilir." sözünden hareketle, insana ve insanlığa büyük önem vermiştir. Yaratılış bakımından kendini bilen erdemli insanların, ilim-amel bütünlüğü içinde olgunlaşıp kâmil insan olmalarının yollarını göstermiştir."

Mehmet Necmettin Bardakçı, *Mevlâna'ya Göre İnsanın Mahiyeti ve Kâmil İnsan Olma*

İnsanın yaratılışındaki olumsuz özelliklerini terbiye etmesi mümkün olabilir mi? Bu paragraftan hareketle "Kendini bilen Rabb'ini bilir." **sözü hakkındaki düşüncelerinizi yazınız.**

8. İnsanıkâmil, Allah'a karşı kulluk vazifesini eksiksiz bir şekilde yerine getirmeye çalışan ve toplumda bilinçli bir birey olarak sorumluluklarını yerine getiren kişi olarak tanımlanabilir.

Buna göre çevrenizde size yol gösteren ve örnek olan kişiler var mı? Düşüncelerinizi gerekçeleriyle açıklayınız.

9. "Cömertlik ve yardım etmede akarsu gibi ol,
Şefkat ve merhamette güneş gibi ol,
Kusurları örtmede gece gibi ol,
Hiddet ve asabiyette ölü gibi ol,
Tevazu ve alçak gönüllülükte toprak gibi ol,
Hoşgörülülükte deniz gibi ol,
Ya olduğun gibi görün ya göründüğün gibi ol."

İbrahim Murat, *Mevlâna'nın Yedi Sırrı*

Mevlâna'nın Yedi Sırrı **adlı kitaptan alınan bu özelliklerden yola çıkarak insanıkâmilde bulunması gereken özelliklerin neler olduğunu ve bu maddelere eklemek istediklerinizi yazınız.**

Karekodda bağlantısı verilen ses kaydını dinleyerek öğrendiklerinizi pekiştiriniz.

OKUMA METNİ

SERÇENİN AVCIYA VERDİĞİ ÖĞÜT

Bir avcı kuş avlamak için tuzak kurmuştu. Tuzağa küçük bir kuş yakalandı. Minik kuşu eline aldı. Hayret; minik kuş konuşuyordu:

"Ey büyük efendi! Sen birçok koyunlar, sığırlar, develer yiyerek doymadın da, benim azıcık etimle mi doyacaksın? Ben senin dişinin kovuğunu bile dolduramam.

Beni salıverecek olursan, sana üç öğüt vereceğim. Bu öğütlerden ilkini senin elindeyken, ikincisini şu damın üstünde, üçüncüsünü ise ağacın üstünde söyleyeceğim. Bu üç öğüdümü tutacak olursan, ömür boyu mutlu olursun," dedi.

Avcı bu öneriyi beğendi; aslında eti olmayan bu küçük kuşla nasıl doyacaktı ki? Kuşun öğüdü belki işe yarardı. Avcı:

"Peki, söyle bakalım," dedi.

Minik kuş:

"Elindeyken vereceğim öğüt şudur: Olmayacak şeye, kim söylerse söylesin, inanma."

Kuş, bu birinci öğüdünden sonra avcının elinden uçup karşıdaki damın üstüne kondu ve şöyle dedi:

"İkinci öğüdüm: Geçmiş gitmiş şeyler için üzülme; bir şey senden gittikten sonra, onun özlemini çekme. Benim karnımda on dirhem ağırlığında çok değerli bir inci vardı. O inci seni de, çocuklarını da zengin ederdi. O inci senindi, ama kısmetin değilmiş. Öyle bir inci kaçırdın ki, dünyada eşi benzeri yoktu," dedi.

Avcı, bu sözleri işitince:

"Eyvah! Ben kendi elimle kendime yazık ettim. Elimdeki talih kuşunu kaçırdım. Ah benim akılsız kafam," diye üzülmeye, ağlamaya ve dövünmeye başladı.

Kuş, avcının bu halini görünce:

"Be aptal adam! Biraz önce ben sana ne öğüt verdim? Şu haline bir bak. İnci elinden gittiyse, ne üzülüyorsun; ben sana geçen bir şeye üzülme demedim mi? Sözümü anlamadın mı? Sonra sana, olmayacak bir söze sakın inanma, diye ikinci öğüdümü verdim. On dirhemlik inciyi duyunca aklın başından gitti. Benim üç dirhem gelmeyeceğimi bildiğin halde, nasıl içimde on dirhemlik inci bulunabilir?" dedi.

Kuşun uyarısını dinleyince, avcının aklı başına geldi:

"Doğru, güzel ve akıllı kuş! Şu üçüncü öğüdünü de söyle, öyle git," dedi.

Minik kuş, üçüncü öğüdünü vermek için damdan ağacın üstüne sıçradı ve avcıya alaylı bir tavırla:

"Allah Allah! İlk iki öğüdümü çok iyi tuttun da, üçüncüsünü mü tutacaksın?" diyerek açgözlü avcının haline güldü ve göğün maviliklerine doğru uçtu gitti.

Uykuya dalmış bilgisiz kişiye öğüt vermek, çorak yere tohum saçmaktır. Aptallık ve bilgisizlik yırtığı, yama kabul etmez. Ey öğüt verenler, ona hikmet tohumunu saçmadan önce, onu yamasız, yırtıksız duruma getir.

Mevlânâ, Mesnevî'den *Seçme Hikâyeler*
(haz.: Mehmet Yalçın Yılmaz)
(Metin, aslına sadık kalınarak kısaltılmıştır.)

Aşağıdaki soruları metinden yararlanarak cevaplayınız.

1. Kuş ile avcı arasındaki konuşmada olduğu gibi insanlar bazı kişilerin sözlerine kolayca inanabilir.

   Sözlerine kolayca inanılan kişilerin hangi özellikleri bu güvenin oluşmasını sağlar?

2. Avcı, aldığı öğütlere rağmen aynı hatayı tekrar ediyor.

   Siz kendi hayatınızda birinin size verdiği doğru bir öğüdü uygulamadığınız için bir sorun yaşadınız mı? Bu durum size neler öğretti?

3. Bir öğrenci, geçmişte yaptığı hataları düşünerek sürekli pişmanlık duymakta ve ders çalışmaya odaklanamamaktadır.

   Kuşun avcıya verdiği "Geçmiş gitmiş şeyler için üzülme." **öğüdü, bu öğrencinin durumuyla nasıl ilişkilendirilebilir? Bu öğüdün öğrencinin davranışına nasıl katkı sağlayabileceğini örneklerle açıklayınız.**

4. **Kuş ile avcı arasında yaşananlardan hangi dersleri çıkarabilirsiniz?**

5. **Sizden daha iyi bir toplum için insanlara üç öğüt vermeniz istense bu üç öğüt ne olurdu? Neden?**

-
-
-

2.2.5. *Risâletü'n-Nushiyye*'de İyi ve Kötü Kavramının Karşılaştırılması

Konuya Başlarken

Şerri az etmek değil mi hayrı çok
Hayrı çok etmek değil mi hayrı çok

Yunus Emre

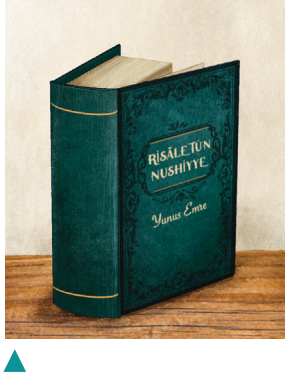
Yunus Emre'nin dizelerinden hareketle bu dünyada şerri azaltıp hayrı çoğaltmak için nelere dikkat etmek gerekir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Yunus Emre'nin hayatı hakkındaki bilgiler çok azdır *(Görsel 2.11)*. XIII-XIV. yüzyıllarda, Anadolu'nun siyasi kargaşa, savaş, kuraklık ve kıtlık içinde olduğu bir dönemde yaşamıştır. Böyle bir ortamda şair, şiirleriyle halka umut aşılamaya çalışmıştır. Tasavvuf edebiyatının öncülerinden olan şair; şiirlerinde çoğunlukla ilahi aşk, sevgi, hoşgörü gibi temaları işlemiştir. Hoca Ahmed Yesevi'den etkilenmiş, kendinden sonra gelen pek çok şairi güçlü söyleyişiyle etkilemiştir. Çağına göre yalın dille söylediği şiirleri, özellikle ilahileri, halkın arasında yayılmıştır. Şiirleri ahenk, anlam ve düşünce yönünden zengindir. Yunus Emre'nin Türkçenin bir medeniyet dili olmasında önemli katkıları olmuştur. *Risâletü'n-Nushiyye* adlı mesnevisi ile diğer şiirlerini topladığı *Divan*'ı vardır *(Görsel 2.12)*.

Görsel 2.11
Yunus Emre (temsilî)

Risâletü'n-Nushiyye, Yunus Emre'nin dinî nasihatler içeren ve Türkçe yazmış olduğu mesnevi türündeki bir eseridir. "Nasihatler Kitabı" anlamına gelen ve dervişleri eğitmek amacıyla yazılan eser, nasihatname türünün Anadolu'daki ilk örneklerinden biri olarak gösterilmektedir. Bireyin nefis ile olan mücadelesinin anlatıldığı kitapta, İslami ögeler ve semboller, Anadolu insanında somutlaştırılarak anlatılmaya çalışılmıştır. Eser, aruz ölçüsüyle yazılmış olup 573 beyitten oluşmaktadır. 13 beyitlik başlangıcın ardından *Aklın Tarifi* adlı bir düzyazı, bu düzyazıdan sonra da *Akıl ve Ruh*, *Kibir*, *Öfke ve Gazap*, *Sabır*, *Haset ve Cimrilik*, *İftira ve Gıybet* adlı altı manzum destan gelmektedir.

Görsel 2.12
Risâletü'n-Nushiyye (temsilî)

Bu bölümlerden biri olan *Akıl ve Ruh Destanı*'nda Yunus Emre, nefisle kuşatılan insanın iki sultanından söz eder. Bu iki sultan da bedeni zapt etmek ister. Bunlardan biri rahmani, diğeri ise şeytanidir. Rahmani, Allah katından gelen ve her anlamda hayırlı olandır. Şeytani ise "kin" katından gelen ve şer olandır. Nefis kibirlidir ve Yaradan'ı tanımaz. Fakat ruh, ay gibi saf ve temizdir; Yaradan'ın ışığından ayrılmaz. Nefsin büyük çocuğu hırstır. O, tüm insanlığın esir olduğu bir istektir. Nefis aklı çeler. Açgözlülük de nefsin bir özelliğidir ve doyumsuzdur. İnsan, nefsinden Allah'a sığındığı zaman, kendisine öğütlerde bulunur. Aklıyla tartıp biçen insan, aklını ve ruhunu nefisten arındırır. Kanaatkâr olur, hırsa karşı galip gelir.

AKIL VE RUH DESTANI

Sana gönderilmiş iki sultan var:
Ten mülkünü zaptetmek ister bunlar
Biri Rahmanî, can katından gelir.
Biri şeytanî, kin katından gelir.
Gör şimdi kendini, kime taparsın,
Kime kapı açıp kime kaparsın!.
(...)
Nefs kibirlidir sultanı bilmez,
Emrine erzak ve asker verilmez.
Nefsin çocukları dokuz kişidir,
Küfür ve fitne onların işidir.
Büyük çocuk hırstır, öğüt işitmez,
Cihan mülkü verilse yine yetmez.
(...)
Sever dünyayı dünyadır imanı,
Susuzdur, kanmaz dünyayla canı.
Her neyi seversen imanın odur,
Nasıl sevmezsin ki sultanın odur.
Bil ki aşkındır seni senden alan,
Neyi seversen o tarafa salan.
Sevdiğinden öteye durağın yok,
Asıl mânâ budur, boş lakırdı çok.
Bu yolda zıtlaşma olmaz, mânâ var,
Her neyi seversen, odur sana yâr.
(...)
Akıl katında yarım gün durmayan,
Şah katına lâyık olur mu, ey can?
Tut ki hırs yüzünden yoldan saptım ben,
Bir kez sormadın, "Sana ne yaptım ben?"
Dolanıp sana geldim, hâlimi bil,
Yardım edeceksen gözyaşımı sil.
Hırs hapsine düştüm çıkamıyorum,
Duvarı çok sağlam yıkamıyorum.
Dediler: "Hepimiz nefs kullarıyız
Pek çoğumuz da hırs ululariyız."
Açgözlünün yeri Cehennem olur,
Orada olan nasıl huzur bulur?
(...)

Yunus Emre, *Risâletü'n-Nushiyye*
haz.: Ziya Avşar
(Metin, aslına sadık kalınarak kısaltılmıştır.)

METİN ANALİZİ

1. **Okuduğunuz şiirde Yunus Emre nefsi nasıl tanımlamıştır? Yunus Emre'ye göre nefsin en büyük çocuğu neden "hırs"tır?**

2. Yunus Emre nefsin büyük çocuğunun öğüt dinlemediğini belirtmektedir. **Sizin de büyüklerinizin öğütlerini dikkate almayıp pişmanlık duyduğunuz durumlar oldu mu? Yaşamınızdan örneklerle açıklayınız.**

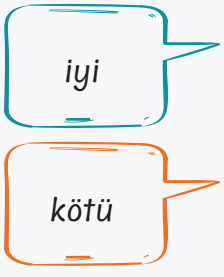
3. **Okuduğunuz şiirde Yunus Emre "sevgi" ile "iman" arasında nasıl bir bağ kurmuştur? Bu bağın nefsin terbiyesi ile ilişkisini yorumlayınız.**

4. "Akıl katında duramayan ruh, Yaradan'ın katına layık olamaz." **dizelerinden yola çıkarak Yaradan'ın katına layık olabilmede aklın rolünü açıklayınız.**

5. *Akıl ve Ruh Destanı*'nda nefsin ve aklın rehberliğinde iyilik ve kötülük arasında bir savaş betimlemesi yapılmıştır. Bu betimlemeye göre savaşı "iyilik" kazanmıştır.

"İyilik" kavramını Yunus Emre'nin dünya görüşü ile ilişkilendirerek kısa bir yazı ya da dörtlük yazınız.

6. Yunus Emre, *Akıl ve Ruh Destanı*'ndaki sembolik kurguda "nefis, akıl, ruh, rahmani, şeytani" sözcüklerinin hangilerini "iyi", hangilerini "kötü" kavramıyla eşleştirmiştir? Verilen boşluklara yazınız.

7. Yunus Emre nefis karşısında galip gelebilmesi için akla neleri öğütlemiştir?

8. Sizce insanda nefis galip geldiğinde hangi kötülükler, akıl galip geldiğinde hangi iyilikler ortaya çıkar? Karşılaştırmalı örneklerle yazınız.

Akıl	Nefis

Karekodda bağlantısı verilen videoyu izleyerek öğrendiklerinizi pekiştiriniz.

2.2.6. *Ahlâk-ı Alâî*'de Ahlak İlminin Faydaları

Konuya Başlarken

Ahlak konusunda bilgi sahibi olmak, iyi ahlak sahibi olmak için yeterli midir? Görüşlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kınalızâde Ali Efendi 1510 yılında Isparta'da doğdu *(Görsel 2.13)*. Isparta'da oturan dedesi Abdülkadir Efendi kına yakmayı sevdiği için çocukları da Kınalızâde (Hınnâvîzâde) lakabıyla tanındı. Abdülkadir Efendi, Kanûnî Sultan Süleyman devrinde kadılık ve kazaskerlik yaptı. Kınalızâde, ilk öğrenimini Isparta'da yaptıktan sonra İstanbul'a giderek medresede eğitim gördü. Medreseden mezun olan Kınalızâde Ali Efendi 1543 ila 1562 yıllarında sırasıyla Edirne, Bursa, Kütahya ve İstanbul'da çeşitli medreselerde müderris olarak görev yaptı. Ardından 1562 ila 1570 yıllarında sırasıyla Şam, Kahire, Halep, Bursa, Edirne ve İstanbul kadılıklarında bulundu. Anadolu kazaskeri iken Sultan II. Selim'in bir sefer hazırlığı esnasında Edirne'de 22 Ocak 1572 tarihinde vefat etti.

Görsel 2.13
Kınalızâde Ali Efendi (temsilî)

Kınalızâde, kaynaklarda hem dinî hem felsefi ilimlere hâkim olan büyük bir âlim olarak anlatılmaktadır. Ayrıca fazilet sahibi, güzel ahlaklı, kâmil bir insan olduğu kaydedilmektedir. Üç dilde şiir yazması onun Türkçe yanında Arapça ve Farsçaya olan hâkimiyetini gösterir. Kâtip Çelebi onun hakkında, "Gerçekleri araştırıp bulan ulu Türk âlimi, böylesi dünyaya bir kere gelenlerdendir." ifadesini kullanmıştır. Kınalızâde, hem öğrencilik zamanında hem de müderrislik, kadılık ve kazaskerlik görevlerinde ahlakı, olgun kişiliği, ilmî derinliği ve başarıları ile herkesin saygısını ve övgüsünü kazanmış önemli bir Osmanlı âlimi ve devlet adamıdır.

Kınalızâde, 1564 yılında Şam'daki kadılık vazifesi sırasında kaleme aldığı *Ahlâk-ı Alâî*'yi Suriye beylerbeyi olan Semiz Ali Paşa'ya ithaf etmiştir *(Görsel 2.14)*. Müellifin ifadesine göre "hikmet-i ameliyye (pratik felsefe) üzerine bir telif" olan eser, bir mukaddime ve üç bölüm hâlinde düzenlenmiştir. Mukaddimede, ahlak felsefesi alanına giren konular, ahlak ilmi ile ilgili terimler, ahlak ilminin faydaları, nazari ve amelî (teorik ve pratik) ahlak, ruh ve terbiye meseleleri üzerinde durulmuştur. Ahlak ilmine ayrılan birinci bölüm ferdî ahlak meselelerini ele alarak huy çeşitleri, faziletler, faziletlerin elde edilmesine engel olan ruh hastalıkları (rezîletler), bunların tedavi usulleri, lisan terbiyesi ve konuşma adabını konu edinmiştir. İkinci bölüm aile ahlakına ayrılmıştır. Aile müessesesine son derece önem veren Kınalızâde, bu bölümde Müslüman Türk ailesinin kuruluşu, aile reisinin görevleri, küçükten büyüğe doğru aile fertlerinin hak, vazife ve mesuliyetleri hakkında bilgi vermiş, ailede terbiye usullerini örneklerle anlatmıştır. Üçüncü bölüm, devlet idaresi ve siyasi ahlak ile ilgilidir. Bu bölümde yazar, Türk milletinin asırlardır içinde yaşadığı ve yaşattığı devlet modelini anlatmaktadır. Eserin bu son kısmında adalet kavramına geniş yer vermiştir. Bölümün sonunda da mülkün ancak adaletle ayakta durup devam edebileceğini belirtmektedir.

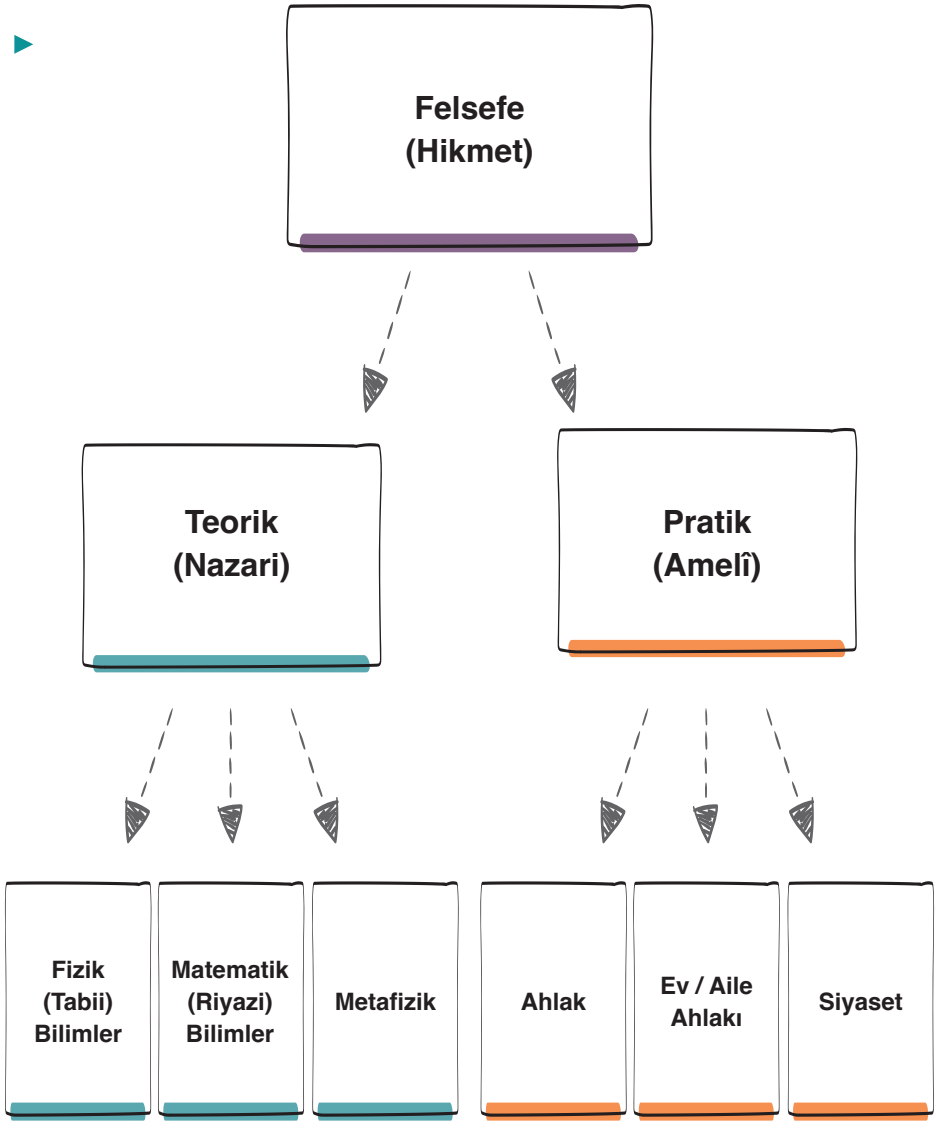
Görsel 2.14
Ahlâk-ı Alâî (temsilî)

Ahlâk-ı Alâî, İslam ahlakının gelenekçi, felsefi ve tasavvufi ekollerinin tüm ünlü temsilcilerinin fikirlerinden faydalanılarak meydana getirilmiş ve sahasında klasikleşmiş bir eserdir. Yazarın en büyük arzusu, Türkçe bir ahlak

kitabı yazmak ve bunu Müslüman Türk milletine armağan etmektir. Geniş bir İslami kültüre dayanan, ilmî ve edebî ağırlığa sahip olan ve Türkçe yazılan *Ahlâk-ı Alâî*, daha sonra yazılan Türkçe ahlak kitaplarının hemen hemen hepsine kaynaklık etmiştir.

Kınalızâde, *Ahlâk-ı Alâî*'de ahlak ilminin faydalarından bahsederken teorik ve pratik felsefeyi bir bütün olarak bilmek gerektiğini vurgular. Aristoteles'ten modern bilime kadar geçen yaklaşık iki bin yıllık süredeki bilim anlayışına göre felsefi bilimlerin diğer adı hikemî bilimlerdir *(Şema 2.2)*. Bunlar insanlığın ortak birikimi olan bilimlerdir. Teorik felsefeyi oluşturan fizik, matematik ve metafizik, varlığı insandan bağımsız olan varlıkları inceler. Pratik felsefeyi oluşturan ahlak, ev ahlakı ve siyaset ise insan eylemlerinin incelenmesini amaçlayan bilimlerdir. Klasik bilim anlayışına göre hikmetin teorik ve pratik tarafları birbirini tamamlar. Böylece insan her iki tarafla ilgili bilgi sahibi ise insan olmanın gerçek anlamını kavramış olur.

Şema 2.2
Klasik dönemde ve Ahlâk-ı Alâî'de felsefi / hikemî bilimler

AHLÂK-I ALÂÎ

(...)

İnsan nefsi, nazari hikmeti (teorik felsefe) öğrenmekle batıl inançlar ve cehaletin her türlüsünden kurtularak sahih itikada (doğru inanç) sahip olur. Bundan sonra amelî hikmeti (pratik felsefe) öğrenince bir yandan güzel davranışlar ve ahlaki faziletleri, diğer yandan çirkin davranışları ve ahlaki rezîletleri öğrenmiş olur. Böylece öğrendiklerinin gereğini hayatında uygulayarak dünyada güzel ahlak sahibi olup dünya işlerini en güzel şekilde yapar. Ahirette de şerefli bir makama ulaşır; yüce zatların arasına katılarak en yüce saadete kavuşur ve sonsuz sevaba nail olur. "Doğruluğun hâkim olduğu bir ortamda, gücüne sınır olmayan bir hükümdarın huzurunda (Kamer suresi, 55)" "Hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, hiçbir beşer kalbinin anlayamayacağı (Buhari, III, 1185)" yüce makamlar ve saadetler elde eder.

İnsanın saadeti iki şeyle elde edilir ve hakiki anlamda mutlu insan bu iki dereceye sahip olan insandır: Birincisi, nazari hikmet yoluyla doğru ilimleri ve sahih itikadı elde etmek, ikincisi, ahlaki faziletler ve salih amellerle süslenmek ve Allah'ın razı olmayacağı davranışlardan uzaklaşmaktır. Bu da ancak amelî hikmeti bilmek, sonra da bu ilmin gereklerini yerine getirmekle tamamlanmış olur.

Şayet inancın yeri olan kalp, bu ilimlerden mahrum kalıp batıl inançlarla ve çirkin huylarla kirlenmişse insan saadete ulaşamaz. Böyle insanların kalpleri, ulvi esintilere kapalı olup yükselme kapıları onlara açık değildir. Öte yandan nazarî hikmette derinleşip doğru inanca ulaşanlar, daha sonra amelî hikmeti de öğrenip bununla amel ederek güzel ahlak sahibi ve Yaratıcı'ya ibadetini yerine getiren bir insan olurlarsa en yüce mertebelere ulaşır, dünya ve ahirette ebedî saadete kavuşurlar.

Anlatılanlardan ortaya çıktı ki, ahlak ilmi "ruhani tıp"tır. Çünkü tıp sanatı beden ilmidir. Zira insan nefsinin hastalıkları kötü ahlak, onun işaretleri de çirkin davranışlardır. Nasıl ki tıp ilmi sayesinde hastalıkların ortadan kaldırılmasıyla bedenin sıhhati sağlanıyorsa kötü davranışların ortadan kaldırılması ve güzel davranışların yerleştirilmesi de bu şerefli ilimle yani ruhânî tıp olan ahlak ilmi ile mümkün olur.

Buna göre ahlak ilminin faydaları şunlardır:

1. Şayet nefiste (insanda) hiçbir huy yoksa bu ilimle güzel ahlak kazanılır.

2. Eğer onda kötü ahlak yerleşikse bu ortadan kaldırılarak güzel ahlak yerleştirilir.

3. Şayet nefis, yaratılış itibariyle güzel ahlak ve fazilet sahibi ise bu huylar devam ettirilir ve geliştirilir.

(...)

Kınalızâde Ali Çelebi, *Ahlâk-ı Alâî*
haz.: Mustafa Koç
(Kısaltılmış ve sadeleştirilmiştir.)

METİN ANALİZİ

1. **"Hikmet" kavramının anlamını araştırınız. Buna göre "hüküm, hâkim, hakem, hekim" kavramları ile "hikmet" kavramı arasında nasıl bir anlam ilişkisi olduğunu açıklayınız.**

2. ***Ahlâk-ı Alâî*'ye göre ebedî saadete ulaşmanın yolu nedir? Açıklayınız.**

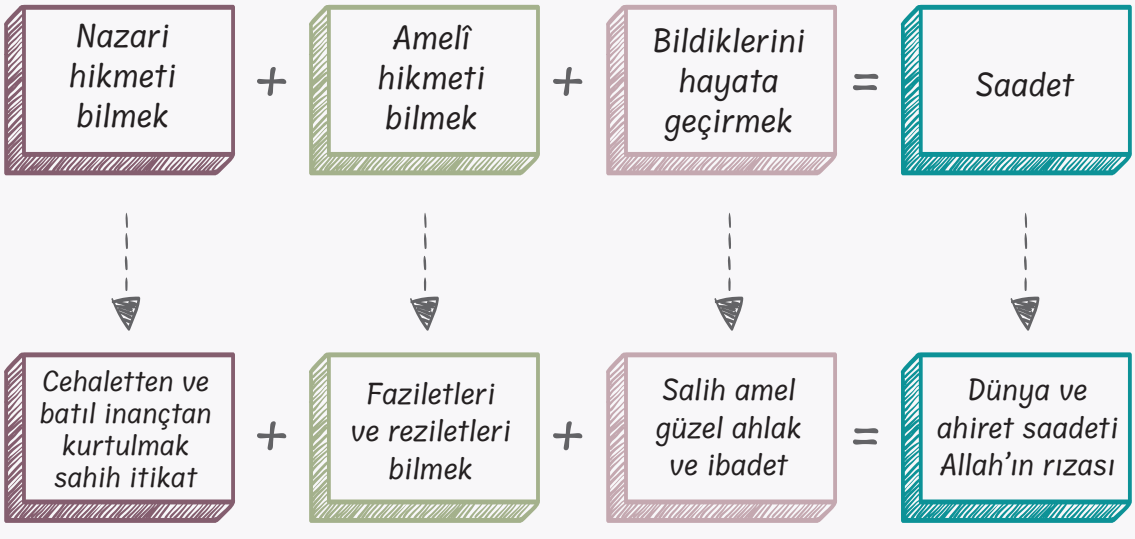
3. **Kınalızâde, ilim sahibi olmakla Allah'a kulluk ve ahiret inancı arasındaki ilişkiyi nasıl ele almaktadır? Açıklayınız.**

4. **Yazarın ahlak ilmini "ruhani tıp" olarak isimlendirmesinin sebepleri neler olabilir? Düşüncelerinizi açıklayınız.**

5. Olumsuz davranışlarda bulunan kişiler için kullanılan "kendini bilmez", "haddini bilmez" ifadeleri hangi amaçla kullanılmaktadır? Ahlak ilmi, insanın kendini bilmesine nasıl bir katkı sağlar? Açıklayınız.

6. Kınalızâde'ye göre şerefli bir ilim olarak nitelendirilen ahlak ilminin faydaları nelerdir? Açıklayınız.

7. Aşağıdaki şemayı inceleyiniz. Şemadan hareketle *Ahlâk-ı Alâî*'de bilgi, ahlak, inanç ve mutluluk (saadet) arasında nasıl bir bağ kurulduğunu açıklayınız.

2.2.7. *Maarifname*'de Ahlakla İlgili Nasihatler

Konuya Başlarken

Büyüklerinizden ya da sevdiğiniz kişilerden nasihat dinlemek size neler hissettiriyor? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Görsel 2.15
Sinan Paşa (temsilî)

Asıl adı Sinâneddin Yûsuf olan Sinan Paşa; 1440-1486 yıllarında yaşamış divan şairi, âlim, mutasavvıf ve devlet adamıdır *(Görsel 2.15)*. Babası İstanbul'un ilk kadısı Hızır Bey, dedesi Sivrihisar Kadısı Celâleddin Efendi'dir. Genç yaşta dedesi Molla Yegân'ın ilim meclisine devam ederken Molla Hüsrev, Molla Gürânî, Molla Kırîmî, Hocazâde Muslihuddin, Kestelî gibi devrin büyük ulemalarıyla tanışmıştır. Ayrıca astronomi ve kelam âlimi olan Ali Kuşçu'dan da dersler almıştır.

Sinan Paşa, babasının muhitindeki ilmî sohbetlerden istifade ederek genç yaşta edindiği geniş bilgisiyle dikkat çekmiştir. Keskin bir zekâya sahip olan Sinan Paşa, babasının ölümü üzerine Fatih tarafından Edirne'de bir medreseye, ardından II. Murad'ın yaptırdığı darülhadise (hadis okutulan yer) müderris olarak tayin edilmiştir. Fatih'in teveccühünü kazandığında padişah hocalığına (hâce-i sultânî) getirilmiştir.

Sinan Paşa, matematik, astronomi, fıkıh ve kelam alanlarında Arapça; din, tasavvuf, ahlak ve evliya menkıbeleri alanlarında ise Türkçe eserler yazmıştır. *Maarifname* (Nasihatler Kitabı) ve *Tazarrunâme* (Yakarışlar Kitabı) isimli eserleriyle Türk-İslâm düşüncesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Bu kitaplardan *Maarifname*, nesir türünde yazılmış dinî ve ahlaki nasihatler içeren didaktik bir yapıya sahiptir *(Görsel 2.16)*. Eserde İslam ahlakı esaslarının yanında filozoflardan, özellikle de Platon'dan alıntılara yer verilmiştir.

Görsel 2.16
Maarifname (temsilî)

Sinan Paşa, *Maarifname*'sinde cömertlik, yardımseverlik, kanaatkârlık, tevekkül gibi değerleri ayrıntılı olarak incelemiş ve insanın tefekkür ederek bu değerleri içselleştirmesi gerektiği ile ilgili nasihatlerde bulunmuştur. Bu anlamda dünyanın geçiciliğine vurgu yaparak nefis terbiyesinin gerekliliğini, iyi bir insanın sahip olması ve olmaması gereken vasıfları açıklamıştır. Kur'an ve sünnete uymaya teşvik, Allah dostlarına övgü, zulme karşı gelme, ilme ve akla önem verme, tövbe etme, güzel ahlaka özendirme vs. eserde yer alan diğer konulardır. Sinan Paşa eserinde konuya uygun hikâyelere yer verirken bazen de belirli hususlarla ilgili uyarılarda bulunmuştur.

Uzun yıllar ilmî neşri bulunmayan eser, 2013 yılında *Maarifname: Özlü Sözler ve Öğütler Kitabı* adıyla yayımlanmıştır.

Farklı Kaydet

Konuyla ilgili öğrendiğiniz bilgileri kendi hatırlayacağınız şekilde kısaca bu alana not edebilirsiniz.

MAARİFNAME

İnsan karar ve niyetinin temiz olmasına çalışıp çabalamalı. Başkasından korkmamak için her zaman Allah'tan korkmalı. Her gün yapıp ettiklerini bir bir sorgulayıp kötü işlerinden ötürü Allah'tan af dilemeli. Her vakit söylediklerini süzgeçten geçirip yanlış ve yersiz sözlerinden ötürü özür dilemeli. Huylarının kötü olanlarını araştırıp kendinden uzaklaştırmalı. İşlerinin çirkin olanlarını göz önünde bulundurup kendini alıkoymalı. İnsan her saatte kendisiyle hesaplaşmalı, hesap vaktine varmadan ve âdemoğlu her nefeste Rabbi'nin rızasıyla buluşmalı, can bedenden ayrılmadan; yaşadıkça her nefesi fırsat bilmeli. Hayattan her saatin ganimet olduğunu anlamalı. Ömrün son bulmayacağını sanıp aldanmamalı. Yaşamın zevk u safasına kapılıp sevinmemeli. Her sözünde aklın gösterdiği yolda iş görmeli; her işinde yönünü devamlı adalete çevirmeli; niteliklerinin düzgün ve temiz olması için çalışmalı. Huylarının iyi ve beğenilir olması uğrunda çaba harcamalı.

(...)

Hür olan ölüme razı olur, küçük düşmeye razı olmaz; onuru olan kılıcı kabul eder, haksızlığı kabul etmez. Soylu olanın tabiatı baskı ve zorbalığa tahammül etmez; yaz mevsiminin havası buluta tahammül etmez; Kişinin varsa kendine güveni ve iç huzuru, iyi olur davranışları ve huyu, Kişi dayanılmaz derecede acı katar hayatına, gemlemezse öfkesini ve dizgin vurmazsa saldırganlığına. Başarılı kişi bilgisizlik taşkınlığını bilgi sancağıyla sindirendir ve yavaşlık gücüyle öfke ordusunun başını ezendir; yavaşlıkta şiddetli fırtınaların ırgalamayacağı bir dağ gibi olandır ve ilimde hiçbir niteleme ustasının niteleyemeyeceği bir denize benzeyendir.

(...)

Sözünde saygılı olmaya çalış ki sen de saygı göresin; söylediğin sözle karşındakini değerli bulduğunu göstermeye çalış ki saygı görüp ağırlanasın. Cevabından incineceğin sözü söyleme; hitabından güceneceğin kişiyle söyleşme. Kişinin akıllı olduğunun delili sözüdür; adamın hünerinin göstergesi işidir. Çaba göster de sözün doğru olsun; işin alkışa değer bulunsun; sözünde acılık olmasın; işinde kötülük olmasın. Çok konuşmaktan sakın, o giderir erdemini ve o örter aklını; sıkıntı verir arkadaşına, bıkkınlık verir yoldaşına.

(...)

İşinde daima doğruyu gözet, doğruluk gibi yoldaş olmaz; sözünde daima gerçeği gözet, gerçeklik gibi arkadaş olmaz. Gerçeğe yardımcı ol, yalanı kahretmek için; kazanç yollarında emek çekip durma, rızkı elde etmek için güvenci dinine olan kişiyle kavgaya tutuşma; dayanağı kesin bilgi olan kimseyle çekişme. Halk övdükçe senin iyiliklerini ve güzel huylarını, sen unutma bildiğin kötülüklerini ve kötü yanlarını.

Sen kendini nasıl biliyorsan öyle ol, halkın övgüsüne aldanma; sen ahlakını kendin değerlendir, kimsenin sözüne inanma. Kim Allah'ın verdiği iyiliğe olursa razı, artık kıskançlık duymaz başkasına karşı. Doğruya yardım eden yenilmez, yardımı Hak'tan bilmeyen üstün gelmez. Doğruya arka çıkmak dindarlıktır, yanlışı desteklemek dürüst davranmamaktır. Doğruya yardım etmek insanın büyüklüğüdür, yanlışı desteklemek âdemoğlunun körlüğüdür.

(...)

Sen iyilik edegör, bir gün bedelini alırsın. İnsan iyilikle nice hürleri kapısında esir eder ve âdemoğlu iyilik etmek yoluyla iyi adını kıyamete değin yaşatır. İyilik ve güzellikler için çalışanın zaman defterlerine yazmışlardır adını; rezillikler peşinde koşanın cihan sayfalarından silmişlerdir namını. Ölür mü erdeminin izleri duran kişi; her gün iyilikle anılıp hayat bulur kendisi. Dünyaya gelmekten maksat güzel şeyler yaparak hayırla anılmaktır; cihana yolculuk etmekten maksat iyi bir ad bırakarak geçmektir.

(...)

Öyle bir eve varsan gerek ki sakinleri ahlak ve nitelikler; yoldaşları işler ve melekeler. Eğer ahlakın iyiyse, devlet senin; eğer niteliklerin kötüyse, mihnet senin. Her iyi huyun bir iyi sureti olur, sahibinin ilgi ve eğilimi neye ise ona uygun gözükür. Eğer zevk aldığı şeyler yiyecek ve giyeceklerse, cenneti de o yüzden olur; eğer ilgi ve eğilimi bilimlere ve bilgiye ise, ruh, sefasını onda bulur olur. Tıpkı bunun gibi, kötü huyların sureti de türlü türlüdür; sahibinin incinmesi ne yoldansa, cehennemi de o yoldan olur. Cehennemde birçok tabaka bulunur; her tayfanın azabı ötekinden farkı olur. "Öte dünya telaşından korkum olmasın" diyen, ahlakının bu dünyada iyi olmasına çalışsın. Ahlakı güzel olan cehennem mi görür, cehennem ondan bin yıllık yol geri durur.

(...)

Eğer ahlakım iyi olsun dersen ve eğer iyilik nedir bilirsen, kimsenin kötü işlerine ve çirkin davranışlarına karışmamaya çalışadur; eğer elinde olmayarak karışacak olursan, kusurlarını iyiliklerine karıştıragör.

(…)

Güzel huylar çirkin ve istenmeyen işleri kendisinden uzaklaştırmış kimsede olur ve iyi nitelikler güzel ve beğenilen işleri her gün arttıran kişide bulunur.

(…)

Huylarının iyi ve beğenilir olması uğrunda çaba harcamalı; elinden geldikçe güzel hasletlerle donanmalı; mümkün oldukça kötü huylardan arınmalı. Hak ile olan muamelelerinde tuttuğu yol doğru olmalı, ve halk içine karıştığında tutum ve davranışları güzel bulunmalı eğer azarlayıp paylarsa, kucaklamaya yer bırakmalı; eğer cezalandırırsa, gönlünü almaya yer bırakmalı; eğer başına devlet kuşu konarsa, dostlarına yardım eli uzatmalı; eğer güç basamaklarında yükselirse, sevdiklerini ve yakınlanını koruyup gözetmeli. Sevdiklerine yararı olmayan güç, güç mü sayılır? Öylesi meyve vermeyen ağacı andırır. Mal hürleri kul eder, onun için gereklidir; güç, övgüler ve alkışlar kazandırır, onun için istenir. Eli açık olup da bağışta bulunan, kınanıp yerilmez hiçbir zaman. Cimri olup da mal toplayan, her gün arttırır emellerini durmadan. Onun gibi insan, mümkün değildir, zenginleşmez; ona çare yoktur, hiçbir nesneyle doymaz; cimrilik tutmuştur ardını ve önünü; hırs kaplamıştır içini ve dışını; bilmez ki halk gerçi bin bir sınıftır; ama hepsi Hak Hazreti'nin konuklarıdır.

Sinan Paşa, *Maarifname*
haz.: Mertol Tulum
(Metin, aslına sadık kalınarak kısaltılmıştır.)

METİN ANALİZİ

1. "Her nefesi fırsat bilmek" **sözü ne ifade etmektedir? Genel ağda yer alan TDK Güncel Türkçe Sözlük'teki "nefes" kelimesinin anlamlarından hareketle düşüncelerinizi açıklayınız.**

2. "Cevabından incineceğin sözü söyleme!" **cümlesini açıklayınız. Buna benzer atasözü ve özdeyiş örnekleri veriniz.**

3. **Büyüklerinizden dinlediğiniz nasihatlerin hayatınıza yön vermesi ile ilgili düşünceleriniz nelerdir? Açıklayınız.**

4. **İnsan, diğer insanlardan saygı görmek için nasıl davranmalıdır? Örnek vererek açıklayınız.**

5. **Metinde geçen** "Doğruluk gibi yoldaş, gerçeklik gibi arkadaş olmaz." **cümlelerinden hareketle doğru sözlü olmanın kişiye neler kazandırdığını kendi yaşamınızdan örneklerle açıklayınız.**

6. **Erdemli olmakla mutluluk arasında sizce nasıl bir ilişki vardır? Düşüncelerinizi aşağıdaki boşluklara yazınız.**

7. **Metne göre insanın ahiret gününde Allah'ın huzuruna yüz akıyla çıkabilmesi için ahlaki açıdan yapması gerekenler nelerdir? Aşağıda verilen boşluklara örnekteki gibi yazınız.**

Ahlaki Açıdan İyi Davranışlar
Dürüst ve güvenilir olmak

2.2.8. *Nehcü'l-Belâga*'da İyi İnsanın Özellikleri

Konuya Başlarken

Bazı tarihî şahsiyetlerin söz ve davranışlarının insanlar tarafından örnek alınmasının ve içselleştirilmesinin nedenleri neler olabilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Hz. Ali'nin Mekke'de doğduğu rivayet edilmiştir. Babası Hz. Muhammed'in amcası Ebu Talib, annesi de Fatıma bint Esed b. Haşim'dir. Hz. Peygamber dedesinin vefatından evleninceye kadar amcası Ebu Talip'in yanında kalmıştır. Amcasının ekonomik durumunun iyi olmaması nedeniyle evlendikten sonra Hz. Ali'yi yanına almıştır. Mekke'den Medine'ye hicret edene kadar onunla ilgilenmiştir. Hz. Muhammed'in peygamberliğine ilk iman eden ve çocuk yaşta ilk namaz kılan kimsenin Hz. Ali olduğu rivayet edilmiştir. Hz. Ali, Fedek'te Benî Sa'd'a karşı gönderilen seriyyede ve Yemen'e yapılan seferde görev almış, bu askerî harekâtı sevk ve idare etmiştir. Tebük Gazvesi'nde ise Hz. Peygamber'in vekili olarak Medine'de kalmıştır.

Müşriklerin Hz. Peygamber'i öldürme kararı almaları üzerine Hz. Peygamber Medine'ye hicret etmeye karar vermiştir. Yiğitliğiyle bilinen Hz. Ali'den kendisinde bulunan emanetleri sahiplerine teslim etmesi ve kendisini öldürmeye gelecek müşrikleri oyalayarak hedef şaşırtması için evinde kalmasını istemiştir. Hz. Ali o gece Peygamber'in evinde kalmış ve müşrikler onun evde olduğunu zannetmişlerdir. O sırada Peygamber gizlice evden ayrılarak hicret yolculuğuna başlamıştır. Ertesi gün Hz. Ali; Hz. Peygamber'in verdiği emanetleri sahiplerine teslim etmiş, sonra Hz. Peygamber'in kızı Fatıma, kendi annesi ve beraberlerindeki diğer kişilerle hicret yolculuğuna çıkmıştır. Kuba denen yerde Hz. Peygamber'e yetişmişler ve orada bir süre dinlendikten sonra Medine'ye doğru yolculuklarına hep beraber devam etmişlerdir.

Hicretin beşinci ayında Hz. Peygamber, muhacirlerle ensar arasındaki yakınlık ve sosyal dayanışmayı güçlendirmek amacıyla "muâhat" adı verilen kardeşlik uygulamasını başlatmış ve bu uygulama kapsamında kendine Hz. Ali'yi kardeş olarak seçmiştir. Hicretin ikinci yılının sonlarında ise kızı Fatıma'yı Hz. Ali ile evlendirmiştir. Bu evlilikten Hasan, Hüseyin ve Muhsin adlarında üç erkek; Zeyneb ve Ümmü Gülsüm adlarında iki kız çocuk dünyaya gelmiştir. Bu kişiler, Hz. Peygamber'in soyunu oluşturduğu için "Ehl-i Beyt" mensubu kabul edilmiştir. Hz. Peygamber'in soyu Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın çocukları üzerinden devam etmiştir. Hz. Hasan'ın soyundan gelenler "şerif", Hz. Hüseyin'in soyundan gelenler ise "seyyit" olarak nitelendirilmiştir. İslam tarihi boyunca Hz. Peygamber'in soyundan gelenlere hürmet edilmiştir. Bu bağlamda Osmanlı Döneminde "nakibüleşraf" adı verilen yetkili aracılığıyla seyyit ve şeriflerin işleri takip edilmiştir.

Hz. Ali hayatı boyunca hemen hemen bütün gazve ve seriyyelere katılmıştır. Birçok savaşta Hz. Peygamber'in sancaktarlığını yapmış ve büyük kahramanlıklar göstermiştir. Uhud ve Huneyn savaşlarında çeşitli yerlerinden yaralanmış olmasına rağmen Hz. Peygamber'i var gücüyle korumaya devam etmiştir. Hayber'de bir kapıyı kalkan gibi kullanmış ve bu seferin zafere ulaşmasında önemli bir katkısı olmuştur.

Okuma ve yazma bilen Hz. Ali, Hz. Peygamber'in en yakınında görev alanlardan biridir. Vahiy kâtipliği yapan Hz. Ali antlaşma metinlerini yazmış, Kâbe'deki putların temizlenmesinde görev almış ve Hz. Peygamber vefat ettiğinde onun cenazesini yıkama şerefine nail olmuştur. Hz. Peygamber'den beş yüzün üzerinde hadis rivayet etmiştir. O, Hz. Peygamber'in vefatından sonraki üç halife döneminde ne idari bir görev almış ne de yapılan savaşlara katılmıştır. Medine'de ilimle meşgul olmayı diğer görevlere tercih etmiştir. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer; karşılaştıkları karmaşık meselelerde Hz. Ali'nin Kur'an, hadis ve fıkıh konusundaki derin bilgisine müracaat etmişlerdir.

Kaynaklarda Hz. Ali'nin orta boylu, esmer tenli, iri ve siyah gözlü, sık sakallı, güzel yüzlü olduğu rivayet edilmiştir. Çocukken toza toprağa karışıp oynamayı sevdiği için Hz. Peygamber ona "Ebu Türab" demiştir. Bunun dışında Hz. Ali'ye Allah'ın takdirine gösterdiği rızadan dolayı "el-Murtaza", kahramanlığı ve cesaretinden dolayı "Esedullâhi'l-gâlib", hiç puta tapmadığı için ise "Kerremallahu vecheh" denmiştir.

Görsel 2.17
Nehcü'l-Belâga (temsilî)

Hz. Ali; ilim, takva, ihlas, samimiyet, fedakârlık, şefkat, kahramanlık, şecaat gibi yüksek ahlaki ve insani vasıflar bakımından Müslümanlar arasında müstesna bir yere sahiptir. Hz. Ali'nin Kur'an ve Sünnet'i en iyi bilen sahabelerden biri olduğu bütün İslâm âleminde kabul görmüştür. Hz. Ali aynı zamanda tasavvuf edebiyatında, özellikle Türk kültüründe ayrı bir anlam ve öneme sahiptir. Hz. Ali'den rivayet edilen bazı hutbeler, veciz sözler, öğütler ve mektuplar toplanarak *"Nehcü'l-Belâga"* adıyla kitap hâline getirilmiştir *(Görsel 2.17)*. Üç bölüm hâlinde düzenlenen bu kitabın birinci bölümünde Hz. Ali'den nakledilen konuşmalara, sözlere ve dualara; ikinci bölümünde mektuplara, üçüncü bölümünde ise vecizelere yer verilmiştir. Ona atfedilen bu eser, Müslümanlar arasında hüsnükabul görmüş ve Hz. Ali ideal bir şahsiyet olarak kabul edilmiştir.

> Hz. Peygamber Hayber kuşatması sırasında, sancağı bir gün sonra Allah ve resulünü seven birine vereceğini ve zaferin onun eliyle kazanılacağını söylemişti. Bu müjde Ömer b. Hattâb'ı bile heyecanlandırmış, fakat Hz. Peygamber sancağı Ali b. Ebu Talib'e vermiş ve fetih gerçekleşmişti.
>
> (Müslim, Fezailüs-Sahabe, 32-35).

NEHCÜ'L-BELÂGA

(…)

- Oğulcağızım, nefsini, kendinle başkaları arasında bir tartı haline getir; kendine yapılmasını, başına gelmesini sevdiğin, dilediğin şeyi başkaları için de sev, dile; sana yapılmasını, başına gelmesini istemediğin şeyi onlar için de isteme. Nasıl zulme uğramayı istemezsen sen de, öylece kimseye zulmetme. Nasıl sana iyilik etmelerini istiyorsan sen de başkalarına öylece iyilik et. Başkasında görüp, duyup çirkin bulduğun şeyi, kendin için de çirkin bul. Sana yapılınca razı olacağın şeyi insanlara da yap. Bildiğin az bile olsa zararı yok, fakat bilmediğini söyleme. Sana söylenmesini istemediğin şeyi sen de söyleme başkalarına. Bil ki kendini görmek, beğenmek, gerçeğin zıddıdır, akıllıların âfeti.

(…)

- Akıllının gönlü, sırrının sandığıdır. Güler yüz, güzel huy dostluk ağıdır; tahammülse ayıpların kabridir.
- (İmam Hasan'a (a.s) buyurdular ki): Oğulcuğum, benden dört şey belle, işlediğin zaman sana zarar vermeyecek dört şeyi de aklında tut: Zenginliğin en üstünü akıldır; yoksulluğun en büyüğü ahmaklık. Korkulacak şeylerin en korkuncu kendini beğenmektir; soyun-sopun en yücesi güzel huy. Oğulcuğum, ahmakla eş dost olmaktan sakın; sana fayda vermek isterken zararı dokunur. Nekesle eş dost olmaktan sakın; ona en fazla muhtâç olduğun zaman yardımına koşmaz, oturur. Kötülük edenle eş dost olmaktan sakın; o, pek az bir şeye seni satar gider. Yalancıyla eş dost olmaktan sakın; çünkü o, serâba benzer; uzağı yakın gösterir sana, yakını uzaklaştırır senden.
- Akıllının dili gönlünün ötesindedir; ahmağın gönlüyse dilinin ötesinde.
- Akıl gibi zenginlik, bilgisizlik gibi yoksulluk, edep gibi miras, danışmak gibi arka olamaz.
- Bilgisiz kişiyi, bir işte, bir fikirde ya pek ileri gitmiş görürsün, ya pek geri kalmış.
- Akıl tamamlandı mı söz azalır.
- İşler şüpheli göründü mü, sonunu görerek önü hakkında hüküm vermek gerekir.
- Nerede olursa olsun, hikmeti almaya bak; çünkü hikmet münâfıkın gönlünde, oradan çıkıp ona sâhip olan müminin gönlüne girerek karar edinceye dek sâkin olmaz.
- Hikmet, müminin yitik malıdır; isterse nifak ehlinden olsun, hikmeti al.
- Bilmiyorum demeyi bırakan kişi, öleceği yerden yaralanır gider.
- Bilginin en aşağılığı, dilde olanıdır; en yücesi de insanın uzuvlarında ve işlerinde görünenidir.
- Bir haberi duydunuz mu onun hükmüne uymak suretiyle duyun, belleyin ve rivâyet edin onu; yalnız nakletmek için değil; çünkü bilgiyi rivâyet edenler çoktur; fakat ona riâyet edenler azdır.

- Nice bilgin vardır ki bilgisi olduğu halde ona fayda vermez de bilgisizliği öldürür gider onu.
- Akıldan daha faydalı mal, kendini beğenmekten daha korkunç yalnızlık, tedbir gibi akıl, takvâ gibi kerem, güzel huy gibi eş dost, edep gibi miras, başarı gibi kılavuz, iyi işlerde bulunmak gibi alış-veriş, sevap gibi kâr, şüpheli şeylerde durup çekinmek gibi sakınmak, haramdan kaçınmak gibi zâhitlik, düşünmek gibi bilgi, farzları yerine getirmek gibi ibâdet, utanmak ve sabretmek gibi îman, gönül alçaklığı gibi soy sop, bilgi gibi yücelik, hilim gibi üstünlük, danışmak gibi arka yoktur.

(…)

- Hoş geçinmek aklın yarısıdır.

(…)

- (…) ilim maldan hayırlıdır; ilim seni korur, sense malı korursun. Mal, vermekle azalır, ilim öğretmekle çoğalır. Mal sâhipleri malın zevâliyle zevâl bulup giderler.
- (…) bilgiyi elde etmek, âdetâ dindir ki Allah'a onunla yol bulunur. İnsan, yaşarken onunla tâat elde eder; ölümünden sonra da iyilikle, hayırla anılır. İlim hâkimdir, malsa hüküm altındadır, mağluptur.
- (…) malları hazinelerde biriktirenler, diriyken ölmüşlerdir; bilginlerse dünyâ durdukça yaşarlar. Kendileri yok olup gitmişlerdir, fakat eserleri yüreklerde mevcuttur.

(…)

- Kendi bildiğine göre danışmadan iş gören, helâk olur gider; insanlarla danışansa onların akıllarına eş olur.
- İnsanlar, bilmedikleri şeylere düşmandırlar.
- İnsanın kendini beğenmesi, aklına haset eden bir sıfattır.

(…)

- Ahmakla eş dost olma; kendi yaptığını sana güzel gösterir, seni de kendine benzetmek ister.
- İbret alınacak şeyler ne de çok, ibret alanlarsa ne az.

(…)

- Her kaba bir şey koyunca daralır; ancak bilgi kabı müstesnâ. Ona bilgi kondukça genişler.

(…)

- İnsanlarla öyle geçinin ki öldünüz mü ağlasınlar size; sağ kaldınız mı sevgiyle çağrışsınlar sizin için.
- İnsanların en âcizi, insanlardan kardeş edinemeyenidir; ondan daha âcziyse kardeş edindikten sonra onu yitirenidir.

(…)

- Halka istemediği, hoşlanmadığı şeyleri söyleyen kişi hakkında halk da, bilmediği şeyleri söyler.

(…)

- Kim bir işte halka, öncü olursa, başkasını terbiyeye kalkmadan kendisini terbiye etmeli; bu terbiye de diliyle öğüt vermeden önce huyuyla öğüt vermek sûretiyle olmalı. Nefsine muallim olup kendini terbiye eden kişi, insanlara muallimlik edip onları terbiye edenden daha fazla ululanmaya değer.

(…)

- İnsan, dilinin altında gizlidir.

(…)

- Bir toplumun yaptığına razı olan, onlardan sayılır. Onlardan sayılan her kişinin de iki suçu vardır: O işi işlemek suçu, o işe razı olmak suçu.

(…)

- Büyüklük, ululuk, gönül genişliğiyle, tahammülle mümkündür.

(…)

- Hikmetle hüküm vermek hususunda susmakta hayır olmadığı gibi bilgisizlikle söz söylemekte de hayır yoktur.

(…)

- Kim hayâ libâsına bürünürse halk, onun ayıplarını görmez.

(…)

- Senin hakkında iyi zanda bulunanın zannını gerçekleştir.

(…)

- Dostunu ihtiyatla sev, olabilir ki birgün sana düşman olur: Düşmanınla da ihtiyata riâyet ederek düşmanlıkta bulun, olabilir ki birgün sana dost kesilir.

(…)

- Zâlim kişinin üç alâmeti vardır: Günaha dalıp kendisinden üstün olana zulmeder; kendinden alt olana, kendisi üst olduğu için zulmeder; zulmeden bölüğe yardımcı olur, zulmeder.

(…)

- Ayıbın en büyüğü, ona benzer bir ayıp sende de varken başkasını ayıplamandır.

(…)

- Söz, söylemezsen senin hükmüne tâbîdir; ama söylemeye başladın mı sen ona mahkûm olursun. Paranı pulunu nasıl gizliyorsan sözünü de gizle; nice söz vardır ki nimeti giderir, zahmeti, mihneti getirir.

(…)

- Konuşun da tanışın, çünkü insan, dilinin altında gizlidir.
- Nice söz vardır ki saldırıştan daha da tesirlidir.
- Gerçekle savaşan elbette alt olur gider.
- Yumuşaklıkla hareket etmek, insana soy boydur.

(…)

- Hilim insanı örten bir örtüdür; akılsa keskin bir kılıç. Huylarından kötü olanlarını hilminle ört. Hevâ ve hevesini de aklınla öldür.

(…)

- Hilim ve düşünceyle hareket etmek, acele etmeden iş başarmak, ikiz çocuklardır; bunlar yüce himmetten doğarlar.

(…)

- Kötülüğü eliyle, diliyle, gönlüyle, gidermeye çalışan, hayırlı huyları nefsinde toplamıştır. Halkta gördüğü kötülüğü diliyle, gönlüyle inkâr eden, fakat eliyle kötülüğe engel olmayan, hayır huylarından ikisine yapışmış, birini yitirmiştir. Gönlüyle inkâr edip eliyle, diliyle inkâr etmeyense üç huyun en yücesini yitirmiş, birini elde etmiştir. Halktan kötülüğü diliyle, gönlüyle, eliyle inkâr etmeyenler, gidermeye çalışmayanlarsa diri gibi görünen ölülerdir.

(…)

Hazret-i Emir Ali İbn-i Ebitalib, *Nehc'ül-Belâga*
(haz.: Abdulbâki Gölpınarlı)
(Metin, aslına sadık kalınarak kısaltılmıştır.)

METİN ANALİZİ

1. "Kötülüğü eliyle, diliyle, gönlüyle, gidermeye çalışan, hayırlı huyları nefsinde toplamıştır. Halkta gördüğü kötülüğü diliyle, gönlüyle inkâr eden, fakat eliyle kötülüğe engel olmayan, hayır huylarından ikisine yapışmış, birini yitirmiştir. Gönlüyle inkâr edip eliyle, diliyle inkâr etmeyense üç huyun en yücesini yitirmiş, birini elde etmiştir. Halktan kötülüğü diliyle, gönlüyle, eliyle inkâr etmeyenler, gidermeye çalışmayanlarsa diri gibi görünen ölülerdir."

Metinde kötülüğe karşı "el, dil ve gönül" üzerinden yapılan sınıflandırma dikkate alındığında bir insanın kötülük karşısındaki tutumu; onun iç dünyası, toplumsal sorumluluğu ve ahlaki olgunluğu hakkında nasıl bir fikir verebilir? Günlük hayatınızdan örnekler vererek yorumlayınız.

2. "Söz, söylemezsen senin hükmüne tâbîdir; ama söylemeye başladın mı sen ona mahkûm olursun. Paranı pulunu nasıl gizliyorsan sözünü de gizle; nice söz vardır ki nimeti giderir, zahmeti, mihneti getirir."

Buna göre kişinin konuşmadan önce düşünmesinin kişisel ve toplumsal sonuçları neler olabilir? Günlük hayatınızdan örnekler vererek açıklayınız.

3. "Dostunu ihtiyatla sev, olabilir ki birgün sana düşman olur: Düşmanınla da ihtiyata riâyet ederek düşmanlıkta bulun, olabilir ki birgün sana dost kesilir."

Buna göre insan ilişkilerinde ölçülü olmanın ve duyguları aşırılığa kaçmadan yönetmenin birey ve toplum açısından önemini açıklayınız.

4. "Kim bir işte halka, öncü olursa, başkasını terbiyeye kalkmadan kendisini terbiye etmeli; bu terbiye de diliyle öğüt vermeden önce huyuyla öğüt vermek sûretiyle olmalı. Nefsine muallim olup kendini terbiye eden kişi, insanlara muallimlik edip onları terbiye edenden daha fazla ululanmaya değer."

Buna göre bir kişinin başkalarına öğüt vermeden önce kendini eğitmesinin önemini çevrenizdeki örnek kişiler üzerinden açıklayınız.

5. "Nice bilgin vardır ki bilgisi olduğu halde ona fayda vermez de bilgisizliği öldürür gider onu."

Buna göre bilginin kişiye yarar sağlaması için hangi niteliklere sahip olması gerekir? Açıklayınız.

6. Aşağıdaki bulmacada metinde yer alan bazı kavramlar bulunmaktadır.

Bu kavramları bulmaca üzerinde bulunuz. Bulduğunuz kavramların tanımlarını metinden yararlanarak tablo üzerine örnekteki gibi yazınız.

E	B	U	T	Ü	R	A	B	H	A	K	M
F	I	K	I	H	B	L	C	U	F	U	U
D	E	N	F	G	H	İ	R	N	A	R	R
E	H	A	D	İ	S	K	A	E	T	A	T
H	Ü	S	E	Y	İ	N	S	Y	I	N	A
M	U	A	H	A	T	I	N	N	M	Ğ	Z
N	E	H	C	Ü	L	B	E	L	A	G	A

Ebu Türab	"Toprağın babası" anlamına gelen bu söz, Hz. Ali için söylenmiştir.

7. "İnsan, dilinin altında gizlidir." **sözünü günlük hayatınızla ilişkilendirerek açıklayınız**.

8. "Bilginin en aşağılığı, dilde olanıdır; en yücesi de insanın uzuvlarında ve işlerinde görünenidir." **cümlesinde anlatılmak isteneni yorumlayınız.**

9. "Akıl gibi zenginlik, bilgisizlik gibi yoksulluk, edep gibi miras, danışmak gibi arka olamaz." **sözünde yapılan benzetmelerle vurgulanmak istenen nedir? Açıklayınız.**

10. "Bildiğin az bile olsa zararı yok, fakat bilmediğini söyleme. Sana söylenmesini istemediğin şeyi sen de söyleme başkalarına."

Yukarıdaki cümlede verilmek istenen mesajları günlük hayatınızdan örneklerle açıklayınız.

11. Aşağıdaki şemada Nehcü'l-Belâga'ya göre iyi insanın özelliklerinden bazıları bulunmaktadır.

Verilen özellikler hakkındaki düşüncelerinizi metinden yararlanarak örnekteki gibi yazınız.

Empati yapmak

İnsan, kendine nasıl davranılmasını istiyorsa başkalarına da öyle davranmalıdır. Başkalarına zarar vermemek, haksızlık yapmamak ve iyilik yapmak empati kurmanın temelidir. Kişi, söylemek ve yapmak istemediği şeyleri başkalarına yapmadığında hem kendini geliştirir hem de çevresindeki insanlarla sağlıklı ilişkiler kurar. Empati, insanların birbirini daha iyi anlamasını ve toplumda huzuru sağlar.

Edepli olmak

Doğru konuşmak

Hikmetin peşinde olmak

Nefsini terbiye etmek

İşlerini danışarak yapmak

2.3. AHLAKIN DOĞASI ÜZERİNE GÖRÜŞ VE ARGÜMANLAR

2.3.1. Karacaoğlan, Hacı Bayram Veli ve Neşet Ertaş'ın Şiirlerinde Ahlaki Kavram ve Yargılar

Konuya Başlarken

Türkü, şarkı, şiir gibi eserlerde dikkatinizi çeken ahlaki değerlere örnekler veriniz.

HACI BAYRAM VELİ (1352-1430)

Türk mutasavvıf ve şair, 14. yüzyılın ilk yarısında Ankara'da doğmuştur. Anadolu'da yaşamış ve eserlerini burada yazmıştır. Hacı Bayram Veli, ömrünün sonuna kadar İslamiyet'i yaymak için çalışmıştır *(Görsel 2.18)*. Onun en önemli yanı bilim ve tasavvufu birleştirmeyi başarmış bir sufi şair olmasıdır. Bir mutasavvıf olarak dünyayı ret ve terk yerine onu imara ve ihyaya yönelmiş, çevresindekileri de bu yönde teşvik etmiştir. Şair, bu yönü ile devrine göre çok ileri görüşlü olduğunu göstermiştir. Türbesi Ankara'da Hacı Bayram Veli Camisi'nin yanında bulunmaktadır.

Görsel 2.18
Hacı Bayram Veli (temsilî)

Hacı Bayram Veli, Anadolu'da dil ve kültür birliğinin sağlanması için Türkçe eserler yazılmasında etkili olmuş, kendisi de halkın anlayacağı dilden, Ahmed Yesevi geleneğine uygun şiirler yazmıştır. *Makâlât*, *Şerh-i Besmele*, *Şathiyye*, *Kitâbu'l-Fevâid* eserleri arasındadır.

GÜÇTÜR FELEĞİN YAYI

Hiç kimse çekebilmez güçtür feleğin yayı
Derdine gönül verme biri götürür vayi

Oynayu gelir adlar çünkü eli çabuktur
Bir bunculayın fitne kande bulur arayı

Bir fâni vefasızdır kavline inanma hiç
Gâh bayı eder yoksul gâh yoksul eder bayı

Çün yüzünü döndürdü bir lahza karar etmez
Nice seri pây eder döner ser eder pâyı

Vâhiddir o vahdette kesrette kani tefrik
Hızr ermedi bu sırra bildirmedi Musa'yı

Hayran kamu âlimler bu maninin alında
Kaf'tan Kaf'a hükmeder bilmez bu muammâyı

Miskin Hacı Bayram sen dünyaya gönül verme
Bir ulu imârettir alma başa sevdayı

Hacı Bayram-ı Velî
(Ahmet Cahid Haksever, *Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı-2*)

Görsel 2.19
Karacaoğlan (temsilî)

KARACAOĞLAN

Türk halk edebiyatının yetiştirdiği en önemli isimlerden olan Karacaoğlan, hakkında en çok araştırma ve inceleme yapılan halk şairlerinden biridir *(Görsel 2.19)*. Doğum tarihi ve yaşadığı dönem tam olarak bilinmeyen Karacaoğlan'ın 17. yüzyılda Adana-Mersin bölgesinde yaşadığı kabul edilmektedir. Birçok şair Karacaoğlan mahlası kullanmış ve birçok bölge Karacaoğlan'ı sahiplenmek istemiştir.

Lirik, didaktik ve pastoral şiir türlerinde ayrılık, gurbet, sıla özlemi, ölüm, aşk, tabiat ve sosyal olayları işlemiştir. Şiirlerinde başta koşma olmak üzere türkü, semai, varsağı ve destan nazım şekillerini kullanmıştır. Duygu ve düşüncelerini içten bir şekilde yansıtmış, yalın ve temiz bir Türkçe kullanmıştır. Karacaoğlan'ın şiirlerindeki söyleyiş güzelliği ile Âşık Ömer, Kayıkçı Kul Mustafa ve Gevherî başta olmak üzere Türk halk şairlerinin pek çoğunu etkilemiştir. Sonraki yüzyıllarda şiirleri bestelenerek türkü ve şarkı olarak söylenmiştir. Şiirleri Türk insanını ve şairlerini derinden etkilemiştir. Mısır, Suriye, Rumeli, Trablus'u gezdiği şiirlerinden anlaşılan sanatçının önemli eseri *Nemçe Destanı*'dır.

DİNLE SANA BİR NASİHAT EDEYİM

Dinle sana bir nasihat edeyim
Hatırdan gönülden geçici olma
Yiğidin başına bir iş gelende
Anı yad illere açıcı olma

Mecliste arif ol kelamı dinle
İl iki söylerse sen birin söyle
Elinden geldikçe iyilik eyle
Hatıra dokunup yıkıcı olma

Dokunur hatıra kendisin bilmez
Asilzadelerden hiç kemlik gelmez
Sen iyilik et de o zayi olmaz
Darılıp da başa kakıcı olma

İl ariftir yoklar senin bendini
Dağıtırlar tuzağını fendini
Alçaklarda otur gözet kendini
Katı yükseklerde uçucu olma

Muradım nasihat bunda söylemek
Size lâyık olan onu dinlemek
Sev seni seveni zay etme emek
Sevenin sözünden geçici olma

Karac'oğlan söyler sözün başarır
Aşkın deryasını boydan aşırır
Seni bir mecliste hacil düşürür
Kötülerle konup göçücü olma.

Karacaoğlan
(İlhan Başgöz, *Karac'oğlan*)

Farklı Kaydet

Konuyla ilgili öğrendiğiniz bilgileri kendi hatırlayacağınız şekilde kısaca bu alana not edebilirsiniz.

NEŞET ERTAŞ (1938-2012)

Kırşehir'in Kırtıllar köyünde doğan Neşet Ertaş'ın babası, bozlak okuma geleneğinin usta icracılarından Muharrem Ertaş'tır. Neşet Ertaş *(Görsel 2.20)*, abdallık kültürünün ve müzik geleneğinin son büyük temsilcisidir ve "Bozkırın Tezenesi" olarak anılır. 1950'li yıllarda on dört yaşındayken TRT Ankara Radyosu ile tüm ülkede tanınmaya başlayan Ertaş, hastalığı sebebiyle 1979-2003 yılları arasında Almanya'da yaşamıştır. Beş yüze yakın olduğu tahmin edilen türkülerinin çoğunun söz ve müziği kendisine aittir. Şiirlerinde "Garip" mahlasını kullanmıştır. 2012'de vefat eden Neşet Ertaş, vasiyeti üzerine Kırşehir'de babasının mezarının ayak ucuna defnedilmiştir.

Görsel 2.20
Neşet Ertaş

Neşet Ertaş, olağanüstü yeteneği, ozanlık ve abdallık geleneğine olan hâkimiyeti yanında yaşadığı dönemi de yakalayan sözlerinin derinliği ile geniş kitlelerin hayranlığını kazanmış gerçek bir saz ve söz ustasıdır. Sözlerindeki derinlik, saz çalma tekniği ve yorum gücüyle çağımızdaki üniversite ve konservatuvarların araştırma konusu olmuştur.

YOLCU

Bir anadan dünyaya gelen yolcu
Görünce dünyayı gönül verdin mi
Kimi büyük kimi böcek kimi kurt
Merak edip hiçbirini sordun mu

İnsan ölür ama uruhu ölmez
Bunca mahlukat var hiçbiri gülmez
Cehennem azabı zordur çekilmez
Azap çeken hayvanları gördün mü

İnsandan doğanlar insan olurlar
Hayvandan doğanlar hayvan olurlar
Hepisi de bu dünyaya gelirler
Ana haktır sen bu sırra erdin mi

Vade tekmil olup ömrün dolmadan
Emanetçi emanetin almadan
Ömrünün bağının gülü solmadan
Varıp bir canana ikrar verdin mi

Garip bülbül gibi feryad ederiz
Cehalet elinde küskün kederiz
Hep yolcuyuz böyle gelir gideriz
Dünya senin vatanın mı yurdun mu

Neşet Ertaş

METİN ANALİZİ

1. **Karacaoğlan'ın şiirindeki nasihatleri belirleyiniz. Bu nasihatlerin günümüzde geçerliliğini koruması ile ilgili düşüncelerinizi açıklayınız.**

2. Arapçadan dilimize geçen "felek" kelimesi, "baht, dünya, âlem, gök" gibi anlamlarda kullanılmaktadır. **Hacı Bayram Veli bu şiirinde feleğin hangi özelliklerini vurgulamaktadır?**

3. "Dünyaya gönül verme / Bir ulu imarettir" **dizelerinden hareketle Hacı Bayram Veli'nin dünyaya bakış açısını yorumlayınız.**

4. **Neşet Ertaş,** *Yolcu* **şiirinde insan fıtratı ile ahlakın doğası arasında nasıl bir ilişki kurmaktadır? Açıklayınız.**

5. **Neşet Ertaş "yolcu" kavramını kullanarak insanı ahlaki açıdan nasıl bir içsel sorgulamaya davet etmektedir? Açıklayınız.**

6. Bu şiirlerde geçen ahlaki kavram ve yargıları örnekteki gibi belirleyiniz. Belirlediğiniz kavram ve yargıları ilgili bölümlere yazınız.

Kavramlar	Yargılar
İyilik	İnsandan doğanlar insan olurlar.

7. Okuduğunuz şiirlerde geçen ahlaki kavram ve özelliklerden hangisi ya da hangileri kişilerde yaradılış itibarıyla bulunmaktadır? Doğuştan gelen ahlaki özellikler zaman içerisinde değişir veya yok olur mu? Örneklerle açıklayınız.

Neşet Ertaş'a ait Yolcu türküsünün seslendirmesini karekoda tıklayarak dinleyiniz.

Karacaoğlan'a ait şiiri karekoda tıklayarak dinleyiniz.

YAZILI ÜRETİM

Tüm dünyada toplumların sorunsuz ve huzurlu bir ortamda yaşayabilmesi için kendi ahlaki değerleri ölçüsünde kabul gören davranışlar vardır. Oxford (Oksfort) Bilişsel ve Evrimsel Antropoloji Enstitüsü tarafından evrensel ahlak kurallarını belirlemek için yapılan bir araştırmaya göre altmış farklı kültüre ait altı yüz kaynağın incelenmesi sonucunda "ahlaki açıdan iyi" sayılan yedi ortak davranışa ulaşılmıştır. Bu ortak ahlaki kurallar:

1. Aileye destek olmak
2. Dâhil olunan gruba yardım etmek
3. İyiliklere karşılık vermek
4. Cesur olmak
5. Büyüklere saygı göstermek
6. Kaynakları adil dağıtmak
7. Başkalarının mahremiyetine saygı göstermek

Oliver Scott Curry (Olivır Sıkat Köri), *İş Birliği Yapmak İyi mi?*

Buna göre ahlaklı yaşamanın önemi ve gereği hakkında günlük hayatınızdan vereceğiniz örneklerden yararlanarak bir deneme yazınız. Yazdığınız denemeleri sınıf panosunda paylaşınız.

Denemenizi yazarken aşağıdaki yönergeleri dikkate alınız:

- Denemenizin konusunu ve sınırlarını belirleyiniz.
- Denemenizde konu ve temel düşünceyi destekleyen yardımcı düşüncelere yer veriniz.
- Duygu ve düşüncelerinizi tutarlı bir şekilde ve kendinize özgü bir üslupla ifade ediniz.
- Denemenizde konu ve amaca uygun söz varlığı unsurlarından, anlatım biçimlerinden ve düşünceyi geliştirme yollarından yararlanınız.
- Denemenizde yazım kuralları ve noktalama işaretlerine dikkat ediniz.

2. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

1-5. sorulardaki cümlelerde boş bırakılan yerleri kutucuklarda verilen uygun sözcüklerle tamamlayınız.

devlet	ruhani tıp	düğün gecesi	hikmet	insanıkâmil
Ahlâk-ı Alâî	ahlak	felsefe	Şebiarus	Atabetü'l-Hakayık

1. Kınalızâde ahlak ilmini ..... olarak nitelendirmektedir.

2. Klasik dönemde İslam düşüncesinde felsefenin karşılığı olarak ..... kavramı kullanılmıştır.

3. Mevlana Celâleddîn-i Rûmî'yi anma törenleri ..... olarak anılmaktadır. Bu tabir..... anlamına gelmektedir.

4. *Kutadgu Bilig*'de ..... Aytoldı karakteriyle temsil edilmektedir.

5. Edip Ahmed Yüknekî'nin ahlaklı insan olmanın yollarını anlattığı ..... adlı eserinde akıl, bilgi ve ..... kavramları ön plana çıkmaktadır.

6-10. sorulardaki ifadeler doğru ise "D" harfini, yanlış ise "Y" harfini işaretleyiniz. Yanlış olduğunu düşündüğünüz ifadenin karşısına doğrusunu yazınız.

İfadeler	Karar	Doğrusu
6. Sinan Paşa'ya göre insan halkın övgüsüne kulak vermeli ve ona göre davranışlarını düzenlemelidir.	( ) D ( ) Y	
7. *Risâletü'n-Nushiyye*, Yunus Emre'nin devlet yönetimi hakkında nasihatler içeren ve Arapça yazmış olduğu mesnevi türündeki eseridir.	( ) D ( ) Y	
8. *Kutadgu Bilig*'de ahlak, dinin önemi, devlet yönetimi ve sosyal düzenin nasıl olması gerektiği gibi konular dört ana karakter etrafında gelişen olaylar ve diyaloglar temelinde anlatılmıştır.	( ) D ( ) Y	
9. *Mesnevî*, sadece efsanelerin ve menkıbelerin yer aldığı bir eserdir.	( ) D ( ) Y	
10. Farabi'ye göre her insan iyi bir yaşam sürecek akli yetkinlikle donatılmış olarak dünyaya gelir.	( ) D ( ) Y	

11-15. sorulardaki kavramlarla açıklamaları eşleştiriniz.

	Ahlak ile ilgili Kavramların Özellikleri	Kavramlar
11. ( )	İnsanın batıl inançlardan ve cehaletten kurtularak doğru itikada sahip olmasını ve buna bağlı olarak güzel davranışları hayatında uygulamasını ifade eden kavramdır.	a. Yetkinlik
12. ( )	İnsandaki kibir, hırs, açgözlülük gibi kötü özelliklerin kaynağıdır.	b. Akıl
13. ( )	İnsanda doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ve güzeli çirkinden ayıran, bilginin esasını teşkil eden düşünme, anlama ve kavrama gücüdür.	c. Hikmet
14. ( )	Bir işi yapacak donanıma ve tecrübeye sahip olma durumudur.	ç. Huzur
15. ( )	Sufilere göre yetkin, olgun insan demektir. Yüzlerine bakıldığında Allah'ın hatırlandığı kişilerdir.	d. Nefis
		e. Insanıkâmil

16-20. soruların cevaplarını boş bırakılan alanlara yazınız.

16. Bireyin erdemli bir yaşam sürmesinin toplumsal açıdan önemi ile ilgili düşüncelerinizi açıklayınız.

17. Mevlana'nın öldüğü güne düğün gecesi demesinden hareketle dünyaya ve ahirete bakış açısı hakkındaki düşüncelerinizi açıklayınız.

18. *Kutadgu Bilig*'de geçen "Kişi akılla insan adını alır." **dizesinden hareketle insanı diğer canlılardan ayıran özelliklerle ilgili düşüncelerinizi açıklayınız.**

19. *Atabetü'l-Hakâyık*'ta geçen "Hataların başı dünyaya gönül bağlamaktır." **düşüncesi ile günümüzde kullanılan** "hayatı sevmek" **ifadesi arasında sizce nasıl bir fark vardır? Açıklayınız.**

20. "Andolsun, size içinde sizin için öğüt bulunan bir kitap indirdik. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?" (Enbiya suresi, 10)

Buna göre Kur'an-ı Kerim'de belirtilen öğütlere uymada aklın önemine dair düşüncelerinizi açıklayınız.

21. Aşağıdaki bulmacada ünitede öğrendiğiniz kavramlar yer almaktadır.
Bu kavramları bulmaca üzerinde bulunuz. Bulduğunuz kavramların tanımlarını tablo üzerine örnekteki gibi yazınız.

T	E	V	E	K	K	Ü	L	H	M
~~A~~	~~R~~	~~İ~~	~~F~~	A	E	F	T	I	U
S	B	C	D	E	R	G	E	R	T
A	M	E	L	L	E	H	V	S	L
V	O	Ö	U	Ü	M	I	A	K	U
V	E	F	A	S	Ş	J	Z	P	L
U	Z	Y	J	H	M	Ö	U	E	U
F	A	Z	İ	L	E	T	F	D	K
K	L	M	L	N	Ş	O	Ö	E	B
B	E	Y	İ	R	A	D	E	Y	R
S	B	R	M	E	S	N	E	V	İ
T	A	H	İ	S	A	N	E	H	K

Arif	Eğitimi olmasa da hayatta pişmiş, olgun.

22-28. sorulardaki doğru seçeneği işaretleyiniz.

22. Türk-İslam düşüncesinin klasik metinlerinde bazen insanın özü bazen de insanın arzuları anlamında kullanılır.

Buna göre bahsi geçen kavram aşağıdakilerden hangisidir?

A) Beşer B) Fazilet C) Hikmet
D) İrade E) Nefis

23. Müslümâna mihribân müşfik olup
Sana sandığını müslümâna da san
Sana cefâ kılana mukâbil vefâ göster
Ne kadar yunsa kan ile kan arınmaz
Edip Ahmed Yüknekî

Yukarıdaki dörtlükte hangi ahlaki değerden bahsedilmemiştir?

A) Diğerkâmlık
B) Şefkatli olmak
C) Sevgi dolu olmak
D) Herkese hak ettiğini vermek
E) Kötülüğe iyilikle cevap vermek

24. "Ey iman edenler! Kendinizin veya anne babanızın ve akrabanızın aleyhine bile olsa adaleti ayakta tutun, Allah için şahitlik eden kimseler olun. (İnsanlar) zengin olsunlar, yoksul olsunlar, Allah onlara sizden daha yakındır. Öyleyse siz hislerinize uyup adaletten ayrılmayın. Eğer adaletten sapar veya üzerinize düşeni yapmaktan geri dursanız bilin ki Allah yaptığınız her şeyden haberdardır (Nisa, suresi, 135. ayet).

Verilen ayette aşağıdakilerden hangisine değinilmemiştir?

A) Yakınlarına iyi davranmaya
B) Her zaman adaletli olmaya
C) Allah'ın herkese yakın olduğuna
D) Şahitlik yaparken doğru söylemeye
E) Allah'ın her şeyden haberdar olduğuna

25. Ozan ve abdallık geleneğimizin en önemli temsilcilerinden biridir. "Bozkırın Tezenesi" olarak adlandırılan ozanımız, şiirlerinde "Garip" mahlasını kullanmıştır.

Bu büyük saz ve söz ustası şairimiz aşağıdakilerden hangisidir?

A) Muharrem Ertaş
B) Karacaaoğlan
C) Pir Sultan Abdal
D) Neşet Ertaş
E) Aşık Veysel

26. *Kutadgu Bilig* sadece Türk dilinin tarihî gelişimi açısından değil içinde barındırdığı zengin içeriği ve dönemin bilgi birikimini yansıtan bir eser olması açısından da önemlidir. İslami dönem Türk edebiyatında ilk siyasetname olarak bilinen eserin arka planında zengin bir felsefe üzerine kurulmuş akıl, bilgi ve erdem anlayışı geniş yer tutmaktadır. *Kutadgu Bilig*'de "akıl" kavramı yaklaşık üç yüz elli yerde geçmektedir. İnsanın dünyada ve ahirette mutluluğu elde etmesinde aklın çok büyük katkısının olduğu eserin birçok yerinde vurgulanmıştır. Eserde akıl, insan olmanın en önemli koşulu olarak sunulmaktadır. Akıl, bilgi, erdem ve iyilik kavramlarının birbiriyle sıkı bir ilişki içerisinde yer aldıkları eserde bilginin akla tabi kılındığı görülmektedir. Esere göre akıl dışındaki bütün erdemler öğrenilebilir.

Bu paragrafta *Kutadgu Bilig*'le ilgili asıl vurgulanmak istenen düşünce aşağıdakilerden hangisidir?

A) Mutluluğu elde etmenin tek koşulunun akla bağlı olması

B) İslami dönem Türk edebiyatının ilk siyasetnamesi olması

C) Zengin bir felsefi arka plan ve kültürel içeriğe sahip olması

D) Türk dili ve edebiyatı açısından önemli bir yere sahip olması

E) Akıl ve ona bağlı olan bilgi ve erdem kavramlarının birbiriyle ilişkili olması

27. "Farabi'ye göre ....., en son insani yetkinliktir. O, başkası sebebiyle değil sırf kendisinden dolayı tercih edilir. Onu kendisi için elde etmek isteyen kimsenin de ona ulaşmayı sağlayacak yollara sahip olması gerekir."

Yukarıdaki paragrafta boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi geldiğinde anlam tamamlanmış olur?

A) Akıl

B) İrade

C) Kemal

D) Mutluluk

E) Erdemli Olmak

28. *Risâletü'n-Nushiyye*, Yunus Emre'nin dinî nasihatler içeren ve Türkçe yazmış olduğu bir eseridir.

I. "Nasihatler Kitabı" anlamına gelmektedir.

II. Bireyin nefis ile olan mücadelesi anlatılmaktadır.

III. Hece ölçüsüyle yazılmıştır.

IV. Seyahatname türünün Anadolu'daki ilk örneklerindendir.

V. 600 beyitten oluşmaktadır.

Bu eserle ilgili verilen bilgilerden hangileri doğrudur?

A) I-II B) II-III C) I-IV

D) I-III E) I-V

Üniteyle ilgili daha fazla soruya karekoddan ulaşabilirsiniz.

SÖZLÜK

A

adalet: Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması; herkese kendi hakkı olanı verme.

âdet: Görenek; herkes tarafından uyulan hâl, olagelmiş, alışılmış şey.

ahit: Söz verme, sözleşme.

akit: Bağlama, bağlanma, düğümlenme; iki taraf arasında, taraflarca kabul edilen ve karşılıklı taahhütlere dayanan anlaşma, sözleşme.

âlim: Çok bilen.

amelî: Uygulamalı, pratik; sadece ilim ve söze değil işe ve uygulamaya dayanan, işlemek ve yapmakla elde edilmiş olan.

arif: Eğitimi olmasa da hayatta pişmiş, olgun.

asilzade: Soylulardan doğmuş.

B

bağlam: Birçok durumda söz konusu birimin anlamını ve değerini etkileyen birimler bütünü.

batıl: İnançlar bakımından gerçek olmayan; boş, temelsiz, çürük olan.

bay: Parası, malı çok olan, zengin.

birey: Kendine özgü nitelikleri yitirmeden bölünemeyen tek varlık; insan topluluklarını oluşturan, insanların benzer yanlarını kendinde taşımakla birlikte, kendine özgü ayırıcı özellikleri de bulunan tek can, fert.

C-Ç

cimrilik: Cimri olma durumu; eli sıkılık, hasislik, pintilik, varyemezlik.

cömertlik: Cömert olma durumu; açık ellilik, ahilik, alicenaplık, bonkörlük eli açıklık.

D

dedikodu: Başkalarını çekiştirmek ve kınamak üzere yapılan konuşma; kov, gıybet.

değer: Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık; bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerleri kapsayan maddi ve manevi ögelerin bütünü.

dil: İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan, uzlaşmaya dayalı olarak oluşturulmuş sesli veya görsel işaretler sistemi; lisan.

E

edep: Toplum töresine uygun davranma; iyi ahlak, incelik, terbiye.

ekol: Bir bilim ve sanat kolunda ayrı nitelik ve özellikleri bulunan yöntem veya akım; okul.

erdem: Ahlakın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adı; fazilet.

etik: Ahlak felsefesi.

etimoloji: Köken bilimi.

evrensel: Bütün insanlığı ilgilendiren; evren ve onun düzeniyle ilgili, kozmik.

eylem: Belli bir amaca yönelik olarak olup gerçekleşmiş iş, yapılıp gerçekleşmiş hareket veya davranış, kasıtlı kasıtsız her türlü iş; fiil.

F

farik (farika): Ayırmaç.

fazilet: Erdem; ahlakın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adı.

fıtrat: Yaradılış; doğuştan belli yetenek ve yatkınlığa sahip oluş.

fitne: İnsanları birbirine düşürerek oluşturulan kargaşa.

G

gammaz: İspiyoncu; birinin sırlarını, davranışlarını, düşüncelerini gözleyip başkalarına bildirerek çıkar sağlayan kimse.

güven: Korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma ve bağlanma duygusu; emniyet, itimat.

H

hacil düşürmek: Utandırmak, küçük düşürmek.

hamiyet: Bir insanın kendi yurdunu, ulusunu ve ailesini koruma çabası.

hatıra dokunmak: Hatır yıkmak, hatır kırmak, gönül kırmak.

hatırdan gönülden geçmek: Bir kimsenin hatırını kırmak, ona gerekli saygıyı göstermemek.

hikmet: Eskiden felsefeye verilen ad; bilgelik; hak ve hakikate uygun, kısa ve anlamlı söz; öğüt verici söz.

hukuk: Toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasaların bütünü; haklar.

huy: İnsanın yaradılış ve ruh özelliklerinin, eğilimlerinin ve içgüdülerinin bütünü; doğa, mizaç.

I-İ-J

ideoloji: Siyasal veya toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükûmetin, bir partinin, bir grubun davranışlarına yön veren politik, hukuki, bilimsel, felsefi, dinî, moral, estetik düşünceler bütünü.

iffet: Ahlak kurallarına bağlılık; dürüst olma, temiz olma.

iftira: Bir kimseye kasıtlı ve asılsız suç yükleme; kara çalma, bühtan.

il: Eski Türklerde devlet; yabancı.

iletişim: Duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkasına aktarılması, bildirişim, haberleşme.

ilke: Temel düşünce, inanç veya bilgi; prensip.

imaret: Yoksullara ve öğrencilere yiyecek dağıtmak için kurulmuş hayır kurumu.

irade: Bir şeyi yapıp yapmama konusunda kişinin kendi kendine karar verebilme ve bunu uygulama gücü; istenç.

irfan: Allah ve O'nun sıfatları, fiilleri, isimleri ve tecellileri hakkında manevi tecrübeyle doğrudan elde edilen bilgi.

istidad: Herhangi bir şeye karşı doğuştan gelen yatkınlık, yetenek, kabiliyet.

itikat: İnanç; bir düşünceye gönülden bağlı bulunma.

iyi: İstenilen, beğenilen nitelikleri taşıyan, beğenilecek biçimde olan.

K

kalbiselim: Temiz kalpli olan.

kamu: Bir ülkedeki vatandaşların bütünü.

kavil: Sözleşmek işi, anlaşma.

kelam: Başta Tanrı'nın varlığı, birliği, peygamberlik ve ahiret olmak üzere İslamiyet'in ana ilkelerini konu edinen bilim.

kemal: Bir kimsenin manevi meziyetler, ahlak, ilim ve erdem bakımından tam bir olgunluğa erişmiş olması durumu.

kemlik: Kötülük, kötü olma durumu, fenalık.

kesret: Çokluk; sayı veya ölçü yönünden çok olma durumu.

kıskançlık: Bir kimse bir üstünlük gösterdiğinde veya sevilen birisinin, başkası ile ilgilendiği kanısına varıldığında takınılan olumsuz tutum; haset.

kötü: İstenilen, beğenilen nitelikte olmayan, hoşa gitmeyen.

kültür: Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü.

L

lakırdı: Söz; bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi; laf.

M

mahcubiyet: Utangaçlık; utangaç olma durumu.

mahlukat: Yaratılmış canlı varlık; mahluk.

meleke: Tekrarlama sonucu kazanılan yatkınlık, alışkanlık.

merhamet: Bir kimsenin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan dolayı duyulan üzüntü, acıma.

meşale: Ucunda alev çıkarabilen yanıcı bir madde bulunan, aydınlatmaya yarayan değnek.

meziyet: Bir kişiyi veya nesneyi benzerinden üstün gösteren nitelik.

muamma: Bilmece; anlaşılmayan, bilinmeyen şey.

mutasavvıf: Tasavvufu benimseyen ve bu yolla Allah'a ve ilahi hikmetlere ulaşmaya çalışan kimse, sufi.

mutluluk: Mutlu olma durumu, ongunluk, saadet, bahtiyarlık.

mülk: Taşınmaz mal.

mümeyyiz: İyiyi, kötüyü, doğru ve yanlışı ayıran, seçen, ayırtman.

N

nazari: Kuramla ilgili, kuram durumunda bulunan, kuram niteliğinde olan; teorik, uygulamalı karşıtı.

nedim: Arkadaş, yakın dost.

nefis: Bir kimsenin kendi öz varlığı, öz benliği, kişiliği, can, ruh, hayat; tasavvufta kulun kötü, beğenilmeyen, bayağı ve hayvani arzuları, huy ve fiilleri, ahlaki zaaflarının merkezi.

O-Ö

ölçüt: Bir yargıya varmak veya değer vermek için başvurulan ilke; ölçü, kıstas, kriter.

örf: Yasalarla belirlenmediği hâlde halkın kendiliğinden uyduğu âdet; gelenek.

P-R

pratik: Kolaylıkla uygulanabilir, kullanışlı olan; kişide bir işi kolaylıkla yapabilme, bir şeyi uygulayabilme deneyimi, becerisi veya eğilimi bulunma.

rahmani: İlahi; Tanrı ile ilgili olan, Tanrı'ya özgü olan.

ruhani: Ruhla ilgili, manevi, cismani karşıtı.

S-Ş

sağduyu: Doğru ile yanlışı birbirinden ayırma ve doğru yargılama gücü.

sahih: Gerçek, doğru, hakiki.

saygı: Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu; hürmet, ihtiram.

selim: Doğru, dürüst, kusursuz; maddi ve manevi yönden kusuru olmayan.

sevgi: İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu; muhabbet.

sorumluluk: Sorumlu olma durumu, iş ve davranışlarından hesap verme durumunda bulunma; mesuliyet.

suizan: Kötü sanma durumu veya sonucu.

şefkat: Sevecenlik. Koruma, acıma ve esirgeme duygusu ile karışık olan sevgi.

T

tasavvuf: Kur'an'da önerilen ve peygamberin hayatında uygulamaları görülen hayat tarzını yaşama; yaratılış, bu âlem ve ölümden sonrası üzerindeki düşünüş ve inanış yolu.

tekmil: Bir şeyi tamamlama, bitirme.

teorik: Kuramsal, kuramla ilgili, kuram durumunda bulunan, kuram niteliğinde olan; teorik, uygulamalı karşıtı.

toplum: Aynı toprak parçası üzerinde bir arada yaşayan ve temel çıkarlarını sağlamak için iş birliği yapan insanların tümü; cemiyet; topluluk.

töre: Bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş davranış ve yaşama biçimlerinin, ahlaki davranış biçimlerinin, kuralların, görenek ve geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların bütünü.

U-Ü

uyum: Bir bütünün parçaları arasında bulunan uygunluk; ahenk; toplumsal çevreye veya bir duruma uyma, uyum sağlama; intibak, entegrasyon.

V-Y

vahit: Tek, birim.

vicdan: Kişiyi kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya iten, kişinin kendi ahlak değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapmasını sağlayan duygu.

yad iller: Yabancılar, başkaları.

yatkınlık: Alışkanlıktan doğan yeti.

yetkin: Gerekli olgunluğa erişmiş, kemale ermiş, kâmil.

yetkinlik: Yetkin olma durumu; kemal.

Z

zan: Sanı, sanma durumu.

zayi olmak: Boşa gitmek, işe yaramamak.

zekâ: İnsanın düşünme, akıl yürütme, öğrenme, kavramları ve nesneleri zihinde canlandırabilme, objektif gerçekleri algılama, yargılama, sonuç çıkarma, bedeni kontrol edebilme, duyguları doğru algılayabilme, değerlendirebilme, icat edebilme vb. yeteneklerinin ve becerilerinin tamamı; anlak, dirayet, feraset.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, S. (2020). *Felsefi bir problem olarak Ahmed Yesevî'de insan* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, Ankara.

Akdemir, F. (2009). Ahlâki normların ontolojik kaynağı ve epistemolojik değeri bağlamında din/Tanrı-ahlâk ilişkisi. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 5(19-20), 35-53.

Akgün, M. (1997). Kutadgu Bilig'de Ahlak [Özel Sayı]. *Felsefe Dünyası*, 23, 99-144.

Aktan, C. C. (2009). Ahlak ve ahlak felsefesine giriş. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 1(1).

Aktan, C. C. (2011). Toplam ahlak felsefesi ve toplam ahlak yönetimi. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 65-78.

Albayrak, M. (2000). Gazali'nin ahlak felsefesi ve filozofların etkisi [Gazâlî Özel Sayısı]. *İslâmî Araştırmalar*, XIII, 3-4, 354-363.

Ali İbn-i Ebitalib (1997). *Nehcü'l-Belâga* (Haz. A. Gölpınarlı). y.y.

Alkan, H. (2019). IV. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu 11 Mart 2019, Ankara. In *AKADEMİAR Akademik İslam Araştırmaları Dergisi* (6, 227-230). Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği.

Aydın, İ. H. (2011). Seküler ahlak bağlamında din-ahlâk ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (35), 1-23.

Banarlı, N. S. (1998). *Resimli Türk edebiyatı tarihi 1*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Bardakçı, M. N. (2008). Mevlâna'ya göre insanın mahiyeti ve kâmil insan olma. *Erdem* (50), 1-14.

Başgöz, İ. (1977). *Karac'oğlan*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Bauman, Z. (2011). *Postmodern etik*. Çev. Alev Türker, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bayraktaroğlu, H. (2019). *Felsefe, din ve ahlak ilişkisinin erdem kavramı çerçevesinde analizi* (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Beki, M. (2022). Ahlakî yükümlülük ve ahlakî nesnellik. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(2), 1252-1274.

Bentli, A. G. K. (2014). Sinan Paşa Maârif-Nâme, özlü sözler ve öğütler kitabı. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1).

Birlik, V. (2022). Eğitim ahlakında temel kavramlar. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 4(1), 1-16.

Bodur, H. (2017). Etiğin alet çantasına bakmak: ahlâk, etik ve ilintili temel kavramlar üzerine notlar. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 7, 55-190.

Bor, A. (2017. Din ile ilişkisi bağlamında fıtratın mahiyeti. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21(3), 1671-1704.

Cevizci, A. (2003). *Felsefe terimleri sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Çağlar, A. (2013), İbn-i Sina felsefesinde ahlak. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(6), 29-38.

Çağlayan, H. (2016). Ahlâkî davranış açısından inanç ve görev ahlakı. *Şarkiyat* 8(1), 93-107.

Çelik, E. (2010). Dilin etik yapılanması ve ahlaki işlevi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 56(1), 43-62.

Çelikkol, S. (2010). *Fârâbî'de ahlak ve ahlak eğitimi* (Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Çetin, A. (2016), Ahlak ve kültür üzerine bir değerlendirme. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 65-78.

Çetin, M. (2021). Dindarlık-ahlak ilişkisi ve dini-toplumsal yansımaları. *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi 13*, 83-106.

Çoban, M. (2018). Değerler eğitimi ve ahilik ilkeleri. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 87-102.

Dam, H., Karataş, M. (2014) Değerler eğitimi açısından Veda Hutbesinde insan onuru. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 48-75.

Dirican, R. (2023). Bir bilgelik eğitimi olarak çocuklarla felsefe, kaygı. *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 22(3), 34-58.

Durak, N. (2007). Mevlânâ'nin ahlâk öğretisinde iyi ve kötü kavramları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (6), 1-24.

Durgu, H. (2010). *Gazali'nin Yetkinlik Anlayışı*. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Felsefe ve Din Bilimleri Programı, İzmir.

Edip Ahmet Yüknekî, (2019). *Atebetü'l-Hakâyık*. S. Çakmak (Yay. Haz.), Coşkun, H. (Ed.), İstanbul: T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Erdem, Ö. F. (2021). Vicdan ve Vicdanın Ahlâkî Değeri Üzerine Bir İnceleme. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 21(2), 777- 802.

Erdoğan, S. (2019). *Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'inde din ve ahlak* (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Erzurum.

Ertaylan, İsmail Hikmet (1961). *Sinan Paşa, Maarifnâme*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basım Evi.

Eyüpoğlu, O., Perşembe, E. (2018). İşlevsellik Açısından Ahlak-Din İlişkisi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(4).

Filizöz, B., (2011). Etik ve Etiğe İlişkin Temel Kavramlar. *İşletme Etiği* (pp.1-38), İstanbul: Beta Yayınevi.

Gafarov, A. (2009). *Nasîruddin Et-Tûsî'nin ahlâk felsefesi* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri (İslam Felsefesi) Anabilim Dalı, Ankara.

Gelen, T., Elçiçek, Z. (2021). Örgütsel değişimde tükenmişliğin habercisi "Sinizm"; öğretmenlerin değişime karşı tutumlarının incelenmesi. *Siirt Eğitim Dergisi*, 1(1), 1-23.

Gezek, M. (2016). *Jean Paul Sartre'ın ahlak anlayışı* (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.

Göçer, A. (2012). Dil-kültür ilişkisi ve etkileşimi üzerine. *Türk Dili, 729*(1), 50-57.

Gök, Ö. (2020). Sinan Paşa Maârif-nâme kitabı üzerine, *Erdem* (78).

Güngör, E. (1995). *Ahlak psikolojisi ve sosyal ahlak*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Haksever, A.C. (2019). 25-26 Mayıs 2016 Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2, *Hacı Bayram-ı Velî'nin Şiirlerinde Tasavvufî Mertebeler*. Ankara, Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği.

Han, Y. (2022). *Saman Kağıda Notlar*, Kayseri: Yesevi Yayınları.

Heyet. (2014). *Hadislerle İslam I-VII*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Heyet. (2017). *Kur'ân- Kerim ve Açıklamalı Meali*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

İbn-i Hişâm, (2006). *İslam Tarihi: Sîret-i İbn-i Hişâm Tercemesi*, trc. Hasan Ege, Kahraman Yayınları, İstanbul, c. 2, s. 289-290.

Kalın, F. (2022), Kur'an'da yaratılış, terbiye ve ahlak ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(3), 306-311.

Kamacı, S. (2022). *Taşköprîzâde Ahmet Efendi'nin ahlak düşüncesindeki erdem ve karakter güçleri* (Yüksek Lisans Tezi). Bartın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, Bartın.

Kantarcı, Z. (2014). En iyi yönetime giden yol: Aristoteles'in siyaset felsefesi. *Mavi Atlas* (2), 21-39

Karakaya, M. (2019). Erdem Ahlakındaki Erdemler ile İslam Ahlakındaki Güzel Davranışlar Arasındaki Uyum. *Ağrı İslami İlimler Dergisi*, 5, 88-120.

Karaköse, A. (2012). Sosyolojik yönüyle ahlak. *Bilimname*, 23(2).

Keskin, U. (2017). Sinoplu Diyojen'in modern temsilcisi olarak "Erdener Abi" çizgi karakteri. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 27-46.

Kılıç, E. (2022). İbn Sînâ felsefesinde ahlaki öznellik. *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 609-624.

Kınâlızâde Ali Çelebi, (2007) *Ahlak-ı Alâî*, haz. Mustafa Koç, İstanbul: Klasik Yayınları.

Kırcı, R. (2021). Gramer eserlerinde inanç ve ahlâk vurgusu (Birgivî'nin El-'Avâmil isimli eseri örneği). *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(2), 630-648.

Kızıler, H. (2014). Ahlakî değerlerin şahsiyet oluşumuna etkisi. *Millî Eğitim Dergisi*, 44(204), 5-17.

Mahmutoğlu, A. (2009) Etik ve ahlâk; benzerlikler, farklılıklar ve ilişkiler. *Türk İdare Dergisi*, 463-464, 225.

Maraş, İ. (2016). Ahmet Yesevî (Ö. 1166) düşüncesinde ahlak felsefesinin temel kavramları. *Geçmişten Geleceğe Hoca Ahmed Yesevî Uluslararası Sempozyumu*, 26-28 Eylül 2016, İstanbul, 2016, cilt: I, s. 568-578.

Menekşe, M. Osmanlı medeniyetinde hayvan sevgisinin mesleğe dönüşümü: mancacılık. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Nisan 2022, sayı 55, s. 84-101.

Mevlânâ. (t.y.). *Mesnevîden seçme hikâyeler* (Haz. Mehmet Yalçın Yılmaz). y.y.: Bordo Siyah Yayınları.

Meydan, H. (2021). Bir beceri olarak ahlak ve eğitimi: ahlaki gelişim kuramlarına dayalı bir inceleme. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* (55), 445-471.

Murat, İ. (2006). *Mevlâna'nın yedi sırrı*. İstanbul: İlgi Yayıncılık.

Müminoğlu, K. (2018). Kişilik oluşumunda dilin, dinin ve ahlaki değerlerin rolü. *Kesit Akademi Dergisi* (16), 174-186.

Ocak, H. (2011). Bir ahlak felsefesi problemi olarak erdem kavramına yüklenen anlamın ilkçağ'dan ortaçağ'a evrimi. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 11, 79-101.

Oktay, A. S. (2019). *Kınalızâde Ali Efendi ve Ahlak-ı Alâî*, İz Yayıncılık, İstanbul.

Özcan, H. (2017). *Fârâbî'nin iki eseri: siyaset felsefesine dair görüşler ve mutluluk yoluna yöneltme*. İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Özcan, H. (2001). Fârâbî'de mutluluk. Kubbealtı Akademi Mecmuası, 30(2), 71–73.

Özturan, H. (2011). Etik ile ahlâk arasında: Türkçe ahlâk felsefesi literatürüne dair etik kavramı kullanımı üzerinden bir değerlendirme. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* (17), 167-204.

Platon, (2020). *Devlet*, çev. Cemre Alagöz Ankara: Panama Yayıncılık.

Özavşar, R. (2021). Kutadgu Bilig'de akıl ile ilgili kavramsal metaforlar. *Edebî Eleştiri Dergisi*, V(II), 476-493.

Sehrawala, F. B. (2023). Hukuk, ahlak ve etik ilişkisi. *Eskişehir Barosu Dergisi*, 8(2), 253-284.

Selçuk, R. (2021). Soyut kavramların oluşumu açısından ahlaki bir kavram olarak güven. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 70-77.

Solmaz, S. (2018). Sinan Paşa'nın Maârif-nâmesi'nde ideal insan. *Türk Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1 (12).

Soycan, M. (2022) "Hz. Peygamber'in savaşlarının ahlaki boyutu", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, 8/1, 475-510.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, Ortaöğretim Genel Müdürlüğü. (2023). Klasik Ahlak Metinleri dersi (I, II, III) öğretim programı.

Taş, O. (2017). Ahlak düşüncesi perspektifinden medya pratiği nasıl görünür?. *Kültür ve İletişim*, 20(40), 12-42.

Taşağıl, A. (2023). *Türk Model Devleti Gök Türkler*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Taşköprîzâde Ahmet Efendi, (2014). *Şerhu'l-Ahlâki'l-Adûdiyye*, Metin: Elzem İçöz-Mustakim Arıcı, trc. Müstakim Arıcı, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

Tolstoy, L. N. (2012). *İnsan neyle yaşar?* (K. Karasulu, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Tulum, M. (2013). *Sinan Paşa Maârif-nâme, özlü sözler ve öğütler kitabı*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Türer, C. (2014). Ahlaktan eğitime: yine ahlak. *Felsefe Dünyası*, (60), 5-29.

Türer, C. (2016). (Pragmatist) Ahlâk Nedir?. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 5, 15-32.

Türkmen, S. (2009). Atasözü ve deyimlerde yaşayan kişi adları. *Dil Araştırmaları*, 4(4), 101-119.

VÂKIDÎ, *el-Meğâzî*, thk. Marsden Jones, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1984, c. 2, s. 757.

Vatandaş, S. (2017). Felsefenin kadim bir konusu olarak ahlâk ve ahlaki eylemin amacı olarak "mutluluk". *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(7), 1-9.

Yazıcı, M. (2016). "Değerler ve toplumsal yapıda sosyal değerlerin yeri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 209-223.

Yıldırım, G., Kadıoğlu, S. (2007). Etik ve tıp etiği temel kavramları. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 29(2), 7-12.

Yıldız, A. (2019). Kutadgu Bilig'de akıl ve ilişkili kavramlar üzerine bir araştırma; tıp tarihi açısından. *Lokman Hekim Dergisi*, 9 (2), 266-279.

Yıldız, N. (2012). Etik ile ahlak ayırımı. *Felsefe Arşivi*, 35, 23-36.

Yılmaz, A. (2005). Gelenek, dil ve ahlak: hermenötik bir yaklaşım. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 1 (3), 105-118.

Yılmaz, M. M. (2006). *Fârâbî'de siyaset-ahlak ilişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.

Yılmaz, O., Bayrak, F. (2022). Ahlak psikolojisine giriş: temel kavramlar, kuramsal yaklaşımlar ve tartışmalar. *REFLEKTİF Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1), 27–50.

Yusuf Has Hacip, (2019). *Kutadgu Bilig*, Ankara: Gençlik Spor Yayınları.

Yusuf Has Hacib. (2018). *Kutadgu Bilig* (Y. Çağbayır, Çev.). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

**Kaynakça, APA 6 yazım kurallarına göre düzenlenmiştir.*

Cevap Anahtarı

Görsel ve Genel Ağ Kaynakçası

25°D
30°D
35°D
40°D
45°D
50°D
40°K
35°K
ROMANYA
Bükreş
UKRAYNA
RUSYA FEDERASYONU
HAZAR DENİZİ
Sofya
BULGARİSTAN
K A R A D E N İ Z
GÜRCİSTAN
Tiflis
Edirne
Kırklareli
Sinop
Bartın
Zonguldak
Kastamonu
ACARA Ö.C.
Artvin
Ardahan
ERMENİSTAN
AZERBAYCAN
YUNANİSTAN
Tekirdağ
İstanbul
Samsun
Ordu
Giresun
Trabzon
Rize
Kocaeli
Düzce
Karabük
Kars
Erivan
MARMARA DENİZİ
Yalova
Sakarya
Bolu
Çankırı
Amasya
Çorum
Tokat
Gümüşhane
Bayburt
Iğdır
Gökçeada
Çanakkale
Bozcaada
Bursa
Bilecik
Ankara
Erzincan
Erzurum
Ağrı
NAHÇIVAN Ö.C. (AZERBAYCAN)
Balıkesir
Eskişehir
Yozgat
Kırıkkale
Sivas
Tunceli
Bingöl
Muş
Kütahya
Kırşehir
Manisa
Afyonkarahisar
Uşak
Elâzığ
Van
Atina
İzmir
Nevşehir
Kayseri
Malatya
Bitlis
Aydın
Aksaray
Diyarbakır
Siirt
Batman
Hakkâri
Konya
Adıyaman
Denizli
Isparta
Niğde
Kahramanmaraş
Şırnak
Mardin
İ R A N
Burdur
Muğla
Karaman
Osmaniye
Gaziantep
Şanlıurfa
Antalya
Adana
Kilis
Mersin
Hatay
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
Erenköy
Lefkoşa
S U R İ Y E
I R A K
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ
LÜBNAN
Beyrut
A K D E N İ Z
Bağdat
Şam
L İ B Y A
Tel Aviv
FİLİSTİN
Batı Şeria
Doğu Kudüs
FİLİSTİN
Gazze Şeridi
İSRAİL
M I S I R
TÜRKİYE'NİN MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ İLE KARA VE DENİZ KOMŞULARI HARİTASI
BAŞKENT
Ankara
İL MERKEZİ
Elâzığ
GÖL
ÜLKE SINIRI
ÖZERK BÖLGE SINIRI
AKARSU
0 50 100 200 300 400 km
Harita Genel Müdürlüğü tarafından üretilmiştir.

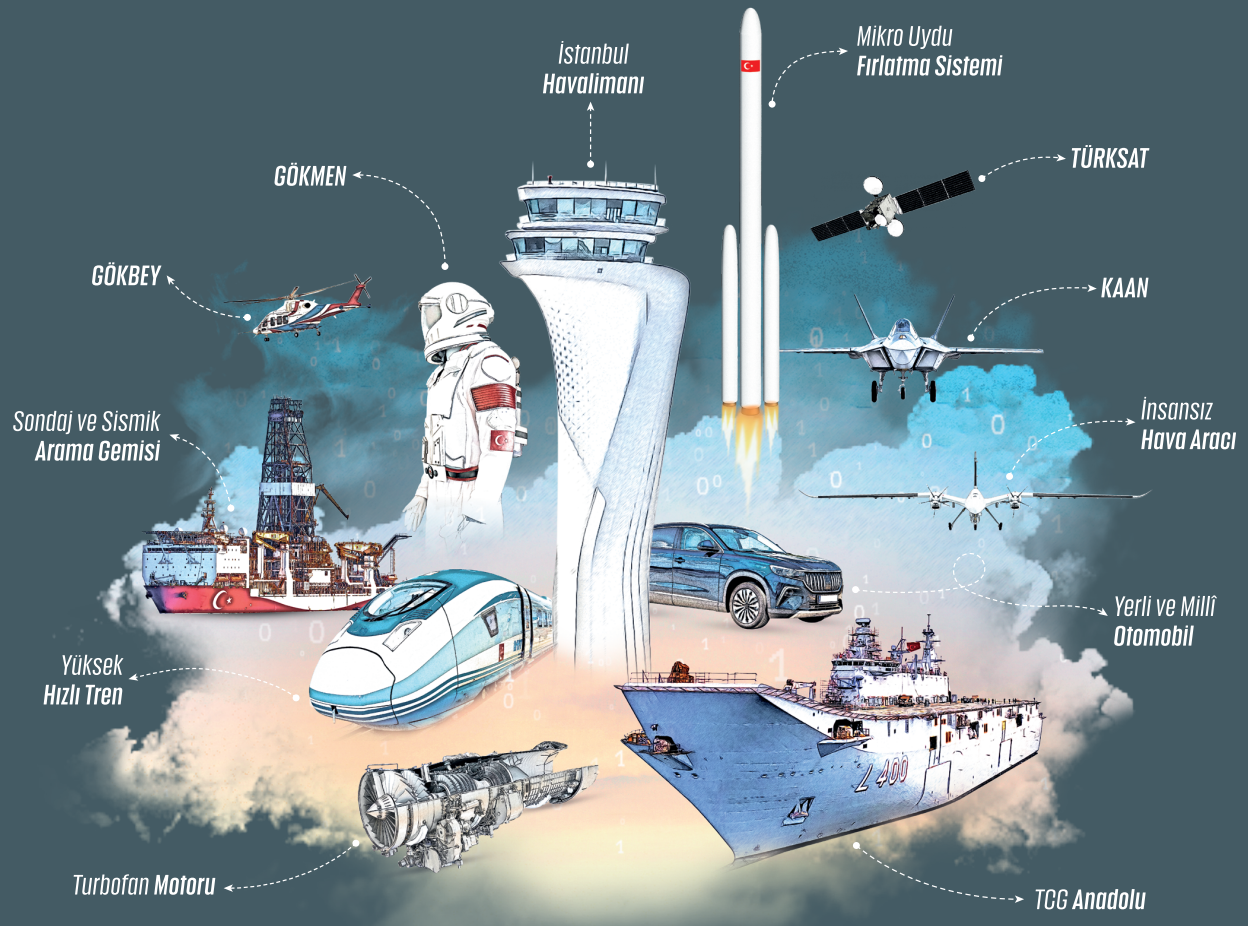

TÜRK DÜNYASI HARİTASI
Bağımsız Türk Devletleri
Türk Cumhuriyetleri, Türk Bölgeleri
Türk Toplulukları
0 250 500 1.000 1.500 2.000 km
TÜRK CUMHURİYETLERİ, TÜRK BÖLGELERİ
1 GAGAVUZ YERİ
2 KARAÇAY-ÇERKESYA
3 KABARDİN-BALKARYA C.
4 DAĞİSTAN C.
5 ÇUVAŞİSTAN C.
6 TATARİSTAN C.
7 BAŞKURT C.
8 KARAKALPAKİSTAN C.
9 ALTAY C.
10 HAKASYA C.
TÜRK TOPLULUKLARI
a Avrupa'daki Türkler
b Kosova Türkleri
c Yunanistan Türkleri
ç Bulgaristan Türkleri
d Romanya Türkleri
e Suriye Türkmenleri
f Irak Türkmenleri
g İran Türkleri
h Afganistan Türkmenleri
ı Pakistan Türkmenleri
i Hindistan Türkmenleri
j Çin H. C. Türkleri
k Moğolistan Türkleri
l Rusya Federasyonu Türkleri
ÜLKE KISALTMALARI
ARNAVUTLUK ARN
BELÇİKA BEL
BOSNA - HERSEK BH
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ GKRY
HIRVATİSTAN HRV
İSVİÇRE İSV
KARADAĞ KRD
KOSOVA KSV
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ KKTC
KUZEY MAKEDONYA KMKD
LİHTENŞTAYN LİH
SIRBİSTAN SRB
RUSYA FEDERASYONU
KAZAKİSTAN
TÜRKİYE
İRAN
AFGANİSTAN
PAKİSTAN
HİNDİSTAN
MOĞOLİSTAN
ÇİN HALK CUMHURİYETİ
SİNCAN UYGUR ÖZERK BÖLGESİ
TÜVA C.
SAHA (YAKUT) C.
ÖZBEKİSTAN
TÜRKMENİSTAN
KIRGIZİSTAN
TACİKİSTAN
AZERBAYCAN
UKRAYNA
ROMANYA
BULGARİSTAN
YUNANİSTAN
SURİYE
IRAK
SUUDİ ARABİSTAN
YEMEN
UMMAN
BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ
KUVEYT
KATAR
BANGLADEŞ
Karadeniz
Akdeniz
Kızıldeniz
Hazar Denizi
Umman Denizi
Yemen Denizi
Ohotsk Denizi
Bering Denizi
Kara Denizi
Barents Denizi
Norveç Denizi
Kuzey Denizi
Baltık Denizi
Manş Denizi
Tiren Denizi
Moskova
Astana
Bişkek
Taşkent
Aşkabat
Tahran
Kabil
İslamabad
Yeni Delhi
Pekin
Ulanbatur
Ankara
Bağdat
Riyad
Muskat
Sana
Trablus
Lefkoşa KKTC
Lefkoşa GKRY
Dakka
Cebeliitarık B.
İZLANDA
NORVEÇ
İSVEÇ
FİNLANDİYA
DANİMARKA
İRLANDA
BİRLEŞİK KRALLIK
HOLLANDA
BELÇİKA
ALMANYA
POLONYA
BELARUS
FRANSA
PORTEKİZ
İSPANYA
İTALYA
FAS
CEZAYİR
TUNUS
LİBYA
NİJER
ÇAD
SUDAN
MISIR
ERİTRE
FİLİSTİN
ÜRDÜN
GÜRCİSTAN
MOLDOVA
SIRBİSTAN
BOSNA-HERSEK
KOSOVA
ARNAVUTLUK
KUZEY MAKEDONYA
KARADAĞ
HIRVATİSTAN
SLOVENYA
AVUSTURYA
MACARİSTAN
SLOVAKYA
ÇEKYA
İSVİÇRE
LİHTENŞTAYN
30°B 20°B 10°B 0° 10°D 20°D 30°D 40°D 50°D 60°D 80°D 100°D 120°D 130°D 140°D 150°D 160°D 170°D 180°
40°K 30°K 20°K 10°K
50°K 40°K 30°K 20°K 10°K
30°D 40°D 50°D 60°D 70°D 80°D 90°D 100°D 110°D 120°D

Bu kitaba sığmayan daha neler var!

www.eba.gov.tr

Karekodu okut, bu kitapla ilgili EBA içeriklerine ulaş!

Teknoloji Yolculuğumuz

BU DERS KİTABI MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINCA ÜCRETSİZ OLARAK VERİLMİŞTİR.
PARA İLE SATILAMAZ.

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin Beşinci Maddesinin İkinci Fıkrası Çerçevesinde Bandrol Taşıması Zorunlu Değildir.